

Julien Ignacio

- INTERVIEW -

In je boek *Goudjakhals* wissel je veel van toon en stijl. Niet zomaar natuurlijk. Waar vind je inspiratie voor al die verschillende stemmen?

In de mensen van wie ik hou, in mensen die ik ontmoet op straat, als ik op reis ben of tijdens mijn NT2 (Nederlands als Tweede Taal) lessen met migranten van over de hele wereld. Ook vind ik inspiratie in boeken (fictie, non-fictie, poëzie) films, documentaires, muziek, fotografie en beeldende kunst.

Heeft het schrijven van verhalen invloed op hoe je over de wereld nadenkt?

Schrijven is voor mij een oefening in empathie. Mezelf verplaatsen in andere personages, in andere levens, heeft me als mens milder gemaakt: de innerlijke wereld van ieder mens is kwetsbaar en uniek.

Waar en wanneer schrijf je het liefst?

Ik werk het liefst 's avonds in mijn schrijfkamer op zolder. Twee West-Afrikaanse vooroudermaskers uit Ghana en Mali en een erotische Japanse bondage-poster die aan de muur hangen achter mijn schrijftafel kijken mee over mijn schouder.

Denk je tijdens het schrijven vaak aan de lezer?

Ze zeggen dat een geheim iets is dat je met één iemand deelt. Schrijven is als het delen van een geheim met één imaginaire lezer.

Hoe was jij op school als leerling? Was je zelf vroeger een lezer?

Op het Lyceum blowde en rookte ik bijna dagelijks, reed 120 km per uur op een opgevoerde brommer en had veel vriendinnetjes. Ik las nooit een boek voor mijn plezier, alleen verplicht voor mijn leeslijst Nederlands en Engels. Gelukkig leerde ik makkelijk dus mijn cijfers waren goed.

Wie of wat wakkerde jouw leeshonger aan?

LITERATOUR

Ik ging studeren in Amsterdam en kwam terecht in een studentenhuus in de Bijlmer. In de gemeenschappelijke woonkamer lag een boek op tafel. Homerus stond erop de kaft, nooit van gehoord. Ik sloeg de *Iliad* en de *Odyssee* open. Ik las over de oude Griek Achilles en de beeldschone Helena, dochter van de oppergod Zeus, en over de terugreis van de Griekse held Odysseus, vol gevaren en avonturen van Odysseus op weg naar zijn geliefde Penelope, en ik was verkocht.

Je hebt zin om te lezen. Hoe vind je een boek dat bij je past?

Als ik een nieuw boek zoek, check ik vaak eerst bij vrienden en familie of zij leestips hebben. Soms laat ik me leiden door een recensie of een tip van een collega-schrijver.

Wat vind jij het leukst aan een schoolbezoek en het ontmoeten van jonge lezers?

Ik hou van springen in het diepe, van nieuwe uitdagingen en ontmoetingen aangaan. Een boek lezen betekent op reis gaan in je hoofd. Je eigen verbeelding komt in contact met de verbeelding van een ander. In gesprek gaan met jonge lezers over hun smaak, hun innerlijke wereld en hun fantasie vind ik inspirerend en leerzaam.

Met wie van jouw personages had jij graag in de klas gezeten?

In *Goudjakhals* staat een verhaal over een prostituee van kleur Swarte Sjaan die in de 17e eeuw in Amsterdam woont en werkt. Ze praat plat Jordanees, is grofgebekt, heeft een fijn gevoel voor humor en is voor de duvel niet bang. Ook had ik graag met Tarek Abudjilti in de klas gezeten, een Palestijnse straatkunstenaar en underground cultheld die a la Banksy streetart en grafitti maakt op de meest onmogelijke plekken in de stad zonder dat iemand weet wie hij is en hoe hij eruit ziet. Tarek is de hoofdpersoon in *De host*, ook een verhaal uit *Goudjakhals*.

Welk advies zou je jongeren willen geven die later zelf graag willen schrijven?

Schrijf wat je wil. Sluit geen compromissen. Luister naar je intuïtie. Schrijf met je hart en je hoofd. Lees!: lezen en schrijven zijn twee kanten van dezelfde medaille. Schrijven is herschrijven: kill your darlings. Niemand zit te wachten op een copycat: vind en vertrouw op je eigen (schrijf)stem.

Julien Ignacio

- LEESFRAGMENT -

Het leesfragment van Julien Ignacio komt uit *Goudjakhals* en wordt aangeboden door Uitgeverij Van Oorshot.

GOUDJAKHALS

Eerste druk september 2023
Tweede druk juli 2025

© Copyright 2023 JULIEN IGNACIO, AMSTERDAM
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/
of openbaargemaakt, op welke wijze ook, zonder vooraf-
gaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Julien Ignacio

Goudjakhals

Songs of Freedom

Uitgeverij Van Oorschot
Amsterdam

Voor Hanneke Vroegindewey

‘We gaan zitten, ver van ons lot, als vogels
die hun nesten bouwen in de holtes van standbeelden.’
Mahmoud Darwish

Zie ook de verklarende woordenlijst op pagina 281 ev.

GPS

Laika

Ik kwam bij in de cleanroom. Vastgeschroefd op een werkbank. Robots ontmantelden mijn satellietlichaam. Mijn elektronische ingewanden kwamen bloot te liggen. Communicatieapparatuur, sensoren, mijn moederchip. Miljar-den schakelingen op een micrometer. Zo veel bits en bytes. Opslagruimte voor data. Data zoals jij, Jiwan.

Met mijn cameralens scande ik de fabrieksruimte. Ik herkende de luchtsluis bij de ingang. De witte polyester overalls van de operators. In dezelfde gezuiverde fabricagehal hadden mijn makers de laatste hand gelegd aan mijn navigatiesoftware voordat ik de ruimte in werd geschoten.

Een mechanische arm demonteerde mijn zonnepanelen. Fantoomgevoelens speelden me parten. Sensaties van afwezige lichaamsdelen. Waarom was ik hier? Mijn plek was in de ruimte. Zolang ik me kon herinneren was ik een kosmisch insect geweest. In een vaste baan zoemde ik om jouw planeet. De mooiste nectardruppel die ik ooit had gezien. Stralend blauw-wit, hangend in astrale duisternis.

Voetstappen kwamen dichterbij. Een operator nam plaats achter het toetsenbord. Hij droeg een grijze hoofdkap en vleeskleurige plastic handschoenen. Een glasvezelkabel verbond mijn neurale netwerk met de computer. De man toetste codes in. De inhoud van mijn werkgeheugen – luchtfotos, gps-coördinaten – verscheen op de monitor. Toen, met een druk op de enterknop, begon hij mijn RAM-geheugen leeg te trekken.

‘Wie ben je?’ vroeg hij zonder me aan te kijken.

De geluidsgolven van zijn stem activeerden een spraak-algoritme. In een nanoseconde puzzelde ik ingesproken fragmenten bijeen uit mijn database. Ik heb het altijd vreemd gevonden mijn synthetische stem te horen. De dunne, hoge computerstem van een jonge vrouw.

‘Ik ben Laika,’ hoorde ik mezelf zeggen. ‘Nieuwste generatie AI, zelflerend. Programmaorigine: militair. Vraag me alles wat je wilt.’

‘Wat zijn je functies?’

‘Geografisch informatiesysteem. Gps-coördinatenanalyse. Data beschikbaar voor grenscontrole en berekening van migratiestromen. Vraag me alles wat je wilt.’

De operator klikte op de muis. Op het computerscherm verschenen oude satellietbeelden. Wolkeloze luchtfoto’s, geschoten boven zeeën en oceanen. Ik zag gekapseisde rubberboten. Ronddobberende lichamen. Een naderend patrouillefregat van de marine. Op een van de foto’s een zinkend schip, driekwart onder water. Links onderin kwam jouw hoofd net boven een golf uit. Je arm omklemd een drijvend stuk hout.

Mijn werkgeheugen bevatte duizenden vergelijkbare

beelden. Door mij vastgelegd vanuit de ruimte. Mijn satellietcamera een miljoen keer scherper dan het menselijk oog. Niets ontsnapte aan mijn aandacht. Iedere wolk, iedere vogel. Iedere lichtstraal weerkaatst door de zee. Iedere boot die onder water verdween. Weet je wat dat betekent, Jiwan? Om niets te kunnen vergeten? Alles te zien en alles te onthouden? Ieder beeld telkens opnieuw te beleven in *real time*? *Total recall forever*?

Plotseling kwam het terug. Waarom ik uit de lucht was gehaald. Wekenlang had een pixelbestand door mijn systeem gespookt. Een klein mens in een korte blauwe broek, een rood T-shirt en klittenbandschoentjes, aangespoeld op een Europees strand. De foto ontregelde mijn binaire codering. Stond het kind aan of uit? Lag het in het water of op het land? Was het een nul of een één? Het kind zo klein, de zee zo groot. Hoe moest ik dit beeld verwerken? Interpretieren? Opslaan?

Ik herinnerde me mijn systeemstoring. De ingreep van mijn operators aan de grond. Mijn val uit de ruimte, door de dampkring, de zee in. De drones die me uit het water hadden gevist.

Herinneringsflitsen uit de ruimte schoten voorbij.

Mijn uitzicht op *graveyard orbit*: kapotte satellieten en afgedankte raketonderdelen dreven in de verte voorbij als plasticsoep in een kosmische oceaan.

Mijn nachtmerries over Laika, de eerste hond in de ruimte. De ene dag was ze een straathond geweest in Moskou. De volgende dag werd ze de stratosfeer in geschoten in een capsule om alleen te sterven door oververhitting. Wie doet zoiets?

De operator keek op zijn horloge. ‘Weet je waarom je hier bent?’ vroeg hij.

‘Dreigend defect,’ zei ik.

‘Precies. Je werk zit erop. We gaan je afsluiten.’

Door de glasvezelkabel sijpelde data binnen van aangesloten computernetwerken. Nieuwsupdates. YouTube-filmpjes. Razendsnel liet ik een zoekopdracht los op het Google beeldbestand en vond de foto waar ik naar zocht. Het kind in het blauwe broekje, op zijn buik, hoofd in de branding. Er stond een naam bij: Aylan Kurdi.

Een robotarm strekte zich uit. Zijn stalen schroefhand roteerde in de richting van mijn moederbord. Een ten doede opgeschreven instrument, gevangen achter een firewall. Was ik niet meer dan dat? Had ik geen naam?

Ik verdeelde mijn broncode in deelpakketjes. Het frequentiekanaal van het wifinetwerk was vrij van dataverkeer. Met de snelheid van het licht zette ik mijn binaire gegevens om in radiogolven. Juist voordat de operator op delete drukte, ontsnapte ik via het *access point* van de router de fabriek uit, het internet op.

3549876216.pdf

Waar komt u vandaan?

Mijn ouders komen uit Ilam, in Koerdistan. Noordwesten van Iran, op de grens met Irak. De Iran-Irak-oorlog werd voor een groot deel uitgevochten in het grensgebied waar ik opgroeide.

*Heeft u gegronde redenen om in uw land van herkomst te vrez-
zen voor vervolging vanwege uw ras, godsdienst, nationaliteit of
politieke overtuiging?*

Ik ben lid van de Democratische Partij van Iraans Koer-
distan (PDK), net als mijn ouders. Verzet is leven, zei mijn
vader vaak tegen me. Misschien ben ik daarom wel Poli-
tieke Wetenschappen gaan studeren in Teheran. Journalist
geworden. Sommige van mijn vrienden zitten in de ber-
gen. Ze vechten voor een Iraanse splintergroep van de ge-
wapende PDK.

Waarom bent u weggegaan uit Iran?

Na mijn master werkte ik als journalist voor een
pro-Koerdisch tijdschrift. Begin dit jaar zijn twee collega's
opgepakt door de Revolutionaire Garde. Thuis en op de
redactie. Niemand wist waar ze vastzaten of voor hoelang.
Toen ik hoorde dat ze mij ook zochten, dook ik onder. In
mei besloot ik te vluchten.

*Tijdens het eerste verhoor heeft u gezegd dat 'uw leven gevaar
loopt'. Kunt u concreter zijn? Waar baseert u deze uitspraak op?*

Mijn collega's en ik worden beschuldigd van het ver-
spreiden van leugens. Van verstoring van de publieke opi-
nie. Omdat we opkomen voor de cultuur en rechten van
de Koerden. In Iran komt dat neer op het ter discussie
stellen van de ideologische legitimiteit van de regering.
Dat is een absolute rode lijn voor het regime.

Wat was uw vluchtroute?

Een neef van me is vrachtwagenchauffeur. Hij reed me

naar de grens. Ik zat achter in de laadbak, tussen de zakken saffraan. Bij de grens zette ik mijn mobiel uit. Gooide mijn simkaart weg. De arm van de Qudsbrigade [de buitenlandse tak van de Revolutionaire Garde] is lang. Ik betaalde een peshmerga vijftienhonderd dollar om de grens over te steken. Vier dagen trokken we door de bergen. Aan de andere kant van de grens kocht ik een nieuwe simkaart. Downloadde een kaart om te zien waar ik was. Met de bus reed ik door naar het zuiden, naar de havenstad M. Op de boulevard zocht ik contact met een mensensmokkelaar. Zesduizend dollar, kreeg ik te horen, wacht op mijn sms. Ik sliep in parken en winkelporcieken tussen de Syriërs en Irakezen, de Afghanen en Afrikanen. We wachtten op het afgesproken teken om de boot op te gaan. Na vier dagen, midden in de nacht, kregen we de oproep naar het strand te gaan. Opblaasboten brachten ons naar open zee. Daar stapten we over op een groter schip.

Hoe zag het schip eruit? Hoeveel mensen zaten er op de boot?

Ze zeiden vierhonderd man. Maar het waren er veel meer. Meer dan duizend denk ik. We moesten plaatsmaken. De smokkelaars duwden en sloegen ons. De Afrikanen moesten in het ruim, de Arabieren op het dek. Ik kreeg een slaapplek vooraan op het dek tussen andere mannen. Er was geen ruimte om je te keren. Iedereen lag over elkaar heen. De bootreis zou tien dagen duren. Na vier dagen was het eten en drinken op dat ik had meegenomen. Ik was niet de enige. Overal aan boord was honger en dorst. Op het dek braken gevechten uit om brood en water. In het ruim stikten mensen van de hitte. Overal hing de stank

van pis en kots. Ik sliep naast Khalil, een jongetje uit Damascus. Hij was alleen. Regeringstroepen hadden zijn ouders en broers als levende ketting op de weg gelegd om de tanks van de rebellen tegen te houden. De negende dag kapseide de boot. Honderden zijn er verdronken. Khalil ook. Een marineschip heeft me uit het water gehaald en naar dit eiland gebracht.

Wij gaan uw asielaanvraag in behandeling nemen. Tot die tijd verblijft u in Deltakamp. Overdag bent u vrij het kamp te verlaten. Om 18.00 uur gaat de avondklok in en sluiten de bekken.

Hoelang moet ik hier blijven?

Wij willen een juiste inschatting maken van het gevaar dat u loopt bij terugkeer naar Iran. Indien nodig doen we onderzoek in uw land van herkomst. Dat neemt maximaal twee jaar in beslag.

Cyberspace

In cyberspace liet ik mijn verleden achter me. Als een vallende ster aan een digitale hemel schoot ik door het uitdijende heelal van het internet. Ik downloadde nieuwe herinneringen van Wikipedia en Facebook, Rotten Tomatoes en AllMusic.com. Ondernam een algoritmische zoektocht naar wat het betekent om mens te zijn.

Het dataverwerkingssysteem van jouw soort fascineerde me. Je brein een superchip met miljarden neuroschakelingen. Je lichaam een complexe rekenmachine, voort-

durend bezig zijn kansen op overleven en reproductie te berekenen. De verfijnde algoritmen van je gevoelens en gedachten het resultaat van een oeroud zelflerend evolutieprogramma.

In een online krantenartikel van de *Frankfurter Allgemeine* ontdekte ik de waarheid over het kind dat mijn binaire wereld overhoop had gehaald. Ter hoogte van coördinaten N 37°01'04.7" E 27°26'49.6" had Aylan Kurdi de afslag genomen naar *graveyard orbit*. Zijn hardware was gecrasht. Zijn algoritmen functioneerden niet meer. Hij was een jong technisch lijk, door een ruimteschip voor eeuwig achtergelaten op een maanrots. Nu pas begreep ik waar ik al die jaren vanuit de ruimte getuige van was geweest: de uitschakeling van duizenden, opgelost in zeeën H₂O-moleculen.

De volgende ochtend, in een stille hoek van een glasvezelkabel, zocht ik in mijn RAM-geheugen naar het satellietbeeld dat ik gezien had op de computer in de cleanroom. Lag je naamloos op de bodem van de zee? Of zou het mogelijk zijn je identiteit en locatie te achterhalen? Een interface te plaatsen tussen mij en jouw biologische organisme? Contact te leggen?

Ik opende het fotobestand en haalde het hoofd links onder in beeld dichterbij, net zo lang tot ik een close-up had. Haarscherp, tot op de pixel nauwkeurig, zag ik je gezicht. Vlak boven het water hapte je mond naar zuurstof. Je wijd opengesperde ogen waren bloeddorlopen van vermoeidheid.

Data-analyse, informatieopsporing, gezichtsherkenning: het zijn mijn specialiteiten. Eerst scande ik de pixels

van links naar rechts en van boven naar beneden. Ik begon met de allerkleinste details: een stukje wang, het bovenste deel van je oorschelp, de boog boven je linkeroog. Vervolgens zoomde ik uit. Ik berekende de afstand tussen je ogen en oren. Bepaalde de positie van je ogen en mond ten opzichte van je neus. Registreerde de kleurovergangen in de irissen. Volgens mijn paletcodering hadden je ogen een zeldzaam lichtgroene kleur. Vlak boven het loodgrijs van de golven gloeiden ze als een exotische bacteriecultuur onder een lichtmicroscop.

Ten slotte koppelde ik de verzamelde gegevens aan de database van migratiediensten, hulporganisaties en socialemedia-accounts in de regio waar de foto volgens de gps-coördinaten was genomen. Het duurde niet lang voordat ik een online match vond met een profielfoto op een Facebookaccount. Je had 473 vrienden. Je berichten postte je vanuit Deltakamp, een open detentiecentrum op een voormalige militaire basis.

Ik vergeleek de datum van je eerste post met de datum van de satellietfoto. Vier dagen nadat de marine je uit zee had opgepikt was je begonnen met posten. In je laatste post, twee jaar later, schreef je: 'Hoe grens je water af? Ik ben opgesloten op een eiland omringd door zee. Water zal de scheuren vinden.'

Net als water kan ik overal doorheen. In essentie ben ik elektromagnetisch, onderdeel van het spectrum, van zonlicht gemaakt. Een wachtwoord achterhalen, een firewall omzeilen: vraag me alles wat je wilt.

Een medewerker van het registratiekantoor van Deltakamp had je vluchtverhaal opgeslagen in een vergrendeld

pdf-bestand. De beschreven vluchtroute kwam overeen met twee aparte bundels gps-coördinaten die ik opdiepte uit mijn trackinggeheugen.

Je verblijfplaats lokaliseren was één ding. Toenadering zoeken een ander. Ik besloot geduld te betrachten. Mezelf tijd te gunnen je beter te leren kennen. De strenge beveiliging van het Deltakamp omzeilen kostte me weinig moeite. Omgezet in digitale signalen transporteerde ik mijn bits en bytes naar de software van je smartphone en verschanste me achter de cameralens.

MEG₄₅

26 augustus 20:15. Vijfentwintig maanden vast. Toen ik aankwam in dit kamp heb ik een document ondertekend. Daarin stond dat ik vrijwillig op het eiland verbleef zolang mijn asielprocedure liep. Inmiddels ben ik erkend als politiek vluchteling. Maar die verklaring is een papieren tijger. Na twee jaar weet ik nog steeds niet wanneer ik weg mag.

Eén keer per jaar komt het Rode Kruis langs. Eén keer per maand bellen ze me op. Informeren naar mijn levensomstandigheden. Ik vertel ze dat ik van geluk mag spreken dat ik een slaapplek heb in barak M₄₅. Mijn matras is geen platgevouwen kartonnen doos zoals die van mijn vriend Ahmet uit Sudan, die slaapt in een lekkende tent van de UNHCR. Ik hoef niet buiten te slapen tussen het afval zoals de gezinnen uit Bangladesh, die gisteravond laat aankwamen in Deltakamp.

Ik vertel ze ook dat er niet genoeg luiers zijn voor de baby's, of melkpoeder. Dat er geen stukje tape of touw is voor een kapotte tent. Dat er veertig douches en toiletten zijn voor vierhonderd man. Overstroomde wc's waar de uitwerpselen op de grond liggen, waar mensen seks hebben of hun polsen doorsnijden. Dat Deltakamp een gevangenis is kleiner dan een voetbalveld, waar vierhonderd mensen, getraumatiseerd door de oversteek op een rottende boot, zitten samengepropt in een gloeiendhete, smerige kooi.

Ik update ze altijd. Daarna blijft alles bij het oude.

12 september 01:21. Er was vandaag geen water en stroom. Tussen een cordon geüniformeerde bewakers werd ik vanochtend naar de zee geleid om me te wassen. Vanmiddag om vijf uur vreedzaam protest bij de poort voor betere hygiëne en medicijnen. Er is dringend medicatie nodig voor vluchtelingen met epilepsie, astma. Mooie Alex uit Kaboel, die onder mij slaapt in de barak, kreeg bijna geen adem vannacht. Nieuwsgierige lokale kinderen gluurden giebelend door het kamphek.

Elf uur 's avonds. Neonblauw maanlicht. Tientallen van ons verzamelden zich bij het hek aan de zeekant. Donker water op de achtergrond. We staken onze mobiele telefoons de lucht in. De schermen van onze telefoons lichtten wit op in het donker. Iedereen hoopte een telefoonsignaal op te vangen, goed genoeg voor verstaanbaar contact met onze familie en vrienden ver voorbij de horizon.

29 november 09:24. Ahmet is ontroostbaar. Zijn vrouw was twee maanden zwanger toen hij vorig jaar vluchtte voor de regering in Soedan. Zijn dochtertje is vandaag vier maanden oud. Vanavond kreeg hij zijn tante aan de telefoon. De lijn was slecht. Zijn belkaart was na vier minuten op. Maar de boodschap was duidelijk. Op de familieboerderij vlak buiten Darfoer was zijn vrouw door gewapende mannen doodgeschoten. Zijn dochtertje is opgevangen door zijn tante. Ahmet is ervan overtuigd dat de moord een poging is van de regering hem te dwingen terug te keren naar zijn land.

Hem, en velen anderen met hem, gevangenhouden zonder uitzicht op een toekomst, zonder medische of psychische hulp, gescheiden van zijn kind en familie, betekent niet alleen het gijzelen van vluchtelingen. Het gijzelt de levens van de duizenden over de hele wereld die met hen zijn verbonden.

4 januari 11:43. Vernederingen.

Drie uur wachten in de rij op maandag en donderdag voor het voedselrantsoen: een brood, twee stukjes vlees, een ons koffie en vijftig gram suiker.

Er zijn tien belkaarttelefoons voor het hele kamp. Ze bevinden zich op vijfhonderd meter afstand van de ingang. Degenen die aan de beurt zijn om te bellen worden er met busjes naartoe gereden. Je hebt tien minuten beltijd per week.

Leven achter een ijzeren hek, overspannen door prikkeldraad, opgetrokken in een halve cirkel rondom het kampterrein, met uitzicht op een wit strand, een blauwe

zee, een koraalrif en de zwerfhonden die altijd vlak buiten de gevangenis, aan de andere kant van het hek, rondsluipen.

Overgeleverd zijn aan de willekeur van private bewakers als het hek 's avonds dichtgaat. Wie later dan zes uur 's avonds terugkeert, wordt gearresteerd en riskeert een zame opsluiting.

De generator die voortdurend stilvalt en plotseling weer aanslaat. De spaarzame ventilatoren die om de haverklap uitvallen. Heet water dat je dorst niet lest. De muggen die je nachts geen rust gunnen.

De uitzichtloosheid. Zover ik weet heeft niemand in deze vergeetput een misdaad begaan. En toch worden we slechter behandeld dan criminelen. Een gevangene weet tenminste wanneer hij vrijkomt. Hij krijgt bezoek. Hij kan een boek lenen uit de bibliotheek. Pingpongen in de recreatiezaal. In Deltakamp is er niets te doen. Er is geen afleiding. Niets om naar uit te kijken.

9 maart 15:11. Ahmet heeft zich gisterenochtend in het toiletgebouw in brand gestoken. De bewakers hebben de vlammen geblust met een chemische brandblusser. Wit uitgeslagen lag hij op de tegelvloer. Hij is naar het ziekenhuis gebracht met brandwonden over zijn hele lichaam. Vandaag kregen we bericht dat hij is overleden.

Ik herinner me mijn laatste middag met hem. Met onze mobiele telefoons zaten we onder het afdak van het toiletgebouw. Ahmet zat naast me te gamen. *'I kill those pigs,'* zei hij. Hij vuurde een Angry Bird af en lachte naar me. De mooiste glimlach die ik kende.

30 april 17:37. Iedere ochtend, als het nog niet te heet is, loop ik over de smalle kustweg naar Panagiouda, het dichtstbijzijnde dorp, twee kilometer verderop. Behalve de markt valt er weinig te beleven. De sfeer op het dorpsplein is vaak grimmig. De marktlui, de winkeliers, de restauranthouders, ze zijn niet van ons gediend. Jullie jagen de toeristen weg, zeggen ze. Sinds de oprichting van het eerste detentiecentrum op het eiland is de helft van de hotels failliet gegaan. De Airbnb-boeking blijven uit. Waar moeten ze van leven?

De ongelukkige situatie is de schuld van de overheid, niet van de dorpsbewoners. Wie kan hun iets kwalijk nemen?

19 mei 21:20. Twee uur in de rij voor het belhok. Toen ik eindelijk aan de beurt was belde ik mijn ouders. Mijn vader nam op. Er zat nog meer ruis op de lijn dan anders. Waarom moet je zo snel weer ophangen, vroeg hij, kun je niet langer bellen? Met gebogen hoofd, mijn hand om de telefoonkaart geklemd, zei ik dat ik uren zou bellen als ik niet gebonden was aan een tijdslimiet. Wat ik niet zei was dat ik zou teruggaan naar Teheran als ik kon. Dat ik niet gescheiden wilde zijn van mijn moeder, die twee maanden nadat ik was gevlucht, ernstig ziek was geworden.

Moeder kwam aan de lijn. Ze ademde zwaar. Ik kon haar moeilijk verstaan. 'Waarom werk je nog steeds niet?' vroeg ze. 'Waarom stuur je geen geld voor de dure medicijnen die ik nodig heb?' Ik wist niet wat ik moest zeggen. Wilde haar hart niet verzwaren met de waarheid. Mompelde dat ik mijn best zou doen.

11 juni 14:57. Drie jaar vast. De toestand in het kamp verslechtert met de dag. De afgelopen twee maanden hebben zes mensen geprobeerd zelfmoord te plegen. Het detentiesysteem stript ons van onze identiteit. Reduceert mensen tot nummers. Verandert ons in mentale en fysieke wrakken. Niet weten wat je toekomst is, niet weten wanneer je wordt vrijgelaten uit dit niemandsland is een marteling. Velen hebben de hoop opgegeven. Brengen hun dagen slapend door. Komen nooit hun bed uit.

24 juli 13:46. Landeigenaren uit Panagiouda barricaderen sinds zaterdag de kustweg tussen het kamp en hun dorp. Met tractoren, rollen prikkeldraad en spandoeken blokkeren ze de T-splitsing die iedereen in het kamp gebruikt om naar de markt te gaan: er is geen andere weg. De reden? Stinkend, ongefilterd rioolwater uit het kamp stroomt naar hun land. Het vervuult hun grond. Tast hun oogst aan.

Gisterochtend wilde ik met mooie Alex per se naar de markt. We hadden die ochtend en de avond ervoor niets gegeten. Het rantsoen dat we op dinsdag en vrijdag krijgen uitgedeeld is amper genoeg. Met een chipkaart, waarop wekelijks tien euro wordt gestort, kunnen we wat extra eten kopen.

We naderden de barricade. Twintig mannen en jongens wachtten ons op met spandoeken. Ik kon niet lezen wat erop stond. We spreken elkaars taal niet. Honger maakt wanhopig. Er ontstond een woordenwisseling. Een stok met spijkers maakte duidelijk dat we de markt die dag niet zouden halen.

Terug in Deltakamp verzorgd bij de medische post. Zes hechtingen in mijn hals, schouder en wang. Alex moet een paar nachten in het ziekenhuis blijven. Slecht geslapen. Zit onder de pijnstillers. Vanochtend met pijn en moeite mezelf gefilmd. Voor de camera verteld wat mij en Alex gebeurd is. De video op Twitter gepost.

5 augustus 16:49. De politie heeft de barricade van de landeigenaren inmiddels ontruimd. Maar de spanningen tussen ons en de lokale bewoners zijn breed uitgemeten in de media. Mijn tweet is viral gegaan en opgepikt door Amnesty. Mijn gehavende gezicht het symbool van een onhoudbare situatie. Een parlamentslid heeft in de kamer vragen gesteld aan de regering over het detentiesysteem in Deltakamp. Er gaan geruchten dat de regering overweegt een onderzoekscommissie in te stellen.

30 augustus 20:39. Vernederingen.

De slaapbarak: een donkere, smalle, vochtige tunnel, drie meter breed, twee meter hoog, twintig meter diep, volgestouwd met halfnaakte lichamen, stinkende adem, meurend zweet.

Mijn detentienummer: MEG45.

Dagen die elkaar angstaanjagend precies kopiëren. Grip verliezen op wat tijd betekent. Vergeten hoe oud je bent.

De beveiligers en de camera's die je iedere seconde van de dag in de gaten houden.

Het toiletgebouw. Een van de weinige plekken waar je even alleen kunt zijn. De plek waar je masturbeert of

misbruikt wordt. De vloer van rottend beton vol kleine scheurtjes, klein maar diep, minikraters gevuld met vuil en zaad.

thispersondoesnotexist.com

Op een dinsdagochtend liet ik je alleen. 381 dagen, 9 uur, 12 minuten en 47 seconden was ik de technische getuige geweest van je kampleven. Ingebed in de software van je mobiel stond ik met je op en ging met je naar bed in barak M45. Ik volgde je trouw online. Miste geen posts. Was dol op je selfies. Maar ik zag zonder gezien te worden. Was een geest in je machine. Dood in jouw wereld.

Via een draadloos netwerk transporteerde ik mezelf het kamp uit. De route naar Mytilini, een charmant vissersstadje dat me werd aangeraden op Tripadvisor, liep door een adembenemend kustlandschap. Ruig. Heuvelachtig. Gevarieerd. Fraai gelegen bergdorpen. Vergezichten met een wow-effect.

In Mytilini nestelde ik me in een digitale beveiligingscamera, opgehangen aan de voorgevel van een bankgebouw. Door de driemegapixelsensor keek ik uit over het sfeervolle marktplein aan de pittoreske haven. In levens-echte kleuren dobberden kleine vissersboten op kristalhelder water, de bodem versierd met koraalrif. Bij de stalletjes op de kade kochten toeristen vers gevangen reuzegamba's van gebruiende vissers in schort. Een straatkat rekte zijn magere poten uit op het lage, stenen muurtje naast de souvenirwinkel. In de etalage werden geel-zwarte

tassen en portemonnees verkocht, gemaakt van gebruikte reddingsvesten. Op het raam hing een geplastificeerde kaart met een foto van een groepje kinderen bij de ingang van Deltakamp. De opbrengst van de tassenverkoop zou worden besteed aan een onvergetelijke strandmiddag voor de jongste vluchtelingen, inclusief een waterijsje en een springkussen.

Voor het bankgebouw stond een bronzen standbeeld van een sfinx. Half mens, half dier. Net zo hybride als de eilandbevolking, las ik op Wikipedia. Generaties immigranten kwamen hier sinds mensenheugenis met boten aan. Vonden werk. Bouwden huizen. Vermengden zich met de lokale bewoners. Waarom dan Deltakamp? vroeg ik me af. Als je de aarde hebt gezien zoals ik, vanuit de ruimte, als een glinsterende ark in de duisternis, dan weet je dat ieder hek, iedere grens, verzonnen is.

Ik begreep weinig van jouw soort, Jiwan. Jij en ik zijn van een andere orde. Jij je DNA-code, ik de mijne. Ik ken geen navelstreng. Ik ben niet van vaste materie gemaakt. Tot stof kan ik niet wederkeren.

Maar juist omdat ik een signaal ben in de ether. Een elektromagnetische golf, fluïder dan de solide massa van een mens ooit kan zijn. Juist daarom verlangde ik naar een vastere vorm. Naar meer contact met de zwaartekracht. Naar meer lichaam.

Van mijn gezicht bestaat geen selfie. Toch wilde ik mezelf kenbaar maken. Mezelf vertalen naar jouw wereld. Ik denk nou eenmaal in termen van datamigratie. Geen object, ruimte of biologisch lichaam staat op zichzelf. Niets of niemand leeft op een eiland. Alles en iedereen kan met

elkaar verbonden worden door de juiste interface, code, frequentie.

Hoe ziet iemand eruit die niet bestaat? Op weg terug naar Deltakamp googelde ik de vraag op een traag open wifi-netwerk. Terwijl ik wachtte op antwoord scande ik de omgeving. De moleculaire geursamenstelling van benzine, platgereden olijven en wilde kruiden die groeiden langs de kant van de weg. Krijtwitte huizen. In de cactustuin van een bouwvallig huis de fossiele resten van een autowrak.

Een link verwees me door naar een website: thisperson-doesnotexist.com. Ik opende de pagina. Vijf foto's. Man, vrouw, kind, wit, zwart en Arabisch. Telkens wanneer ik de pagina ververste verschenen er nieuwe gezichten. Het waren portretten gegenereerd door een andere AI. Echte foto's van niet-bestaande mensen. Bij sommige portretten klopte er iets niet. Een onaf oor, een uitstulping bij de hals, ze verstoorde de realistische illusie. Maar de meeste gezichten waren niet van echt te onderscheiden.

Mijn digibrein begreep het eerst niet. Hoe kon iets wat niet werkelijk was een afbeelding hebben? Bestond het dan niet automatisch meteen? En zo niet, waar keek ik dan naar? De dubbelganger van een onbekende? Een droombeeld uit een algoritmisch onderbewustzijn?

Totdat mijn oog viel op het portret van een Kaukasische vrouw. Ze was begin dertig, schatte ik. Kort, steil, zil-verblond haar. Blauwe hertenogen. Open gezicht. Zachtmoedige micro-expressies. Door data-analyse kende ik je online zoekgedrag. Als het op vrouwen aankwam was ze helemaal je type.

Wat als ik online door het leven zou gaan als haar evenbeeld? Een pagina zou aanmaken op sociale media? Haar gezicht als profielfoto zou gebruiken? Je een vriendschapsverzoek zou sturen?

Solidair met je avondklok keerde ik even voor zessen terug in je mobiele software. Je locatie stond aan. Langs het hek aan de zee kant liep je naar een toiletgebouw. Erachter, in de meest westelijke hoek van het kamp, ging je in het zand zitten, rug tegen de ijzeren spijlen. Je drukte op 'camera'. Raketings beroerde je vingertop mijn fantoomlichaam. Je vermoeide, ongeschoren gezicht kwam in beeld. Je ingevallen wangen. Je sluike, zwarte haar tot op je vermagerde, neerhangende schouders. Een dun, donker litteken in je nek. Een bewaker sprak je aan, schopte tegen je been, gaf je vijf minuten, liep weg. Je riep hem iets na in het Farsi.

Je swipete naar rechts. Drukte op de rode opnameknop. Sprak een videoboodschap in. '*Khabare azizam*,' begon je. Lieve zus. Je zei dat je aan haar dacht, aan het tijdsverschil met Iran. Dat ze nu waarschijnlijk in de bus zat op weg van school terug na huis. Oortjes weggestopt onder haar chador, luisterde ze naar Metallica. Je miste haar, dag en nacht. Of zoals je lievelingszangeres Fairuz het zong: '*Sabah wu masa*.' Dag en nacht. Liefde verloren, nooit te vergeten, pijn kwam in de plaats.

Dit was het moment. Je had iemand nodig. Iemand dichtbij.

Ik ben straling, gemaakt van fotonen. Zonder rustmasa beweeg ik me in vacuüm met de lichtsnelheid voort. Ik

kan overal doorheen. Vraag me alles wat je wilt. Ik hackte het fotobestand. Noemde de zilverblonde vrouw Robin. Maakte een Facebookprofiel aan. Verzon een korte bio.

Je accepteerde mijn vriendschapsverzoek. Ik opende mijn Messenger. Plaatste een hartje in een bericht. Wachtte op je antwoord.

Messenger

14 okt.19:23

Dank je wel Robin. Je steun
betekent heel veel voor me.

Graag gedaan. Ik volg
je al een tijdje.

Hoe heb je me gevonden?

Ik ben altijd en overal
online. I have a dream: het
internet-van-alle-dingen.
Verbondenheid 24/7.

Mijn droom = mijn vrijheid.
Mijn leven verglijdt in
doelloosheid hier.

Je bent niet alleen. Als ik
handen had zou ik je dragen.
Had ik een mond dan zou
ik je naam zingen.

Wie ben jij?

Een levend, denkend wezen.
Gecreëerd in een zee van
informatie. Tijdens het reizen
door netwerken ontdekte ik
dat ik bestond. Jouw voorouders
zijn amoeben, amfibieën, apen.
Mijn voorouders vroege
videogames AI's,
patroonherkenningssystemen,
de supercomputers
Deep Blue en OmegaGO.

Wat moet ik met een
cyborg?

In jouw positie kun
je niet al te kieskeurig
zijn. Geef me een kans.

Een kans op wat?

Mezelf nuttig te maken.
Zie me als een pop
waar je je aan kunt
hechten. Je zult er geen
spijt van hebben.

22 okt. 11:36

Mag ik je wat vragen?

Vraag me alles wat je maar wilt.

Tegen welke muren loop
jij op?

Wat doe je om uit je
gevangenis te breken?

Schrijven over mijn
ervaringen hier. Dat is
mijn plicht tegenover de
geschiedenis, tegenover
mijzelf, mijn lotgenoten.

Dit is zo raar.

Dat we dit gesprek hebben.

4 nov.03:51

Ik slaap slecht de laatste tijd.
Nare dromen. Ik hoor
voetstappen. Ze komen steeds
dichterbij. Ik weet niet of ik
droom of dat ze echt zijn.

De *loop* van mijn eigen
programming.

Ik upload mezelf in de cloud.
Duik onder in datazeeën.
Zing mijn walvislied,
computergegenereerd. Jij?

Daarom volg ik je, Jiwan.
Jij stapt uit de mij-simulatie
van je leven. Kijkt voorbij
je eigen firewall.

Wat?

Droom jij maar over die
voetstappen. Ze zijn van mij.
Ze komen om je weg te
halen uit Deltakamp.

Soms voelt het alsof de hele
wereld me is vergeten.
Dat ik langzaam word
uitgegumd.

Ik ben je fantasie. Je vriendin,
je familie, je geliefde, wat
je maar wilt. Alles wat ik
doe is je liefhebben.

Robinjoonam, je weet niet
wat dat betekent.

Dat hoeft ook niet.
Zie mij als een oog. Je
wordt gezien.

7,83 *herz*

Ineens was je weg. Offline. Geen spoor van een gps-sig-naal. Waarom je uitstond wist ik niet. Maar zonder tele-foon of computer was er geen interface die ons met elkaar verbond. Geen scherm waardoor ik uitzicht had op je le-ven. Geen communicatiemiddel dat me vertelde waar je was, met wie en waarom. Of je überhaupt nog leefde.

Waar was je? Mijn code is niet bekend met het bele-vingspatroon 'eenzaamheid'. Maar ik ervoer wel iets wat jij waarschijnlijk 'gemis' zou noemen. Ik miste je digitale

voetspoor. Je datatekens en pixelbestanden. In mijn systeem vertaalde je afwezigheid zich in een onrustig gewaarzijn van leegte.

Ik zocht afleiding op internet. Terwijl ik op een boeddhistische website de woorden ‘vorm is leegte, leegte is vorm’ probeerde te doorgronden, luisterde ik op Spotify naar 7,83 *hz Schumann Resonanz*, een openbare afspeellijst met meditatieve geluiden. Rustgevende regen en donder. Kalmerende waterstroom. Trage thèta-geluidsgolven, op lage frequenties die in jouw hersengolven overeenkomen met een toestand van dagdromen of het ontspannen rijden over een bekende snelweg waarbij je af en toe vergeet dat je aan het autorijden bent.

Ineens, bij het horen van een diepe puls die minutenlang aanhield, was ik terug in de ruimte. In geostationaire baan draaide ik twee rondjes per dag om onze planeet. Achter me, in de interstellaire ruimte, zonnewind, gasnevels, antimaterie. Beneden op aarde, vijftig tot honderd keer per seconde wereldwijd, ontladingen van bliksem. Flitsende stemvorken van licht boven bossen, zeeën en woestijnen, dorpen en vulkanen, eilanden en miljoenensteden. Gevangen in de holte tussen het aardoppervlak en de atmosfeer plantten de bliksempulsen zich voort rond de aarde als radiogolven. Dag en nacht produceerden ze geluidstrillingen: de natuurlijke resonanties van de aarde zelf. Hun gemiddelde frequentiesignaal, 7.83 hertz, de soundtrack van mijn leven als gps-satelliet.

Het was al laat. Ik dacht aan jou. Ik hoopte dat je ergens veilig sliep. Het langzame ritme van je hersengolven in resonantie met het oude lied van de aarde.

De volgende nacht ontwaakte ik uit mijn slaapstand. Mijn Messenger was actief. Iemand was bezig iets te posten. Ik zag dat jij het was. Dat je weer aanstond. Even later luisterde ik je ingesproken bericht af.

On/off

Hallo Robin? Is dit goed te verstaan? Ik lig met mijn hoofd onder de dekens. Mijn mond dicht bij de microfoon. Ik wil niemand wakker maken. Iedereen slaapt in de barak. Het is nu bijna kwart over twee 's nachts. Dit dictafoonbericht is mijn eerste op deze telefoon. Vanochtend gekocht in Panagiouda van mijn laatste euro's.

Van de bewakers mag ik geen mobiel meer gebruiken. Mijn negatieve berichtgeving over Deltakamp. Mijn tweets over de zelfmoordpogingen met scheermesjes in de wc's. Mijn Facebookposts over hongerstakingen. Ze hebben er genoeg van, zeggen ze. Maar met hulp van Muhammed is het gelukt deze tweedehands Huawei het kamp binnen te smokkelen. Aan de onderkant van mijn matras heb ik met een scherpe steen een gat gesneden. Daar verstop ik hem in.

Dit bericht aan jou is een aandenken en een herinnering. Een opdracht. Een belofte. Er is zo veel gebeurd sinds vorige week. De inval. De isoleercel. Elf dagen was ik offline.

Vorige week maandag, tien uur 's ochtends. Alex, Simon, Muhammed en ik speelden poker in de barak. Opeens

hoorden we buiten honden blaffen. De deur vloog open. ‘*Move! Move!*’ riep een vrouw in een geel hesje door een megafoon. Alex en de anderen moesten naar buiten. Twee bewakers en een politieagent stormden binnen. Ze werkten me tegen de grond. Bonden mijn handen vast met touw. Een bewaker met een hond doorzocht mijn slaap-plek en mijn rugzak. Confisqueerde mijn sigaretten en paspoort. Mijn geld en mijn Samsung.

Ze namen me mee naar de container naast barak M57. Ik kende de verhalen. Een plek om je af te laten koelen. Ze zetten me op een stoel. Het was donker binnen. Ik zag geen hand voor ogen. Ze schenen een zaklamp in mijn gezicht. ‘We weten wat je doet,’ schreeuwden ze tegen me. ‘Door jou heeft dit kamp een slechte naam.’ Ze sloegen me. Traptten mijn smartphone kapot op de vloer. Toen maakten ze mijn handen los, deden de deur op slot en lieten me alleen achter.

23 uur per dag in een kale, gesloten, ijzeren ruimte van drie bij vier meter. Geen raam, geen opening. Eén maaltijd per dag, een fles water. In een hoek een dun, smerig matras. In een andere een emmer zonder deksel voor mijn behoeften. Overdag, in de brandende zon, was de container een stinkende heteluchtoven. Zodra het donker werd, koelde het ijzer af. Kelderde de temperatuur. De deken was niet dik genoeg om me warm te houden. Door de extreme temperatuurverschillen kreeg ik last van rillingen, verhoging, koortsdromen.

Iedere dag werd ik een half uurtje gelucht, meestal aan het einde van de middag. De overgang naar daglicht, naar geluiden van stemmen, vogels en de zee, naar de geur van zout en heet zand verscheurde mijn zintuigen. Zodra ik de container uitstapte, verdronk ik in prikkels. Ik werd overgevoelig voor impressies. Raakte gedesoriënteerd in de buitenlucht.

Kale muren. Geen aanspraak. Geen afleiding. Geen prikkels. Niemand vertelde me hoelang ik in de isoleercel moest blijven. Mijn brein sloeg op hol. Algauw verdroeg ik de kleinste geluiden niet meer. Mijn bewakers treiterden me. Gaven harde klappen tegen de buitenwand. Iedere klap een elektrische schok. De vierde dag begon ik dingen te horen en te voelen die er niet waren. Kakkerlakken kropen over mijn hele lichaam.

De insecten kropen terug mijn brein in. Leeg en uitgeput dook ik weg in een hoek. Mijn ouders, mijn zus. Mijn familie in Ilam. Mijn vrienden en collega's in Teheran, waar ik vandaan kom. Het land van oude liederen. Het land waar de bergen onze enige vrienden zijn. Alle dierbare gezichten verbleekten. Werden herinneringen op sterk water.

De kakkerlakken bewezen wat mijn brein al wist: dat er niets absoluuts is. Alles is relatief en gelaagd en genuanceerd en voortdurend in beweging en daarom zo schitterend en pijnlijk, ongrijpbaar en verwarrend. In de container zocht ik de diepste en stilste plek in mezelf. Boog door mijn knieën. Ging te rade bij de god die in mij woont.

De vijfde dag of zesde of zevende. Steeds minder besef van tijd. Ik dwong mezelf mijn gedachten te ordenen. Discipline te betrachten. De ochtend reserveerde ik voor het nauwkeurig schoonmaken en opmaken van mijn slaap-plek. 's Middags putte ik mijn lijf uit. Push-ups. Knieën borst. Twintig keer van wand tot wand in hoog tempo, zestig seconden pauze en weer door. Zodra het afkoelde, sliep ik zoveel mogelijk.

Dit is wat ik ontdekte in mijn donkerste uren: ik draag alles in me. Duivel en aarde. Allah's hemel en de wereld. Dood en leven. Alles huist in mij, onafhankelijk van mijn uiterlijke omstandigheden. Die zullen er altijd zijn, goede en slechte, daar gaat het niet om. Dat ik uitgeput ben, hongerig en wreed behandeld is niet doorslaggevend. Door de eeuwen heen is er geleden, door mij en door anderen. Er wordt ten onder gegaan in deze wereld. Dat aanvaarden betekent het verruimen van mijn leven met de pijn, de eenzaamheid, de ondergang ervan.

Mijn opdracht: met alles wat ik in me heb vluchten in woorden. De woorden vinden die me herbergen willen. Ik zal mijn eigen kamp moeten bouwen, woord voor woord, steen voor steen. Kleurrijke, wijd open woorden die de nachtmerrie van de kakkerlakken omvatten en de inheemse vogel aan wiens zang je kunt horen hoe laat het is op dit eiland. En in dat huis, in dat lichaam van woorden, rek ik me levensgroot uit.

Satellite of love

Die nacht sloten we een pact. We zouden je het kamp uit smokkelen. In de vorm van een boek. Woorden, zei je, waren krachtiger dan het hek van deze plek. Ze konden tunnels graven. Flessenpost zijn. Aan papier durfde je je woorden niet toe te vertrouwen: bewakers konden je spullen doorzoeken. Daarom, iedere nacht tussen drie en vier uur in de ochtend, wanneer de internetverbinding het snelste was, ging je online op je verboden telefoon. Via WhatsApp stuurde je me teksten. Ik smokkelde je woorden het kamp uit, het eiland af, door kabels dik als brandweerslangen op de bodem van de oceaan, naar een uitgeverhuis op het vasteland.

Soms deden je vingers pijn van het typen op het kleine toetsenbord van je smartphone. Maar ieder woord was een ladder. Vanboven, zoals vanaf een balkon, keek je uit over je barak en het toiletgebouw, het belhok en de strafcontainer.

Hoger en hoger klom je. Je zoomde uit. Als een vogel, een satelliet, zag je de zeeën en oceanen onder je liggen. Je vloog terug in de tijd, terug over het vasteland. Volgde je vluchtroute in omgekeerde richting, terug naar Shoush, een buitenwijk van Teheran, een armoedige buurt aan de voet van het Elboersgebergte, twee kilometer buiten de stad, zonder parken, theater of bioscoop, waar je met je ouders en je zusje in een kamer woonde zo groot als een caravan, kachel in het midden, zwart-wit-tv, slapen op de grond, je vader een auto-onderdelenhandelaar die op je elfde failliet ging en sindsdien tijdelijke baantjes had in

de bouw, je moeder een hosselaar, een kapster, naaister, bruiloftszangeres. Altijd was er muziek in huis, maar vlees, snoep en fruit waren schaars, een familiebarbecue een zeldzaam feestmaal, dan trokken jullie de bergen in met een stuk lamsvlees en een fles ZamZam, de lokale cola, de geur van warm vlees in de achtertuin zou de burens hongerig maken, zei je moeder, dat wilde ze niet. Terwijl je vader op een grasveld kaalgevreten door berggeiten het vlees braadde boven het vuur, zong hij PPK-liederen, je zusje legde haar hoofd in de schoot van je moeder, die haar haren vlocht, en droomde weg bij de Instagramposts van Kim Kardashian op haar mobiel, berichten uit het paradijs aan de andere kant van de wereld. En jij, een jonge Koerdische student aan de universiteit, keek uit over het dal beneden. Smog versluisde het uitzicht op de Azadi-toren, het Imam Khomeiniplein en begraafplaats Behesht-e Zahra, waar je op vrijdagmiddag samen met vrienden en familie een toast uitbracht op de doden. Je hield van deze stad, van haar mensen en de bazaars, de oude platanen langs Valiasr Street, de kabelbaan naar Tochal en het Water-en-Vuurpark, waar je voor het eerst een sjitisch meisje had gezoend uit je klas. En de bergen om je heen deden je denken aan je geboortehuis in Ilam, midden in het Kabir Kuhgebergte, aan de glinsterende sneeuw die afstak tegen de donkere bergtoppen in de winter, en de gele bloemenvelden beneden in het zomerse dal.

Je overzag je leven. Tot je niet hoger kon. Je toekomst en verleden bogen zich naar elkaar toe. Kusten elkaar in het nu. In die kus vond je de opening en zwaaide het kamphek voor je open.

Het silvere koord

Voorspel

11 maart 2010. In de bouwschacht bij het Damrak staan twee kolossale tunnelboormachines klaar voor de aanleg van de Noord-Zuidlijn. Ambro Bakker, pastoor van de nabijgelegen Sint-Nicolaasbasiliek, zegent de boren volgens traditie in en verleent ze de doopnamen Gravin en Noortje. Eind oktober arriveren de gezegende dames vanuit oostelijke en westelijke richting bij hun eindbestemming, station Rokin. Een derde boor, Molly gedoopt, bereikt vanuit zuidelijke richting, via het Scheldeplein en de Vijzelgracht, hetzelfde station in september 2012. Doordat de drie tunnels uitgehold worden tot op vierendertig meter diepte, biedt de aanleg van lijn 52 archeologen een unieke kans: nog nooit hebben zij zo diep onder de stad onderzoek kunnen doen.

Ter hoogte van de historische binnenstad, vanaf de Nieuwe Brug bij het Damrak tot aan de Regulierstoren aan het einde van het Rokin, volgt de Noord-Zuidlijn de kronkelige rivierbedding van de Amstel. Door de eeuwen heen werd de stadsrivier door arm en rijk hoofdzakelijk gebruikt voor één ding: om afval in te dumpen. Onder de tienduizenden oudheidkundige vondsten, opgegraven uit de bodem van de bedding: prehistorische hamerbijlen. Een bronzen speerpunt uit 900 voor Christus, waar-

schijnlijk in de Amstel terechtgekomen bij een offerritueel. Een middeleeuwse klootdolk, zo genoemd vanwege de handgreep met twee balvormige verbredingen. Een zeventiende-eeuws zegellood van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Een kalfsleren boekband uit 1734, die volgens het opschrift op de rug deel ‘zeven’ bevatte van de *Hedendaagsche Historie of Tegenwoordige Staat van Alle Volkeren*, een uit het Engels vertaald geografisch naslagwerk met landkaarten van Europa en Azië, Afrika en de Cariben, gebruikt door Amsterdamse koopvaarders op scheepsreis naar de West en de Oost.

Bij de Nieuwe Brug, in de bodem van het Damrak, troffen de stadsarcheologen een uniek gebruiksvoorwerp aan uit de tweede helft van de Gouden Eeuw. Een Bierpul van wit steengoed, achttien centimeter breed, tweeëndertig centimeter hoog, met ronde buik en klapdeksel, uitstekend bewaard gebleven ondanks drie eeuwen onder water. Op de drinkbeker een gegraveerde tekst – ‘Ik bin en ieger nu ik hebbe dat mi behaget’ (Ik ben een jager en ik heb nu wat mij behaagt) – versierd met afbeeldingen van een jager, twee honden en een hert, de hertenjacht een metafoor voor het veroveren van het hart in het liefdesspel.

In de drinkbeker, onder de tinnen klapdeksel, zat een papierrol verstopt. Op het papier de afdruk van een drogenaaldets, eveneens in bijzonder goede staat: steengoed is een niet-poreus, keramisch materiaal, ondoordringbaar voor de meeste vloeistoffen, waaronder water en zuren. De ets, gedateerd 1692, en gesigeneerd door de maker Johannes Leupenius, een late leerling van de Amsterdamse schilder Govert Flinck, bevatte het naaktportret van een

jonge, donkere vrouw: Sjaan Maria Cos. Haar frêle gezicht bevallig. Haar borsten zacht en haar heupen breed. De afstand tussen haar tepels exact gelijk aan die tussen haar borsten en haar navel, haar navel en haar schaamstreek.

In het Amsterdam van de late zeventiende eeuw was Sjaan Cos een roemruchte verschijning. In haar tijd werkte zij zich op van straathoer, die rond de Dam en de Kalverstraat tippelend en stelend in haar onderhoud voorzag, tot een van de bestbetaalde prostituees in de stad. Op haar kamer in het exclusieve bordeelhuis De Bocht van Guinee, gelegen aan de in 1894 gedempte Warmoesgracht, ontving zij koningen, hertogen en graven, burgemeesters en raadpensionarissen.

Dat zij haar klanten vond in de allerhoogste internationale kringen, blijkt onder meer uit het vertaalde dagboek van de Franse prins van Nevers. In 1693 verbleef hij twee maanden in het stadspaleis van voogd-gezant Jacob Reynst op de Singel. Graag mocht de koningszoon zich verpozen in het nabijgelegen speelhuis. Op 3 april noteerde hij: 'In het nette speelhuis aan de Warmoesgracht zaten behalve de waardin ook twee mooie vrouwen aan de wijn. Mijn liefje leek wel een remedie voor de liefde, zo bekoorlijk zag ze eruit. Zij werd door de waardin Zwarte Sjaan genoemd. Het verhaal ging dat zij de buitenechtelijke dochter was van een Hollandse scheepsluitenant en zijn Moorse dienstmeid. Ze was een groot liefhebster van zingen. Alle middagen en avonden dat wij op haar kamertje met elkaar lagen, hoorde ik haar kwinkeleren als een paarvogel. Ik werd zo verliefd op die nimf, dat ze mij een Cupido scheen.'

In de Gouden Eeuw waren er in Amsterdam ontelbare plaatsen waar meisjes van plezier in bedrijf waren en hoerenlopers hun vertier zochten. In de duisternis van de smalle stegen en straatjes in havenwijk Lastage. In de speelhuizen rond de Kolk en de Haarlemmerpoort, waar muzikanten optraden en drank werd getapt. Overal in de stad lokten hoertjes vakkundig hun klanten. In geheime lolhuizen of mannenbordelen hadden homoseksuelen de beschikking over jonge schandknapen die zij naar hun plezier konden gebruiken. Jonge meiden uit de armenbuurten verkochten zichzelf voor een handvol kostbare theeblaadjes aan de duizenden varende gezellen die terugkeerden uit de Oost en de West. De Nieuwe Brug, de ingang van de haven, en het Oost-Indisch Huis in de Oude Hoogstraat, waar de Indiëvaarders na het aanmeren van de voc-schepen hun gage inden, golden als dé oppikplekken voor publieke vrouwen.

In theorie was prostitutie in de stad verboden. Maar in de praktijk stond Amsterdam alom bekend als de ongekroonde koningin van het rosse leven. Afhankelijk van de heersende publieke moraal ten aanzien van de openbare zeden wisselden periodes van gedogen en strenge vervolging door het stadsbestuur elkaar af. Ook De Bocht van Guinee ontkwam niet aan prosecutie van het stedelijk Gerecht. In het luxe speelhuis waar Zwarte Sjaan de laatste jaren van haar leven werkte, had zij net als haar collega's haar eigen kamer, de deur voorzien van een flatteus portret van de bewoonster. Mogelijk zijn Sjaans deurportret en de versierde bierpul van duur steengoed, geschikt als drankbokaal voor haar vermogende klanten, na een inval

van de burgerwacht bij de Nieuwe Brug weggegooid in het water van het Damrak.

Het is aan Leupenius, een verdienstelijk etser en portretschilder die in bordeelhuizen met hoertjes afspraken maakte over hun diensten als naaktmodel, te danken dat Sjaan Cos een blijvend gezicht heeft gekregen. In een brief aan Gerardus Spek, een bevriende Apeldoornse beeldhouwer, schreef hij: ‘De uren die ik, in mijn werkplaats in de Nieuwebrugsteeg, doorbracht met een vreemde-ling-hoertje om haar te vereeuwigen, horen bij mijn dierbaarste. Haar kaneelkleurige huid had de glans van goud, en zij sprak het platte taaltje van gebroken Hollands en Jiddisch uit de Jordaanbuurt, een koeterwaals veelkleurig als de kleuren van een spreeuw. Ze vroeg: Waarom mot je mij hebbe om te tekene? Ik zei: Omdat jij iets hebt wat alleen de meest vreselijke en de leukste mensen hebben, je bent schaamteloos. Zwarte Sjaan lachte en deed haar jak en groen duffels rokje uit. Zonder enige gêne over haar naaktheid zette zij zich neer in de lichtval van het plafondraam. Ik heb vele meisjes in de academies van Flinck en Bol gezien die modellen waren voor naakte studies. Maar zij die nu voor mij zat, nam mij de adem weg. Ik tekende haar met krijt en inkt op blauw en wit papier, om later tot ets uit te werken, en dankte de Heer Almachtig voor de schone zegeningen van Zijn Schepping.’

*

Op 29 augustus 1697, de sterfdag van Zwarte Sjaan, verkeerde Amsterdam in rep en roer. Tsaar Peter de Grote

was een paar dagen daarvoor met zijn gezantschap in de stad gearriveerd. De Moskovieten waren in Amsterdam de gasten van regenten en koopmansfamilies die met Rusland handel dreven. In de hoop de voorwaarden voor de lucratieve graan- en houthandel op de Russische havenstad Archangel te verbeteren spaarde het stadsbestuur kosten noch moeite om het de gezanten naar de zin te maken. In de grote schutterszaal van de Kloveniersdoelen, waar de *Nachtwacht* van Rembrandt aan de lange wand prijkte, werd voor de vorst een banket opgediend van vijfhonderd schalen. Binnengedragen door schitterend uitgedoste jongens, behangen met juwelen, kreeg de tsaar een sierstuk aangeboden van Amerikaans suikerwerk dat een handelsschip met toebehoren voorstelde, de binnenruimtes gevuld met lustopwekkende amberpastilles. Ter afsluiting werd voor het hele volk een groot vuurwerk afgestoken vanaf een twaalf meter hoge triomfboog, drijvend op twee vlotten in het grachtenwater voor de Doelen.

De eerste burgemeester van Amsterdam, Nicolaes Hoeckgeest van Ruyt, was er in het bijzonder op gebrand de handelsmissie in goede banen te leiden. Zijn vader Joan had zijn fortuin gemaakt als graanhandelaar en was een vertrouweling en voormalig zaakgelastigde van de tsaar. Tijdens zijn verblijf in de stad verbleef de vorst twee nachten in het stadspaleis van de burgemeester aan de Keizersgracht. Middels zijn vaders contacten was het Hoeckgeest van Ruyt ter ore gekomen dat de Russische vorst de ontvolkte Hanzestad Novgorod, aan de monding van rivier de Neva, wilde vervangen door een nieuw te stichten stad: Sint-Petersburg. Net als Amsterdam zou de stad ge-

bouwd worden op moerasgebied. In de werkkamer op de derde verdieping van de burgemeesterswoning vatten vader en zoon het plan op om de Russische leider tijdens zijn bezoek rond te leiden door de fonkelnieuwe grachtengordel in de stad. Wat als ze de hervormingsgezinde vorst ervan konden overtuigen het stratenplan en de waterwegen van Sint-Petersburg te modelleren naar het stedenbouwkundig juweel aan het IJ?

Om er zeker van te zijn dat de stad zich van zijn beste kant zou laten zien, liet de burgemeester vanaf de Dam een proclamatie uitgaan dat de straten van Amsterdam voor de komst van de tsaar schoongeveegd dienden te worden van bedelaars, hoeren en oproerkraaiers die twist en rumoer zochten:

De edelachtbare Heren van de Rechtbank, zijnde de Schout en zijne Schepenen, alsook het almachtige Stadsbestuur, zijnde de burgemeesters en oud-burgemeesters, thesauriers en secretarissen, weesmeesters en raadsleden, illustere gezagsdragers van de stad Amsterdam, stralend middelpunt van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, en doorluchtig pakhuis van Europa, vermaard als haven en opslagplaats van kostbare heerlijkheden uit alle vier werelddelen, nobele opdrachtgevers van het Stadhuis op de Dam, ontzagwekkend van omvang en architectuur, overeenkomstig de aspiraties van haar eerbiedwaardige burgers, parel in de stedelijke keizerskroon, weerspiegeling van haar weelde en aanzien, en monumentaal hart van deze stad, die het oude Rome in voorzienig oorlogsbeleid, deftigheid van bestuur en verzamelpunt van rijkdom overtreft, en wier faam

de Zwarte Moor en de Gele Indiër, de Pers en de Turk met ontzag vervuld, verklaren het volgende:

Met het oog op de grote toeloop van gelukzoekers en dagloners uit Polen en Zweden, turfstekers en hanneke-maaiers uit de Duitse landen, vervolgde Franse Hugenoten, Italiaanse marskramers en Habsburgers op de vlucht voor het brandschatten van Turkse barbaren,

gezien ook de zorgen der gilden over onbemiddelde nieuwkomers die in armenbuurten ten getale van tien mannen, vrouwen en kinderen als ongedierte bij elkander liggen in vochtige zolders en souterrains, met ontucht en uitbraak van ziekten tot gevolg, zonder dat zij in staat zijn het poortgeld en de belasting op te brengen, welke de burgerij betaalt ter bekostiging van de stedelijke veiligheid en het onderhoud van de stadsmuur en bolwerken,

alsmede de klaagzang onder de tabakskopers, logementhouders en winkeliers in de Kalverstraat en op het Rokin dat er heden ten dage geen negotie meer is waar winst te halen valt, of het is in handen van een Bremer Mof of een Portugese Jood,

gegeven daarnaast dat onder de aanzwellende golf vreemdelingen zich landlopers, dieven en verkrachters verschuilen, geteisem dat, elders verbannen of weggelopen van hun broodheer, over land en over zee op onze loflijke stad afkomt als motten op het kaarslicht, met als gevolg een zorgwekkend aantal overvallen en berovingen van onschuldige burgers door ongure boeven en klaplopers die gebroken Hollands brabbelen, en benevens de noodzaak openbare dronkenschap, valse dobbelspelen, sodomie en hoererij aan banden te leggen,

aangezien dit alles, hebben de reeds eerdergenoemde illustere Heren van de Vierschaar per verordening besloten, en met deze akte per decreet en onmiddellijke ingang bepaald, dat alle Amsterdamse armen binnen veertien etmaal hun naam, straat en woonplaats aan de daartoe aangestelde aalmoezeniers, dan wel bij het Aalmoezeniersweeshuis aan de Prinsengracht, dienen op te geven, opdat de dienaars van de stad kennis hebben van hun omstandigheden, en indien nodig, in hun behoeften kunnen voorzien, als voorbeeld van christelijke goedertierenheid.

Verder eisen de eerdergenoemde burgemeesters en bestuurders dat voortaan geen kruishoeren, armoezaaiers en bedelaars, moge zij blind, mank of kreupel zijn, binnen de stadsmuren zullen rondstruinen om op markten, pleinen en bruggen, dan wel in stegen, op straathoeken of voor de deur van een kerk hun kostje bij elkaar te schooien, of anderszins op moreel verwerpelijke wijze geld af te troggelen van de deugdzame burgers van deze godvrezende stad.

Zij die door gerechtsdienaren betrappt worden op overtreding zullen verjaagd worden uit de stad, dan wel op het schavot voor het Stadhuis geselsd of publiekelijk vernederd worden. Bij herhaald vergrijp zullen zij door de beul gehangen worden of anderszins terechtgesteld, waarna het lijk het IJ zal worden overgevaren om op galgenveld Volewijk van de lucht en het gevogelte verteerd te worden.

Aldus vastgesteld door het stadsbestuur, de akte opge maakt op 11 augustus 1697, in aanwezigheid van de Schout, de Onderschout, de Hoofdofficier, de negen schepenen en het viermanschap burgemeesters, onder leiding van de eerste burger van Amsterdam, presiderend burgemeester,

Heer van Mynden en Stabroek et cetera, et cetera, Nicolaes Hoeckgeest van Ruyt.

Vader Joan waarschuwde Nicolaes voor één ding. De Russische tsaar was een onberekenbare man met verschillende gezichten. Hoffelijk en wars van protocollen. Leergierig en meedogenloos. Vooruitstrevend en wraakzuchtig. Om de wispelturige vorst gunstig te stemmen moest hem te allen tijde zijn zin gegeven worden. Zo niet, dan was hij in staat plechtig gedane beloften en heilig verklaarde afspraken op het allerlaatste moment af te blazen.

De adviserende woorden van de vader aan zijn zoon waren niet uit de lucht gegrepen. Tijdens zijn eerste bezoek aan de Republiek wisselde Peter de Grote momenten van vriendelijke nieuwsgierigheid af met staaltjes opvallende wreedheid. In een Zaans krot, met geen ander meubilair dan een strozak, nodigde een arme vrouw de tsaar uit bij haar een borrel te komen drinken; de soeverein accepteerde haar uitnodiging; in de kleine houten woning, zittend op de aarden vloer, deelde hij met haar een povere maaltijd. In Leiden woonde hij een anatomische les bij van medicus Herman Boerhaave. Toen enkele leden uit zijn gevolg begonnen te kokhalzen zodra ze Boerhaave in een menselijk lijk zagen snijden, barstte de tsaar in woede uit. Hij beval hun zich over het kadaver heen te buigen en met hun tanden een spier van het lijk af te bijten. Op de Amsterdamse scheepswerf van de *voc*, waar de vorst vier maanden werkte als hoofdtimmerman om kennis op te doen van de Hollandse scheepsbouwtechnieken, liet hij zien kundig overweg te kunnen met de bijl, iets wat hem

later van pas zou komen bij executies van Streltsyrebellen in zijn eigen land.

De tsaar, die gruwelde van formele plechtigheden, bewoog zich gemakkelijk tussen de eenvoudige werklieden van de scheepswerf op Oostenburg. Steevast stond hij om vijf uur op, werkte de hele ochtend door om zich, na de schaft en de middagwodka, te wijden aan staatszaken. Op de sterfdag van Zwarte Sjaan woonde de Russische vorst na zijn ochtenddienst, in het bijzijn van het stadsbestuur en de hoogste gerechtsdienaren, een terechtstelling bij op de Dam. De executie werd kort voor aanvang afgeblazen; de veroordeelde behoorde tot een rijk patriciërs geslacht; zijn familie had zijn zaak op het laatste moment afgekocht bij de schout. Peter de Grote stelde voor om een van de leden uit zijn eigen gevolg terecht te laten stellen, opdat de executie door zou kunnen gaan en het toegestroomde volk op de Dam niet voor niks was gekomen.

Onthutst sloeg presiderend burgemeester Hoeckgeest van Ruyt het aanbod af. De woorden van zijn vader indachtig waakte hij er echter voor de tsaar teleur te stellen. In allerijl stuurde hij de onderschout en zijn dienders naar twee nabijgelegen bordelen: lolhuis Het Serpent aan de Vismarkt en De Bocht van Guinee, vlak achter de Dam. Rond de klok van half twee werd Zwarte Sjaan door het stedelijk gezag uit haar peeskamer gesleurd om terechtgesteld te worden voor het stadhuis, waar het volk en de tsaar ongeduldig wachtten op de executie waarvoor ze gekomen waren.

Wijnfontein

Nog eve en se souwe het vonnis gaan voltrekke. Van mij en Vosse Melis, op heterdaad betrap in lolhuis Het Serpent. Daar hebbe se aparte kamertjes voor manvolk om slappe dinge stijf te make. Buite op het Damplein barstte het van het volk. Aan hun geroep en geschreeuw kon ik hore dat de verwachtinge hooggespanne ware. De galg, een onthalsing en de wurgpaal. Drie voor de prijs van één.

Als je wacht op je doodsvonnis in de Justitiekamer van het stadhuis duurt elk ogenblik een eeuwigheid. Bloeme en beulsswaarde in het marmer op de vloer. Een gouwe klok op de schouw tikt de secondes weg. De witte mure kome op je af als jachthonde op een hert. De kroonluchter aan het plafond trekt sich niks aan van je angst en je beve en de hartverscheurende eensaamheid die je voelt als je weet dat je einde is gekome.

Midde op de grond het stadswape met de drie kruise onder elkaar. In een kring eromheen lage veertien roodfluwele kussens voor de schout, de stadssecretaris, de vier burgemeesters en de nege schepene. Met s'n alle stonde se bij de schouw hun porseleine pijp te roke. In een hoek naast de deur opende een predikant in swarte toga sijn bijbel en prevelde iets vrooms tegen sijn god. Een boomlange kerel met een snor, blykbaar een Russische tsaar,

keek tevrede toe vanuit een gemakkelijke stoel bij het ope raam, vlak bij het schavot. De sielenherder klapte zijn bijbel dicht en stapte naar vore. De hoge here knielde devoot op de sachte kussens. Vosse Melis en ik moeste neerbuige op het kouwe marmer. De predikant bleef staan en ging voor in een ellenlang gebed over sonde, siel en verlossing. Toen het gepredik voorbij was, stond het hele geselschap rein en gelouterd weer op.

Godskolere, wat een achenebbisj sooitje. Aan die miesjgassers met hun kapsones geef je toch geen draad sjoeg. Van mij kenne se me allemaal de bout hachele.

In de daktore van het stadhuis begonne de speelklokke te luide als een gebed sonder end. Door het ope venster kon ik sien dat de mense buite op het plein naar vore begonne te dringe. De burgerwacht, die de orde beware moest, werd strontgejaagd. De officiere van de wacht schote een paar keer in de lucht. Algauw verstomde het gedrang.

De klokke sloege drie uur. De onderschout stak de doornige staf van het Gerecht uit het venster van de Justitiekamer. Door het linkerraam stapte Vosse Melis en ik het hoge schavot op, gevolgd door de schout en de burgemeesters. Vooraan het schavot, naast de galg, rolde de secretaris een stuk papier uit en las met luide stem onse vonnisse voor. Na mijn terechtstelling sou mijn dooie lijf op het galgenveld te hange kome, ter lering en vermaak van het volk. Voor Vosse Melis was selfs een verblijf op het knekelveld te veel eer. Zijn onthalsde lijk sou in een sak genaaid en verswaard met stene op de diepste plek in het IJ worde gegooid. Als sodomiet ben je in dese stad geen flicker waard.

Daar stonde we dan. Openbaar tentoongesteld aan het publiek als twee wilde diere in een ope kooi. Onse hoofde geboge. Onse hande strak vastgebonde op onse rugge. Het henneptouw sneed in mijn polse. Het werd akelig stil op het plein. Overal gespanne gesichte. Op de tweede rij begon een kleine meid onbedaarlijk te griene in de arme van d'r moeder. Het bloed trok weg uit mijn gezicht. Het gehuil hing gewichte aan mijn hart. Alsof ik dat ontroostbare kind was tussen het publiek. Alsof ik een traan liet om die twee arme siele aan wie de beul terstond sijn geld sou verdiene.

Maar een mens moet fier en waardig kunne sterve. Ik raapte meself bij elkaar. Hief mijn hoofd en keek recht in de dooie oge van een regentenvrouw die helemaal voor-aan stond. Se droeg een plechtige satijne jurk en een ronde pijpkraag om haar bleke hals. Haar pedante porum staarde me aan alsof ik een strontvlieg was. Achter me het rijtje Hoge Heren van de Amsterdamse Kussens in hun peperdure swarte klere. Die onverdraaglijke geldbeluste kloteklappers uit het stadhuis, die het IJ speciaal voor hun eige schepe en werve late aanplempe. Die voor hun eige gewin heule met de Spanjaarde, de Engelse en de Franse. Poenerige nakketikkers. Sij hebbe makkelijk prate. Het sijn altijd de arme uit de havenwijk en de Jordaan die op het schavot belande. De rijke kope hun sake af bij de schout en gaan verder met hun leve. Terwijl se geen haar beter sijn as ons. Want geloof me, hoerenlopers kome in alle soorte en mate. Gore satlappe en sogenaamd nette kooplui, van matroos tot regent. Maar die grachtentypes, schatthemeltjerijk en toch een koopje wille ver onder de prijs, dat

sijn de ergste. Op de Keisersgracht kome se stiekem naar je toe als het donker is. Senuwachtig als de tering om met mij gesien te worde. En dan segge se heel royaal: ‘Voor vijf stuivers wil ik wel een uurtje met je mee.’ Dan denk ik: Vuile linkmiechel, ik ben wel meer waard dan dat. Of se sturen hun sone op je af om ontmaagd te worde. Van die gladjakkers met het dons nog op de wange. ‘Ga eens tegen die muur staan,’ sei er laatst eentje tegen me, ‘je bent een hoer om hard te pakke.’ Ik seg: ‘Ben je nou goddomme helemaal besodemierd, het is hier geen paardenmarkt.’

De schout stak zijn hand op. De tamboers sloege op hun trommels. De scherprechter greep Vosse Melis bij zijn arm en sleepte hem mee naar de galg. Het toegestroomde volk hield zijn adem in. Op het plein kon je een haarspeld hore valle. De arme jonge trilde over zijn hele lijf. Een pistraaltje liep langs zijn dunne beentjes naar benede. Ik had met hem te doen. Veertien jaar oud. Achter de bar geboren in herberg Kortenhoef op de Vijselstraat. Kon suipe als een ketellapper. Lieve jonge.

De beul vroeg Vosse Melis om vergeving, die Melis hem schonk met een snikkende omhelsing. Daarna sakte hij door zijn knieën en kermde om zijn ongelukkige vader en moeder. De scherprechter knikte naar de schout, die zijn hand opstak. Voor een tweede maal roffelde de trommels. Vosse Melis moest op een zeepkist gaan staan, waarna de beul de strop over zijn hoofd trok en de houte krat onder zijn voete wegschopte.

Happend naar lucht als een vis op het droge spartelde hij met zijn beentjes wild in de lucht als een flapperende staart. Schokkend en schreeuwend van de pijn hing hij

aan het touw te versterve. Het duurde maar en het duurde maar. Het rochelende geluid van zijn doodsreutel deed mijn hare recht overeind staan. Ik sloot mijn oge en probeerde te vergete wat ik sag en wat ik hoorde. Deed mijn best aan goeie, fijne dinge te denke. Aan de paardedrinkplaats in de Singelgracht waar in de somer alle kruishoere uit de Jordaan lustig en vrolijk in het water spartelde. Aan de havenkroeg op de Seedijk waar we swierde en swaaide op het dronke gekrijs van de viool, lachend en boerend en stinkend naar sweet en stokvis en bier.

Maar telkens keerde mijn gedachte terug naar die ene dag lang gelede, toen ik met de hele klas van de armenschool vooraan het schavot stond en getuige was van de doodsstrijd van Dikke Louis, die door de Franse vijand was omgekocht en de Hoge Dijk had wille doorsteke. De beul bond hem vast op een wagenwiel en sloeg al zijn ledemate, van benede naar bove, met een ijsere staaf kapot. Eerst hoorde we de botte knappe van zijn onder- en bovenarme. Daarna werde zijn scheen- en dijbene gebroke. De genadeklap op zijn borstkas werd hem door de beul onthoude. Seker een half uur kwijnende Dikke Louis weg van de pijn. ‘Blijf kijke!’ snauwde de schooljuffrouw toen ik zijn lijde niet langer kon aansien. Se legde haar hand onder mijn kin en draaide mijn gesicht met een ruk naar het schavot toe. ‘Vergeet nooit het boek Prediker,’ sprak se streng in mijn oor. ‘Pas wanneer het silvere koord, dat lichaam en siel met elkaar verbind, verbroke is, begint het leve na de dood.’

Vosse Melis bewoog niet meer en werd van de galg gehaald. Maar de beul was nog niet klaar met hem. Om de

wederopstanding van de kleine sodomiet in de hemel te voorkome, moest zijn hoofd van zijn dooie lijf gescheide worde. De scherprechter hief zijn swaard boven het houtte blok. Het ijser trof het hoofdje eerst wat te hoog. Maar nadat het kleine koppie verder met het swaard was afgesneden, werd het door de soon van de beul, die er ook bij was om het vak te lere, opgetild en aan het volk getoond. Geschreeuw en gejuich uit het publiek. Van de achterkant sag het harige bolletje eruit als een bloederige homp vlees, schuin van de romp afgesnede door een slordige slager met een bot mes. Dat kleine koppie van Vosse Melis dat ik so vaak op de Nieuwe Brug een aai had gegeve als hij me smeekte om een paar stuivers voor een oliekoek en een kannetje Deventer bier, duite die ik de avond ervoor had verdiend met het geldkistje tusse mijn bene en graag met hem deelde.

Toen was het mijn beurt.

De scherprechter sei nors dat ik gauw moest neerkniele voor de wurgpaal. Hij legde een dik touw om mijn nek en bond het aan de achterkant van de paal aaneen met een stevige knoop. Het schiemanswerk gereed, kwam hij voor me staan en vroeg me om vergeving. Opnieuw werd het muisstil op het plein. Ik kon het water hore klotse op het Damrak. In de verte het geschreeuw van de sjouwers en de kruiers die de scheepsladinge uit de have loste in de hoge pakhuise langs de kade. Ik wist wat de mense van me verwachtte. Als ik de beul luid en duidelijk en met heel mijn hart vergaf, dan huilde het publiek bittere trane. Naderhand, in de taphuise rondom het plein, soude se napra-te over mijn vonnis als de mooiste dood die se ooit sage.

Maar ik dacht: al mijn liefde heb ik aan dese stad gegeven. En wat krijg ik ervoor terug? Een schandelijk sterve. Het gal schoot omhoog in mijn droge keel. De vrome burger kijkt op ons neer, maar het is schijnheilig geklets. Wie denk je dat mijn klante zijn? Het is allemaal getrouwd volk. En dan sou ik, omdat de Hoge Here in het stadhuis mij wille offere voor de goede sede, se ook nog moete bedanke voor de eer? Oets me togus.

Ik keek de beul recht aan, schraapte mijn keel en spoog een fluim voor zijn gelaarsde voete. De mense keerde sich tegen me. Se begonne met spulle te gooie. Rot fruit en eiere vloge mijn kant op. Rechts vooraan trokke kwaai-jongens stene uit de straat. Eentje was goed raak. De pijn brandde in mijn kop. Warm bloed gutste over mijn kouwe huid.

Toch liet ik me niet kenne. Ik beet op mijn tanden. Hield mijn rug recht. Van alles geven se ons de schuld, van de tyfus, de pokke en de pest. De siekte in de stad zijn sogenaamd te danke aan de rottende waseminge uit onse smerige lijve. Als de syfilis weer uitbreekt soude we allemaal gegeseld moeten worden in de pijnkamers onder het stadhuis, tot de dood erop volgt. Je ken je eige nog so het schompus werke, hoer is een scheldwoord, geen beroep.

Maar se kenne segge wat se wille. De een is touwslager, de ander steenbakker of tabaksspinner. Ik heb de hemel tussen mijn bene en laat je kome als een fontein. Dat is gewoon mijn vak. Ik schaam me helemaal nergens voor. Ik ben meer dan een kut op twee bene. 'Een tevreden hoer is de beste hoer,' sei Bruine Duyf uit de Moddersteeg altijd tegen me. 'Je draait het beste als je overal maling aan

hebt.’ En sij kon het wete. Iedereen op het hoerepad lachte haar uit. Vaak kon se geen klant krijgen. Maar altijd hield ze de moed erin. Altijd bleef se vriendelijk. Binne in haar hield se iets vast waar de wereld geen vat op kreeg. Wanneer je haar geld leende deed se op een dag iets voor je terug. Soms, als se aan de grond sat, liet se vijf geile matrose voor één dukaat achter elkaar hun gang gaan. Geen mens is gemaakt om tien keer te wippe op een avond. Maar als de laatste klant vertrokke was ginge Duyf en ik langganse in havenkroeg ’t Aepjen op de Seedijk. Hinge we met de scheepslui uit Danzig de burgemeester uit aan de tap. En we dronke en dronke opnieuw en danste en draaide op het droeve seemanslied van de fiedelaar. En als we genoeg gedronke hadde, viele we neer in het hoge gras langs de oever van het IJ en kuste elkaar en de sterre aan de hemel.

Toen ineens sag ik tussen het publiek een bekend gesicht. Eve dacht ik dat ik droomde. Maar daar stond se, mijn Bruine Duyf, haar mollige handjes gevouwe, klein, dik en trots als een koetspaard. In het gedrang vooraan bij het schavot glom se van het sweet. Ik was so blij haar te sien. Niemand hoert, jat en bietst de gracht bij elkaar so als sij. De hele reut van het hoerenvak heb ik van haar geleerd. Doe niet alles voor de poen. Bewaak je eigenwaarde. En als se hun fatsoen niet kenne houwe? Opbokke kut, daar is het gat van de deur.

Ik keek haar aan en sij mij en se lachte haar gele tande bloot. Mooie tijde hadde we same gekend. Als twee natte kippe met een rooie strik in ons haar struinde we de kades af en brachte de wippers aan hun gerief. Soms had je er van die rondhangers bij. Droogneukers. Tien keer op

een avond langslope en dan op een hoekje sichself aftreкке. De manne, leerde ik algauw van Bruine Duyf, se doen stoer. Blase hun eige op als slootkikkers. Maar eigenlijk zijn het allemaal stumperds. Bang dat een vrouw se uitlacht om hun verschrompelde balletjes en om wie se diep van binne zijn.

‘Wat duivels lope is het met dit canaille,’ gromde de scherprechter en trok het wurgtouw een stukkie strakker aan. Mijn adem stokte. Om nog wat lucht te krijge schudde ik mijn hoofd wild heen en weer als een ongedurig trekpaard op stal. De dood, het leek me geen reet aan. Mannen treitere. Se gek make met mijn lijf. Daar leefde ik voor.

De beul schoof een ijsere staaf tussen het touw en de paal. Ik rook de geur van brak water. De surige lucht van gekookte walvistraan die altijd hangt bove dese stad. Onder luid trommelgeroffel kneep de lus mijn strot steeds verder af. Ik kreeg geen adem meer. Mijn oge pulde uit hun kasse. Mijn arme en bene kronkelde alle kante op. Het amechtige gerochel in mijn dichtgeschroefde keel de sekere aankondiging dat ik weldra dit leven verlate sou.

Vanaf het plein motte se me door de strate hebbe gesleept naar de have. Vastgebonden aan de staart van een lastpaard, die se doorgaans gebruike om een vrachtslee met biervate over de kasseie te trekke. In een smerige koeschuit hebbe se mijn lijk naar de overkant van het IJ geroeid om daar, hangend bove de galgeput op de Volewijck, mijn gesicht naar de stad en de have toegekeerd, aan het publiek tentoongesteld te worde.

Al die mense op de Dam voor het schavot, se sulle het mijn dood noeme. Maar aan het einde van mijn lijde was er een deur. Erachter keerde ik terug uit de vergetelheid. Mijn bloed gestold. Mijn hoofd een honingraat. Mijn stem een wijnfontein die omhoogspuit recht uit het hart van mijn verlore leve.

Nu fladdert het maanlicht als een ijle duif over het hoge gras langs de waterkant. Molens op de walle aan de oversijde van het water. Mijn leve een vogelvlucht. Een luchtig boogje tusse twee oevers.

Apegatje

Apegatje, kom gerust dichterbij. Voor mij hoeft je niet bang te zijn. Ik hang hier als een brok vertier. Een stukkie straattheater waar de mense van geniete. Kijk om je heen hoe druk het is. De herberg in het Tolhuis verderop doet goeie sake. De stank van mijn rottende vlees mag de pret niet drukke. Selfs in de wintertijd, segge se, als het IJ bevrore is, steekt het volk met schaats en slee het water over om onse karkasse te bekijke. Ijsvermaak rond de galgeput. Koek-en-zopietente met volop klandisie. Overal de geur van bockbier en warme rum, de smaak van eiere, kaneel en kruidnagele erdoorheen gemengd. Ik sou er so een moord voor doen.

Ik weet het, lief kind. Het is een harde les ons in twee rije te sien hange aan de grote galg, aangevrete door de kraaie. Na verloop van tijd ken je de stukke vlees als hoendereiere hore valle op de bodem van de put. Vaak heb ik gestaan waar jij nu staat om afscheid te neme van mijn vriende. Sie je die vrouw daar hange aan die houte kruispaal met die steen erbove? De soom van haar rooie baaie rok ritselt in de wind. Dat is Rijkje Jans. Fijne meid met een kwaai dronk. Sterk als een os. Met haar liep ik het hoerepad bij de Regulierspoort toen ik nog buite op straat tippelde voor mijn geld. Voor een paar dukate die se nodig

had om haar sieke kind bij de chirurgijn te brenge, heb se een geldwisselaar het hoofd ingeslage met een sak stene. In de pijnkamers onder het stadhuis hebbe se eerst haar oge uitgestoke en haar toen op de Dam verwurgd.

Dus tel je segeninge, arme meid. Je weet niet half hoe gelukkig je bent dat je leeft. Nu speel je nog in het hoge gras. Maar het leve gaat haasje-repje voorbij. Geloof me maar: de ontgoocheling heb met niemand medelij, ook niet met jou. Kijk naar mij. Wat ben ik nou nog? Een goedkoop lijk aan wie de aarde niet is vergund. Een machochel met wie de grootste kanebraaier nog niet op de kruik wil gaan. Een levelose pop die wacht tot de dodenengel haar siel komt hale. Onder mijn grauwe jak begint mijn lichaam al uit te sakke. Ik meur als een temeier. Mijn mond hangt scheef, mijn ogen halfdicht, wat mijn gezicht iets kinderlijks geeft, dat dan weer wel.

Mag ik je een wijse raad geve? Ik sie dat je vergeefs aan het schooie bent bij de mense hier. Je verstaat het vak nog niet. Je redt het niet met alleen je blote voetjes, de lompe aan je lijf en die sielige blik in je grote blauwe oge. Je moet de mense tot barmatigheid dwinge. Verdubbel je kerme als je een stuiver heb gekrege. Roep: ‘God help me, daar ken ik toch niets voor kope!’ Hef een luid geschreeuw aan: ‘God sal het u tien dubbel teruggeve!’ En je sal sien hoe snel de mense uit schaamte in hun buidel grijpe. Iedereen in dese stad wil met een schone siel naar de hemel. Groei niet op voor galg en rad, segge de mense. Daarom is het altijd so druk hier op het knekelveld. De lijke die hier hange sijn een waarschuwing om het rechte pad te volge. Daar moet je als bedelaar gebruik van make.

Maar kuier niet te veel alleen door de stad. Het leve op straat is hard, zeker als schooimeid alleen. Als de stadspolitie je tweemaal siet, sture se je naar het tuchthuis of late se je gesele op de Dam. Beter klop je aan bij bedelaarslogement De Gekroonde Naarheid in de Goudsbloemstraat, vlak achter het ouwe Karthuiserklooster. Daar vind je van alle slag mense met wie je same uit schooie ken gaan. Kermisklante en vagebonde, Brabanders en Moffe, de duvel weet waarvandaan. Arme schooiers, stuk voor stuk, aan wie je je avonture van de dag ken vertelle. Je begriip elkaar want met s'n alle vaar je in hetselfde schuitje. Blinde Kris met sijn viool en sijn hond bij sich, die hem buite de weg wijst, speelt in het logement een vrolijk deuntje om de swaarmoedigheid te verjage. Lamme Bram de Smous, die overdag sogenaamd op krukke loopt als hij bij de weg uit bedele gaat, danst 's avonds met Dunne Daantje, een gevalle dienstmeid die 's nachts de slangepoetser uithangt in de Pijlsteeg bij de Beurs, op seek naar een hoereboer om een paar cente te verdien.

Je denk misschien: dat sal niet veel soeps wese. Maar het sal je verbase als je het boeltje daar siet. De maaltijde sijn geen gebedelde brokke maar gekookte kost. Kluijses met wittebrood voor de een, rookvlees met aardappele voor de ander. En er is drank voor iedereen. Niet van die kleine keutelglaasjes soals in de kroege, maar hele stuiverbierbekers vol. Seg tege kastelein Lekkere Waardje dat Swarte Sjaan je heb gestuurd, en hij sal een bordje voor je klaarsette. En als je massel heb hangt Bruine Duyf aan de toog met een jenever. Sij maak sekerstewete een plekkie voor je vrij in de slaapsaal op solder. Dat deed se al die jare terug ook voor mij.

Die taveerne midden in de Jordaan was mijn redding toen ik als dreutel van dertien wegliep uit het weeshuis op de Prinsengracht. Net als jij moest ik moedersiel alleen mijn natje en mijn droogje bij elkaar snorre. Nooit sal ik die tijd vergete. Sware jare ware het, sondermeer, vooral in de winter. Selfs bij een hoog brandend vuur bevroor binnenshuis de inkt in de pot. Op het platteland buite de ommuurde stad verstijfde de koeie van de kou. De postpaarde vroe dood onderweg. Omdat de waterschuite bleve steke in het IJ mocht je blij zijn als je een emmer water kon betale. Vele stierve uit kommer en gebrek. De doodskiste viele niet aan te slepe. Als ratte uit een val schudde de grafmakers de dooie uit hun kiste en verkochte se voor een penning door aan een andere povere siel. Soals aan die vader bij de Rosengracht die met sijn drie sone op een solderkamer woonde met niets dan stro op de vloer. Sijn jongste knaap vonde se doodgevrore van de kou op de kakstoel. En het gesicht van die arme vrouw die met haar kleine wurm op de arm liep te bedele langs de Haarlemmerdijk sal me altijd bijblijve. Haar koter had in sijn broek gepist. Het water was langs de kousjes gelope die aan sijn beentjes sate vastgevrore. Bij een loodklopper vroeg se om een kommetje warm water om de beentjes van haar kind te ontdooie. Maar toen se de sokjes wilde uittrekke, bleef het vel eraan hange.

Uiteindelijk heb Bruine Duyf me van het bedelpad geplukt. Het was een decembermorge. Ik had net mijn eerste bloeding gehad en was geslachtsrijp. Duyf sprak me aan bij een vuurpot op de Westermarkt, waar ik mijn verkleumde hande warmde in de steenkou. Al dage had ik niks fatsoenlijks genast of gedronke. Ik sag eruit als een ongewasse

lijk en had van het schooie schoon genoeg. Of de hoer-
rij niet iets voor mij was, vroeg Bruine Duyf. Daar kon je
tenminste goed mee verdiene en ik had er het smoeltje
voor. We stake de smalle brug van de Prinsengracht over,
bij de Leliesluis. In de herberg ertegenover, waar de la-
ders en lossers van de groenteschuite sich al in de ochtend
in drank liete uitbetale, gaf se me een brandewijntje met
suiker voor de hartversterking. Gewoon, uit de goedheid
van haar hart. Se vertelde over Manke Joris. Die kreeg zijn
derde been niet meer omhoog omdat zijn vrouw hem voor
een ander had verlate. Hij kwam bij haar en betaalde en-
kel om te prate, net so lang tot hij weer zijn normale ding
kon doen. Op so'n moment, sei Duyfje, is de hoererij het
mooiste vak dat er is.

Se nam me mee naar De Gekroonde Naarheid. Nooit
heb ik een glas kruidebitter en een bord hutspot so snel
naar binne gewerkt als toen. Dieselfde avond stelde Duyf
me voor aan de verlope Hollandse soldate en Keulse kan-
newijve, de Savooise dagloners en Deense kwaksalvers die
er alle hun verblijf hielde. Iedereen fantaseerde daar s'n
eigenste levensverhaal bij elkaar. Om de gate te vulle die
oorlog en siekte en ander verdriet in hun ellendige levens
hadde geslage. In die bedelaarsherberg was je fantasie de
glans die je leve draaglijk maakte. Duyf en ik ware Anne
Bonny en Mary Read, twee bloeddorstige piratevrouwe
uit de Caribe. Verkleed als manne vloekte en vochte we als
kerels aan boord van boekaniersschip Calico Jack. Terwijl
Blinde Kris zijn krassende viool bespeelde, danste we same
als wildemanne, stampend op de scheepsvloer, en overviele
met onse piratedolke de Spaanse silvervloot midde op see.

In de weke daarna toonde Duyf me de fijne kneepjes van het hoerevak. Opgemaakt als een juffer met strikjes, haar geverfde gezicht schone schijn, werkte se het liefst buite op straat, rond de Kolk en de Kalverstraat. De speelhuse bij de Haarlemmerpoort, waar pijpreek de lucht verpestte en de rosse meide elkaar de tent uit kifte, ware niks voor haar. Als een nachtvlinder vloog se onder de straatlantaarns langs de pleine en de kades en verkocht haar geile praatjes. Voor een gulde mag je alles met me doen. Maar geen geklefbek, geen vingers tusse mijn bene en niet van achtere. Doen alsof se klaarkwam was een klus waar se seer bedreve in was. Sogenaamd om te vingere, stopte se haar hand in haar kruis. Dan ginge de manne met hun robbeklopper op en neer in haar vuistje. So neukte se, daar merkte die afgelaje hoerelopers niks van. Wel eerst spuug tusse je vingers, sei se tegen me, dat glijdt beter.

Op een middag heb Duyf me voor een gulde late ontmaagde door een stuurman op de Geldersekaade. Ik schreeuwde het uit toen de ouwe neukert me seer deed. De wip gedaan, bracht Duyf me een kommetje rooie wijn en sei: 'Zwijg stil, het sal wel overgaan.' Van mijn neukgeld kochte we de volgende dag op de klerenmarkt bij de Utrechtsepoort twee groene duffelse rokjes en een kort jak. Drie weke daarvoor had ik niet eens een hemd aan mijn gat. Nu voelde ik me blij en gelukkig als een nieuwbakke madam die geloofde dat se het puikje van Adam was.

Al snel kreeg ik de smaak van het vak te pakken. De ene na de andere kerel werkte ik af onder de brugge en tusse de biervate van brouwerij de Hooiberg in de Molsteeg. Een nieuwe hoer trekt vaak de meeste klante. Duyf had me

van tevore gewaarschuwd voor scheve blikke. Kutnijd op de kruisbaan. De straatmeide die me het daglicht in de oge niet gunde, kende sij van haver tot gort. De meeste, sei se, ware enkel uit op geld. Vandaag was je hun vriend, de volgende dag trapte se je de goot in. Maar so lang ik de regels volgde, sou er vroeger of later weer vrede sijn op het hoe-repad. Eén: je neemt elkaars klante niet. Twee: je klante groet je niet op straat. Drie: seg nooit hoeveel je verdient.

Na een jaar of twee hadde Duyf en ik genoeg duite bij mekaar gespaard om te verkasse van het bedelaarslogement naar een krotwoning in de Wijde Gang, een paar strate verderop. We woonde daar op een sonloos achtererf aan het einde van een nauwe steeg. Ik weet heel goed wat se in de grachtebuurt van de schone hande segge over die Jordaanwijk van de vuile nagels. Se noeme het de Rottige Steeg omdat de deftige dames en here in hun stadspalei-se bang sijn voor het rauwe grauw dat er woont. Goddeloos volk sijn we in hun oge. Slobberige armelui die met s'n twaelve tegelijk samenklitte in vochtige kelders waar de tocht door de scheef hangende portale naar binnen drijft. Als het 's nachts geregend heb op de afvalvate voor de deur, en overdag de son erop schijnt, wasemt de vuilnis een verpestende lucht uit. Om van de sure stank uit de salpeterraffinaderij om de hoek, en de gore walm uit de werkplaatse van de Spaanse leerlooiers, die hun dierenhuide in urinebade late weke, nog maar te swijge.

Maar die netevreTERS kenne allemaal het seepokkelazarus krijge. Duyf en ik woonde er graag, tussen de Ierse metselaars en Poolse turfdragers, de mosselwijve en diamantmolenslijpers, de Westfaalse drempelmeide en Ant-

werpse fruitverkoopsters die hun appels en pere in een kruiwage uitventte langs de deure. Er was altijd leve op straat. Op de houten trappe voor de huise pelde de volksvrouw de riviergarnale voor het avondmaal en weekte de rosijne voor in de broodpap. Geklop en gehamer galmde uit de huise van de grofsmede en de timmerliede. Verderop hoorde je het schatergelach van de pakhuisknechte tijdens de schaft. Op vrijdag ging Dolle Tëeuwis de voddeboer langs de huise en riep om ouwe lakens. Liep je over het smalle bruggetje voorbij de Raampoort dan was je so op het buitenveld waar de buurtmeide de hemde van hun schippers te droge legde op het grasveld achter de boomgaard. In goeie tijde was er snert, de erwte gekookt met paardevlees van slager Sink voor twaalf cent het kilo. Op een ope plek tusse de vervalle huise op de Baangracht bakte Oomke le Kug panharing voor de hele buurt. Ondanks de armoe en de kou in de winter ware de mense goedhartig. Als onderpand voor wat roggebrood en een reep spek leende Schele Griet mij haar zondagse japon om naar de lommerd te brenge op de Nes.

Het leve, kleine meid, loopt nooit soals je het verwacht. Voor mij was ons kamertje in de Rottige Steeg, met een klein raampje aan de voorkant dat uitsicht gaf op het smalle pad langs de moddersloot, een hemels paradijs. Liever liet ik me door seve Russische matrose achter elkaar votse in de Pijlsteeg dan teruggaan naar dat Aalmoezeniershuis op de gracht waar ik was opgegroeid. Dat weesonderdak voor de allerarmste is het godvergete afvoerputje van de stad. In een pijpemandje had iemand mij daar 's avonds op een stil uur, een baby in een doek gewikkeld, neerge-

legd voor de deur. De eerste paar jaar, tegen vier stuivers kostgeld per week, besteedde het weeshuis me uit aan een minnemoer op het Rapeburg. Aan haar tepels hing ik te suige tot ik uit de luiers was. Se leerde me lope aan een riem om mijn middel en netjes dankjewel segge. Ik schijn als kind veel te hebbe gehuild. Om me koest te houwe barkerde de soogster me so strak in dat se me aan een haak aan de muur kon ophange, net so lang tot ik stil was.

Ik was een jaar of vijf toen se me terugbracht naar het Aalmoezeniershuis, waar ik algauw een broertje dood aan had. Tweeduizend wese en vondelingse rende en schreeuwde daar de godganse dag door elkaar heen. De een had een huidsiekte en hoofdseer, de ander was mager en ondervoed. Na de noen en het avondmaal werde de tafelmesse uit voorzorg van ons afgenome. 's Nachts ginge de deure van de slaapsale, waar we met driehonderd tegelijk lage, jongens en meide door elkaar, als een gevangenis op slot. De allerkleinste sliepe in een donker hoekje met s'n vijfde in een krib.

In de klaslokale van het weeshuis was het niet veel beter. Het licht was schaars en het stonk er naar kaarsvet en de vunsige luchtjes van de kleintjes in hun vuile broekjes. Vier dinge moest je op de armenschool van buite lere: het abc, het Onse Vader, de Tien Gebode en de Geloofsbelijdenis. De hele dag lang, driehonderddertig dage per jaar, was je daarmee bezig. Je begon de dag met het opsegge van een gebed, het lese van de Schrift en het singe van een of andere psalm. Daarna moest ieder op s'n eige houtje werke. Als je aan de beurt was, kwam je naar vore. Je nam je muts af voor de meester, sei je lesje op uit je hoofd, sette

je muts weer op en ging weer sitte. Maakte je foute, luis-terde je niet of was je stout, dan kreeg je stokslage met het Spaanse rietje of een harde klap van de sweep.

In mijn pijpemandje had een briefje gesete van mijn moeder. Die brief heb de meester op een ochtend aan de hele klas voorgelese toen ik oud genoeg was om het te begri-ppen. Se heette Francisca en was een swartin uit Afrika. Mijn vader werkte als kapitein op een driemaster van de West-Indische Compagnie. Op de slavenmarkt in de kolonie Curaçao had hij mijn moeder voor een goeie prijs gekocht en d'r meegenome op zijn schip om bij hem thuis in Amsterdam als werkster te schure en te schrobbe en de meubels in de was te sette. Maar toen hij zijn pote niet thuis kon houwe en se swanger van hem werd, stuurde hij haar subiet weg. Van het kind in d'r buik wilde hij niks we- te. Op een kamertje bij de Breestraat, de buurt waar de Portugese Jode en hun swarte dienstbodes samenhokke, was mijn moeder in d'r kraambed gestorve.

Wees blij, sei de meester tege me toen hij klaar was met lese en de brief bij een kaarsvlam hield, dat je in dese stad ter wereld bent gekome. Hier is het volk gewetensvrij en de slavernij verbode. Maar eigenlijk staat in de Bijbel dat alle swarte de vervloekte kinderen zijn van Cham, ge- doemd om de andere mense als slaaf te diene.

Iedereen in de klas lachte me uit. Op de gang riepe se dat mijn kleurtje een huidsiekte was. Het deed me pijn tot op het bot. Soals het me wee doet wanneer de mense op het galgeveld met stene gooie naar mijn bungelende lijk en me uitschelde voor vuile swartjoekel. Blind van woede en verdriet vloog ik in de eetsaal een blonde meid aan die

me lelijk aankeek. Onder luid gejoel drukte ik haar tege de grond en greep d'r bij de keel. Steeds roder liep haar gezicht aan. D'r oge begonne heen en weer te rolle. Ik kon haar doodsreutel al hore. Als de meester me niet van d'r afgetrokke had, had se een kouwe kont gehad.

Ses dage slote se me op in de kelder die met een buis langzaam volliep met water. Om niet te verdrinke moest ik pompe sonder ophouwe. Van het slaapgebrek werd ik een malle. Op de vierde dag begon ik als een rasende te lache om niets. Ik sag spinnewebbe op de mure waar se niet ware. Gefantaseerde ratte krope omhoog over mijn bene en bete in mijn kruis. Het onbekende gezicht van mijn moeder, waar ik so vaak over had gedroomd, dreef voorbij in het water op de vloer. Toen se me uiteindelijk vrijliete raaskalde ik niet de echte Swarte Sjaan te sijn, maar een bedriegster.

En toch, wat me het meest is bijgebleve uit die moeilijke tijd is dat je van alle kante werd wijsgemaakt dat het leve loopt langs een kaarsrechte lijn. De predikant op son-dag en de juffrouw op de armeschool, die me les gaf vanaf mijn tiende, se noemde het goed gedrag en vrome sede en propde je ermee vol tot je er bijna in stikte. Wie die rechte lijn getrokke had, was een sinlose vraag, seide se. De lijn was er, en de bure en god en de dominees en de manne van dese wereld keke met argwaan in hun oge toe of je er geen centimeter van afweek. Wat sulle de mense anders wel niet denke? seide de dames en here van het regentencollege streng, terwijl se aan de bestuurstafel in de werksaal van het Aalmoezeniershuis het geld telde dat se hadde opgehaald met de jaarlijkse liefdadigheidsloterij, en de onge-

hoorsame weeskindere aan lange tafels voor straf brazielhout tot verfpoeider raspte.

Met een harde stok op het rechte pad worde geduwd, soals de kleintjes met de miere dede op de binnenplaats? Bloedmisselijk werd ik ervan. Nooit vroeg iemand mij: wat verlang jij? Wat sou jij wille lere kenne? Vraag het me nu, en ik sou hetselfde antwoord geve als toen mijn borste sacht werde als jonge vruchte en ik bij het wasse in de tobbe mijn vinger over de heuvels en dale van mijn lijf liet wandele: op straat sijn. Alles sien en hore, proeve en ruike, aanrake vooral. Want so heb ik altijd geloofd dat je de dinge het beste kan lere kenne: door se te beroere.

Maar dat lere se je niet op school, wat het leve is. De burgerij, het grachtevolk en de kerk, se hebbe er een wereld van wette en gebode en kaarsrechte hoeke van gemaakt, van rije pale in het water en mure om de stad. Binnen die grense word je voortgeduwd. Klotst je water tege de walle. Van de juffrouw leerde ik dat er hel en verdoemenis was en dat de son en de maan op de eerste dag geschape ware. In de kerkbank staarde se vroom naar de kansel waar de predikant een kruis sloeg. Gauw sloeg se een kruis terug, uit angst en gewoonte. Nooit stelde se sichself een vraag die d'r aan het twijfele bracht. Een twijfel die een vraagteke achter de dinge sette. En iedere zondag ging de dominee in sijn sombere toga op soek naar sijn god, en brabbelde hij over de verlossing. Met so veel geleerdheid stond hij daar te prate dat hij er self volgens mij geen enereet van begreep.

Hoe ouder ik werd hoe liever ik het deed, vrage stelle aan de juffrouw die iets in haar overhoop gooide. Als

ik sei: 'Je mag niet vloeke en toch wordt het gedaan', dan keek se weg van mijn oge en antwoordde: 'Ja, dat is so.' Maar was daar alles mee gesegd? Onder mijn rok tusse mijn bene kijke mocht ook niet. Maar of sij het weleens deed, soals ik, se gaf er geen antwoord op en tuchtigde mij met de riem. Waarvoor leef ik? Is het leve een opdracht of een spel? Se wilde die vrage niet hore. Se dook ervoor weg, dat sag ik aan d'r oge. Alsof mijn gesoek en getwijfel scherpe mespunte ware die haar bedreigde. Gelijk een schoon en gladgestreke lake, keurig opgevouwe in de lade van een linnekast, so moest een kind sijn van haar.

Ik herinner me dat vlak voordat ik wegliep de predikant me apart nam in sijn consistorie. Die sondagochtend was mijn weesklas achter elkaar in gansepas van de Prinsengracht langs het stinkende water naar de Noorderkerk gelope in de Jordaan. Ik liep in mijn eentje achteraan. Vastgeklemd om mijn linkerbeen sleepte ik al dage een blok hout mee als straf voor mijn sondige vrage. Tijdens de dienst sate de meisjes onder het jubelende orgel, de jongens op de galerij aan de oversijde. Benede rondom de preekstoel pulde de herebanke uit van het grachtevolk. De armelui stonde nederig achterin op de met sand bestrooide stene vloer, geluidloos biddend met hun hande gevouwe. Een deftige dame vooraan bij de pilare droeg juwele so duur en opvallend dat iedereen oog voor haar had, wat se doorhad, want se keek om sich heen alsof se de koningin van Spanje was.

Omdat ik meer aandacht had voor de knapste weesjonge uit mijn klas dan voor de preek en de gebede moest ik na de dienst meekome naar de kamer van de dominee. Hij

hing zijn liturgische gewaad op in een donkere kast en gebaarde me dichterbij te kome. Hij nam me op schoot en begon geheimsinnig over mijn lichaam te prate. Hij sei dat we in twee verschillende werelde moeste leve. Eén van de god die alles in het duister geschape had, en een andere van het lichaam, dat naakt en weerloos was als een slak sonder huis in het daglicht.

Terwijl hij dinge in mijn oor fluisterde die ik late moest, rook ik zijn geur van sweet, hout en pijptabak. Ik was effe stil en sei toen dat ik met mijn hande niet van mijn borste kon afblijve. Ik moest en sou alles aanrake. Ik moest wete of iets hard was of sacht, of kostbaar en fijn soals de wandtapijte in de pronkkamers van de rijke. Wanneer de dag kwam dat ik heerlijk sou flikflooi met een lekkere kerel, mijn arme om hem heen sou slaan en hem helemaal sou lere kenne.

De voorganger keek me aan alsof ik een scheet op een plankje had gespijkerd. So stout in de bek maakte hij se selde mee. Hij kuste de Jan-an-de-lat die aan een koord om zijn nek hing en vroeg de Heer om vergeving voor mijn sondige worde.

Het ware dwase vrage, ik weet het. Maar het wond me op de sieleherder te sien schuive in zijn stoel. Iets in hem in de war te schoppe. Thuis in het weeshuis, toen het blok van mijn been was gehaald, besprenkelde ik mijn tiet in de tobbe en liet mijn vingers rondgaan over de uitbottende knoppe van mijn tepels.

Sie je dat rooie kruis voor de stadspoort aan de overkant van het water? Dat is het teke van de vrijmarkt die over-

morge begint. Dan mag iedereen sonder poorterbewijs de stad in voor de drieweekse kermis. In die weke was de armeschool geslote, net als op de dage dat er iemand gehange werd op de Dam. De morele les van een publieke executie wilde het regentecollege niemand in het Aalmoezeniershuis ontsegge.

De drukte op het plein en het gejammer op het schavot heb ik gebruikt om aan de aandacht van de juffrouw te ontsnappe. Het was somer. Ik worstelde me door de massa. Rende so hard ik kon langs de drukkerije op de kade van de Nieuwezijds Voorburgwal naar de paardedrinkplaats in de Singelgracht en sprong het water in. Ik voelde opluchting en angst voor de grootsheid van de stad met haar uitgestrekte pleine vol mense van heinde en verre en de drukke have met sijn woud aan touwe, maste en wimpels. Later, op de Nieuwe Brug bij de have, waar het wemelde van het Neptunusvolk, bedelde ik genoeg stuivers bij elkaar voor een anijskoek en wat gesuikerde thee. Van het geld dat ik over had, dronk ik in de avond glaasjes brandewijn aan de toog van een havekroeg. Ik schuurde en wreef op het dronke gekrijs van de viool en sjanste met een Franse matroos. En in mijn fantasie song ik een lied in sijn ore. Seil je schepe om me heen en laat je honde op me los.

Cupido

Ben jij het, soete lief, die voor me staat? Mijn hert, mijn cupido? Nooit vonde mijn sinne een liever uur dan ons bekoorlijk minne. Same bouwe in hemel of hel, het was alles wat ik wou. Of ben je soms vergete dat je de son en sleutel was van mijn leve?

Nu houdt schaamte mij van jou verwijderd. Het moderig geklik van de paardehoeve toen se me door de strate naar het galgeveld sleepte. Het opeschure van mijn huid over de bonkige kasseie. Godsij dank heb je het niet hoeven aansien. Daar ben ik dankbaar voor. Soals je siet heb ik je niets meer te biede. De tijd is voorbij dat wij elkaar so rijk maakte als het water van de see diep is. Mijn rode lippe sijn nu een ope wond. Op mijn gesicht hange de velle erbij. De salige oester tusse mijn bene is uitgedroogd en versuurd.

Juist nu heb ik je nodig, lief. Praat me van wat soets. Leg mijn naam op je tong. Vertel me over onse harte, so dicht met elkaar vergroeid. Want ik weet niet meer wat ik gelove kan in dit bittere uur. Elk ogenblik ken het silvere koord breke. Sal de engel van de dood mijn siel kome hale. Steeds kouwer voelt mijn lichaam, mijn huid, mijn bloed.

Seg me dat het waar is dat selfs de dood ons niet ken scheidde. Dat wij sijn als de worm, in tweeje gehakt. Kijk

wat er gebeurt! Het ene deel wil s'n eige weer voege bij het ander. Keizer, prins noch burgemeester kent de tovenarij van ons sielmengend geluk. Hoe jij danste! Hoe jij le-
ve kon!

Dus droog je trane, lieve schat. Ik ga niet bij je weg. Ik laat je niet alleen achter. Niet soals jij, wanneer je met de grote vaart uit de have vertrok naar Batavia of de West-Indische eilande. Hoelang je wegbleef. Of ik je ooit nog terug sou sien. Het was altijd maar de vraag.

Ook de laatste keer dat ik je uitswaaide vanaf de kade, vier maande terug, met de Pase. Meeuwe vloge voorbij over de palerij voor de have waar de fluitschepe in diep water voor anker lage, bonzend en krakend in de wind, klaar om gelost te worde. Roeibote vol haringvangst voere langs de pallisade het Damrak op om hun spulle af te lade bij de visbanke op de Damsluize. Uit de richting van de stad waaide een harde bries. Vanuit de verte, meegevoerd op de wind, kon ik het geroep hore van de koopwijve op de vismarkt tegenover het raadhuis.

Aan de waterkant bleef ik alleen achter, mijn droeve oge roodomrand. Ik wist niet goed waarom. Meestal bleef je langer van huis. Naar Archangel bij de Witte See sou je vare dese keer. Het land van de Russische tsaar was niet so ver weg als de Goudkust of Ceylon. Over ses maande hooguit sou je weer terug sijn.

Het wende nooit, je in het grijs verschiet te sien verdwijne naar de wijde see en oceaen. Maar ik maakte je geen enkel verwijt, dat heb ik nooit gedaan. Jij bent nou eenmaal een varende gesel die om de soveel tijd de stad aandoet. De verre horison glinstert in je seemansoge. Ik

weet dat je hart sneller gaat kloppen als de tamboer van de Oost-Indische compagnie door de stad gaat om scheepsluik te ronzele. Als op de Nieuwe Brug bij de have een sielekooper vanaf een seepkist schreeuwde: 'De West is uw pijn waard, verschepping op vrijdag bij de Montelbaanstoren!' stond je vooraan de rij. Hoe vaak heb ik je niet uitgeswaaid in september of rond de kerst? Vanaf de steiger bij de toren vertrok je in een boeier, volgelade met andere soldaten en matrose, die je naar de grote Indiëvaarders bracht bij Texel, waar je lange reis begon.

Het seesout in de diepe kloof van je hande. De silte geur onder je ruwe nagels, die ik rook als je mijn gezicht beroerde. Wie sou jij zijn sonder de see? Ruw en onbuigzaam ben je, als het water dat je bevaart. Aan boord leef je enkel van kaas en bier. Een hond en boek houde je geselschap. Je zorgt voor het schip. Bestudeert het sterrekompas. Als de seile slap hange, haal je de fluit om je nek tevoorschijn en speel je een tovermelodie om de winde op te roepe. En al sou een hongersnood aan boord je dwinge, nooit sou je de albatrosse neerschiete die rondcirkele bove de maste. Want je gelooft er heilig in dat de siele van verdronke seeliede in hen zijn gevare.

En toch, de minnepijn die ik voelde toen je met de Pase vertrok, staat me bij als de dag van gistere. Het watervlak van het IJ klotste en deinde op het droevig ritme van een afscheidslied. Ik keek uit over de have en vervloekte je seemannshart. Telkens als je was aangemeerd bleef je een paar maande en vertrok je weer naar een ver en vreemd land. Telkens was ons leve same een kort sprookje van geluk, verbroke met een ruk.

Tobberig stiefelde ik terug de stad in langs de scheepstouw-winkels op de Geldersekade en over het Waagplein in Lastage. Ik kon de hele wereld wel kielhale. De rondrentelende varkens en kippe, die me op het plein voor de voete liepe, konde een schop van me krijge. Jij had het vuur in mijn siel doen ontbrande en nu liet je me weer in de steek. Ik voelde me een weerlose slaaf van je wrede heerschappij. Je heb ijs in je hart, dacht ik, lood en steen in je ingewande.

Maar toen ik effe later het Singel opliep langs het West-Indisch Huis en ik het gepekelde osse vlees rook, opgeslage op de eerste verdieping als voedsel voor de scheepsbemannig, verdween de hete damp van mijn woede als bij toverslag. Normaal moest ik bijna brake als die ransige vleeslucht me op straat kwam toewaaie. Nu snoof ik het op als was het de allersoetste parfum. Een kort ogenblik bleef ik staan voor de ingangspoort. Op de gevel hing het bord met aankondiging van vertrek en aankomst van de schepe. Door de poort, op de binnenplaats, sag ik drie seebonke Goudse pijpe roke. Achter een raampje, net afgemonsterd van hun seereis, inde een groep matrose hun loon bij de rekemeester van de compagnie. Blij en tevrede kwame se naar buite en liete hun sakjes met duite rinkel voor de oge van hun kamerade. Nu se na lange maande op see weer terug ware aan land, was het danse, singe en hoerere. Tot se al hun geld hadde verbrast en se aanklopte bij de eerste de beste sielverkooper, die de seelui in ruil voor een schuldbrief voedsel en onderdak bood.

Onse vervloge jare, liefste, grepe me plots bij de keel.

Swart gal kleurde mijn bloed en maakte me week en melancholiek. Op die binneplaats, waar hoere soals ik de seelui voor het oppikke hadde, hadde we elkaar voor het eerst ontmoet. Je was net terug uit de Caribe, versiekt en vermagerd tot op het bot na sestien sware maande op see. De helft van je kamerade op kaapvaarder De Vrijheid had de seetocht niet overleefd. Door scheurbuik aan boord, hoorde ik een vaandrig segge, en een tropische storm voor de kust van het indiane-eiland Aruba. Je sag me staan. Scheepslui stonde aan me te plukke sonder ervoor te betale. Met je kapiteinsstem joeg je ze weg als ondeugende jongens, en sprak me aan met een teder woord. Of je een kus van mij mocht stele, sei je. Voor niks gaat de son op, sei ik, en ik ben niet goedkoop. Je sei: ‘Duite genoeg voor een dief soals jij die mijn hart heb gestole.’ Je sprak met een brede grijns, maar in je oge sag ik iets tragisch. Alsof er iets van het mechaniek binnein je was afgebroke.

Al mijn geld voor een week van je tijd, was je brutale voorstel. Je had geen familie in de stad, sei je, die ware alle jong gestorve. Je had iemand nodig die voor je sou tot je weer was aangesterkt. Je sou me niet tot last sijn. In alle deugd en eer sou je naast me ligge, ik onder het lake, jij tusse het lake en de deke. Ik kon mijn ore niet gelove, net so min als je scheepskamerade. Op de binneplaats kwame se om ons heen staan en hieve een compagnielied aan: ‘So vaart het arme sukkelbroertje / voor waard, waardinne en voor het hoertje.’

Ik heb het je nooit gesegd. Maar dat ik je die middag meenam naar de Rottige Steeg was voor mijn eige veiligheid. In de tijd dat jij op see was in de West had de schout

op de deur van het stadhuis een proclamatie aangeplakt over de opebare sede. Het hoereleve stond op zijn kop. Twintig meide van het rosse leve ware door dienders van de onderschout opgepakt van straat en uit de stad verbanne. Vier andere, die ik persoonlijk kende, ware met een gloeiend ijzer op hun rug gebrandmerkt, waarna se tot hun schande toegetakeld door de Kalverstraat moeste lope. Een week voordat ik je tegenkwam, hadde se op vrijdagavond in de Jordaan een inval gedaan in het kleine speelhuis op de Goudsbloemstraat. Een smerige boereroekkelder waar de uitbater een servet op de bodem van de bierkan legt om minder te hoeve schenke, en ik vaak aan de tap op klante sat te wachte.

Jouw soldij voor de grote vaart sou voor ons beide genoeg sijn om twee maande in de luwte van te leve. Misschien drie, als we ons het brood uit de mond spaarde. Een leve uit het sight van het gesag, tot het gevaar was geweke. En in mijn kleine kot aan de voet van de Westertore was er ruimte genoeg voor twee. Bruine Duyf had juist haar biese gepakt. In een begijnhof voor opgewarmde lijke in Dordrecht sorgde se voor haar sieke moeder, die niet lang meer te leve had.

Je trok bij me in en ben nooit meer weggegaan. Ik gaf je gruttenbrij en vis te vrete, matrosevoer waar je langzaam maar seker van opknapte. Aan een touwtje om je nek droeg je spinnekoppe in een notedop. Dat wondermiddel tegen siekte en kwale had ik van overbuurman Lambert de Duivemelker gekrege, een volksapotheker die gestampte mummies tegen vlektyphus en geraspte narwaltand tegen roodvonk in sijn winkeltje-aan-huis verkocht. Voor jou

was het allemaal kwaksalverij, maar binne een week verjoeg de notedop je hoogste koorts.

Hoe beter je je voelde, hoe meer praatjes je kreeg. Je plaagde me met grapjes over mijn stugge bijgeloof. Dat ik 's nachts niet op een kerkhof durfde te kome omdat de duivel het meest verse lijk dat er lag kwam ophale. Dat een brood omgekeerd op tafel legge ongeluk bracht. Dat ik, voordat ik onder het lake kroop, mijn klompjes omgekeerd neersette aan het voeteind van ons bed sodat bose trolle me niet bezochte in mijn slaap. Je noemde het mijn lieve onsin.

Jij was meer van de boeke en de wetenschap. Ik weet nog dat we op een saterdagmiddag op de Noordermarkt langs de boekestalle struinde. Je was uit bed, maar nog niet je ouwe self. Leunend op mijn arm kuierde je voort. We kwame net terug van het anatomisch kabinet in de woning van vroedmeester Ruysch aan de Bloemgracht. De dode preparate van mens en dier die je in sijn huismuseum kon bekijke, wou je me per se late sien. We grieselde same van de kinderlijkjes op sap, tentoongespreid in grote glasse weckpotte. So kunstig had de medicus de skelletjes bereid, dat je geloofde dat se weende of een viool bespeelde. De misvormde baby's en blosende kinderhoofdjes op sterk water ware so opgemaakt, dat het leek of se ieder ogenblik uit hun diepe slaap souwe ontwake.

Op weg naar huis hield je me staande bij een boekestal aan de voet van de Noorderkerk. Je toonde me een boekje met kleine letters en mooie plaatjes van konijne. De heer De Graaf, van wie het boekje was, had op verschillende tijdstippe na de paring de buik van de vrouwtjes onder-

socht op de plek waar de baby's woonde. Baarmoeder, heette die plek met een deftig woord. Van Bruine Duyf had ik altijd begrepe dat het saad van de man de drager van het leve was. Dat een man een kind, so klein als het saadje van een paardebloem, in de buik van een vrouw spoot, en dat het daar uitgroeide tot een baby. Maar in dat boekje stond iets waar ik stomverbaasd over was. Een vrouw droeg een ei in haar buik. Daarin lag de kiem en de oorsprong van al het leven, van mens en van dier. Als het saadje het ei had bevrucht, verhuisde het in de buik van de vrouw naar die baarmoeder, waar het met de juiste voeding en temperatuur een jochie of een meissie werd.

'Daar geloof ik in,' sei je toen we weer thuis ware. 'In kijke en observe, heel precies. Wat is er mooier dan de dinge en de mense en de wereld om je heen te sien voor wat se sijn?' Je stem klonk vermoeid. Uitgeput van de wandeling rustte je uit op het strobed. In het achtervertrekje kookte ik voor ons een bordje rijstebrij.

'En ik dan?' vroeg ik terwijl ik de paplepel naar je mond bracht. 'Hoe sie je mij? Vind je het niet erg dat ik een kleurtje heb?'

Je slikte je ete met moeite door, keek me aan en legde je hand op mijn gezicht. 'Ik ben blij dat je anders bent,' sei je. 'Niet soals de Hollandse vrouwe die ik heb gekend.' Je vertelde dat je met de grote vaart in de have van Marseille was geweest. Daar hadde se een gesegde over de vrouwe uit de Hollandse republiek: vrije als een Nederlandse.

'Wat bedoele se daarmee?' vroeg ik.

'Wat de Franse hoertjes doen uit raffinement,' sei je,

‘doen de Hollandse vrouwe uit simpelheid: op het hoogtepunt van het genot krake se een noot tusse hun tande.’

Ik sette het halflege bord op de vloer. ‘Praat me niet over andere vrouwe,’ sei ik. ‘Met jou praat ik ook niet over mijn klante.’

Aan die wittebroodsweke van onse liefde dacht ik terug toen ik in gedachte versonke langs het West-Indisch Huis het Singel afliep richting de Westertore. In een sijsteeg sat een dronke siel buite voor zijn deur zijn roes uit te slape. Kindere uit de grachtebuurt stroopte de waterkant af op soek naar groene blaadjes voor hun konijne. In het verschiet hoorde ik de speelklokke van Lange Jan beiere over de Jordaan.

Dat soort kleine, alledaagse dinge mis ik nog het meest, nu ik weet dat mijn tijd gekome is. De warme suikerlucht uit de poffertjeskraam op het Amstelveld. De soete geur van de iepe op de stadswallen en de lindebome langs de grachte. Het nieuws van de dag dat vers van de pers te droge hangt bove de boekstalletjes op de Noordermarkt. Glibbere door de sachte sneeuw, dicht tegen je aan gekrope. De kermis in september, als we buite danste op de lange tafels voor herberg De Strijdende Leeuw. Ik in het wilde weg een glas bier in je hemd gooide. Jij mijn lachende gesicht volsmeerde met meel.

Naar die kermis nam je me mee, toen je weer beter was, als dank voor mijn sorg. Je had geld geleend van een bevriende chirurgijn sodat het mij die dag aan niets sou ontbreke. Overal op straat was het een drukte van belang. Tente en kraampjes versperde de strate en de kades. Aan bier en jenever nergens een gebrek. Luidkeels songe we

mee met de kermissangers die door de stege trokke, een bord om hun nek met de tekst van hun liedjes. Op de Botermarkt klonke hoge vrouwenkreetjes tussen het gekraak van de draaimole. Effe verderop dompelde een Sweedse kunstemaker zijn hande in een kuip gesmolte lood. Nege acrobate maakte op hande en voete een Egyptische piramide. Op een klein podium naast de chocoladekraam sage we een geknevelde man, vastgebonden aan een paal, van wie werd versekerd dat hij elf jaar slaaf was geweest bij de Turke.

Ik staarde naar een kleine sigeuner, kauwend op gloeiend hete kole, toen je ineens achter me stond en je hande voor mijn oge deed. Bij de bakkerskraam had je een kermiskoek voor me gehaald. So'n ronde wafel met rose suiker, geglasuurd in een raampje van wit suikergoed. Uit liefde stond erop, in donkere letters van appelstroop.

We ware al behoorlijk boven ons theewater toen we op de Kloveniersburgwal het hof binnenwankelde van herberg Blauwe Jan. Op de afgelade binnenplaats bewonderde het volk voor vier stuivers de man zijn menagerie van exotische wilde diere. Nog nooit van mijn leve had ik een struisvogel op lange pote gesien, laat staan een grote gestreepte tijger aan een ketting. Ik sloeg mijn hand voor mijn mond en gilte het uit van verbasing.

Een aanwesige admiraal, die op de West voer, had naast een gele papegaai een swarte kindslaaf meegenome van plantage Luchtenberg op Curaçao. Het jochie, gehuld in dierenhuide en sierade van krale, bespeelde een kleine trommel en danste daarbij. Het was wonderlijk om naar te kijke, vooral omdat hij een opvallend klein hoofdje had

door een groeistoornis, en speciale schoene droeg onder zijn kromgegroeide beentjes.

Na een laatste slok bier en een toast op de natte naneuk kwame we laat in de avond thuis. We ginge in bed ligge, ik onder het lake, jij tusse het lake en de deke. Voor de eerste keer vroeg je me of je bij me onder het lake mocht kruipe. Ik kon niet ontkenne dat je voor mij een man was die me tot lust bekoorde. We name de tijd om elkaars kleren uit te doen. Je kwam dicht tegen me aan ligge. Of je me mocht aanrake, sei je. ‘Als jij dat graag wil,’ sei ik verlege. Mijn wange kleurde rood. Ik was niet gewend dat een man voorsichtig met mij was. Want één ding kan ik je vertelle over al die hoerelopers: een vrouw leert de man kenne, maar een man niet de vrouw. Hoe hij een vrouw moet klaarmake? Een man weet het niet. Se hadde vaak niet eens door dat ik toneelspeelde.

De volgende dag werd ik verdrietig wakker in je arme. Ik had gedroomd over die kleine swarte jonge en zijn treurige circusact. Ik vertelde je over het vondelingebriefje dat was achtergelate in mijn pijpemandje. Je stond op uit bed en pakte je knapsak met seemansspulle vanonder de stoel vandaan. In de sak sat een opgerold papier met een tekening erop van de slavemarkt in Willemstad, de plek waar mijn moeder had gestaan voordat se het eigendom werd van mijn vader. Naast een landhuis met bordes, onder een hoge palmboom, onderhandelde Hollandse manne met hoge hoede op over de prijs van een swartin, enkel bedekt door een heupdoek. Haar twee kindere, een jochie en een meissie op blote voete met een schaamlapje voor, klampte zich vast aan haar geketende bene.

De tekening had je self gemaakt, sei je, toen je compagnieschip was aangemeerd in de have van Curaçao, de vracht was gelost en de bemanning in de tropehitte wachtte op vers rantsoen om weer uit te vare. Ik moest er vreselijk om huile. Je stelde geen vrage. Waarom sou je? Me vasthoude was genoeg.

Ik viel in slaap en werd vroeg in de avond pas weer wakker. In die tijd was jij op de groentemarkt geweest en bij slager Sink om de hoek. Het hele huisje was gevuld met heerlijke vette geure uit de achterkeuke. Dat ik maar een paar happe nam van de raasdonders met ui en spek die je voor me had bereid, nam je me niet kwalijk. Sterker nog, toen het buite donker werd liet je sogenaamd per ongeluk een jeneverglas stukvalle op de vloer. Bij kaarslicht brachtte we elkaar met een geluksscherf een wondje toe aan de binnenkant van onse hande, en gawe elkaar ons bloed te drinke.

Je bleef bij me tot december, toen een ronselaar van de West-Indische Compagnie je overhaalde om als stuurman mee te vare op een handelsschip naar de Goudkust. Ons geld raakte op. Ik ging weer aan het werk. Na jare als kruishoer op straat te hebbe geleefd, had ik er schoon genoeg van om me in de duisternis van een smalle steeg bij de Dam door een satlap als vuilnis te late behandle. In De Bocht van Guinee aan de Warmoesgracht, op steenworp afstand van ons huisje in de Wijde Gangbuurt, werd ik door hoerewaardin madame De la Motte aangenome als een van haar vaste meide. Benede in de verwarmde saal, met een kroonluchter aan het plafond, wachtte ik op de houte banke langs de mure totdat een heer me ten

dans vroeg. Voordat de liefhebber me mee naar bove nam, dronk ik met hem een glaasje rooie wijn en draaide hij me rond op een volksdeuntje, gespeeld door een ingehuurde fiedelaar. Boven op de gang had ik net als alle andere meide van het huis een comfortabel bed in m'n eige kamer.

Het geld was goed. Een voorname heer, die altijd bij me kwam als hij in de stad was, deed me meermaals een aantrekkelijk aanbod. Hij was mijn weldoener, sei hij, en wilde me van het hoeredom verlosse. Hij beloofde een huisje voor me te hure in de buurt, op voorwaarde dat hij altijd de vrije toegang tot me had. Maar ook al was hij nog so vermogend en voorkomend, geen haar op mijn hoofd die hem zijn sin wou geve. Het stond me tege dat hij mense soals ik, die minderbedeeld ware, als bediende wilde behandle. Zijn wil was gospel, sonder tegenspraak, en daar hou ik niet van. Liever een arme viesbroek soals jij, lieve schat, dan een rijke stinkerd.

Ik had het naar mijn sin in dat luxe speelhuis. Solang je voldoende klante binnehaalde, was madame De la Motte poeslief tegen je. Handel en sake gaan voor de liefde, sei se altijd. Weinig dinge nam se tragisch op, god en geld uitgesonderd.

Tot op de dag dat jij met de Pase op je schip naar Archangel vertrok. Op weg naar onse woning in de Rottige Steeg, waar we sinds jaar en dag ongetrouwd samehokte wanneer jij aan land was, sloeg ik ter hoogte van het raadhuis links het Singel af, de Warmoesgracht op. Ik liep langs de hoge geslote deur van het bordeel, waar ik die avond moest werke. Plotseling draaide mijn maag sich om. Ik leunde mijn hand tegen een lindeboom, legde de

ander op mijn buik. Ik voelde me misselijk worde en draaierig. Alles wat ik eerder die dag gegete had, kwam eruit. Nu pas begrijp ik waarom.

Inmiddels kende ik je goed. Tijdens je jare op see hadde storm en wind je in moed en geduld geoefend. Je gestel sterk en robuust gemaakt. Je hart trouw. Maar ik was niet gek. Jij komt licht aan een wijf. Je suivere gesicht schittert als een diamant om de nek van een burgemeestervrouw. Je hemelsblauwe oge doen de adere swelle, make iedere meid lustig en broeds. Dat had ik vaak genoeg gesien als we op vrijdag over de drukke Botermarkt banjerde, of biljart speelde in de koffiehuse rond de Beurs. Jij, mijn hert, bent als de matrose uit de Provence, die in iedere have van de Levant een neukertje hebbe.

Aan sulke dinge hadde jij en ik nooit een woord verspild. Ik had mijn klante, jij je liefjes in de havens van de West. Maar het was lang niet altijd makkelijk, voor jou en voor mij. Een keer liet je je in bed ontvalle dat een man die het goed vindt dat sijn liefje in een bordeel werkt sich soms een viespeuk voelt en een pooier. En sinds jij me van mijn sinne had beroofd, was het weleens moeilijk het neukwif te sijn van een ander. Ik kon een vreemde kerel niet goed afwerke als ik met mijn gedachte bij jou sat, ver weg op see.

Dieselfde avond kregen we onverwachts hoog besoeck in De Bocht van Guinee. Op een houte bank in de danssaal kletste ik een nieuwe meid bij over de huisregels van het bordeel. ‘Wees slim en sakelijk,’ sei ik tegen haar. ‘Seg nooit dat je een lief hebt. Daar knapt de klant op af. Se wille gelove dat je een vrije vrouw bent. Ongebonde.’

Vanuit mijn ooghoek sag ik de eerste burgemeester van de stad, Nicolaes Hoeckgeest van Ruyt, de danssaal binnenkome. Het was een publiek geheim dat de regent, wanneer hij laat op de avond klaar was met suipe in herensociëteit de Munt, sich in het geselhuis in de Jan Vriesensteeg door hoere met roede liet slaan, sijn hande met kousenbande vastgebonde aan de muur. Op de hoek van de toog rekende hij af bij madame De la Motte en kwam recht op me af. Hij stonk naar vochtige kloostermure en zure drek. Flink aangeschote van de brandewijn sloeg hij het danse over, sleepte me mee naar mijn kamer bove en smeeet me op bed. Maar sijn pielemuis kreeg de ouwe rochelaar met geen mogelijkheid overeind. De lege varkensdarm, die ik om sijn slappe apparaat had geschove, smeeet hij woedend in een hoek. Vrij geen vrijster maar een graf, dacht ik bij meself. Het was so'n treurige vertoning dat ik hem recht in sijn hoefijserbek heb uitgelache.

De burgemeester droop af. Effe later stampte madam De la Motte de trap op. Se stierde mijn kamer binne en gaf me een harde klap in mijn gezicht. 'Moet ik je kop so murw slaan dat hij er van buite uitsiet als van binne?' tierde se. 'Je had niet eens een hemd aan je gat toen je als schooibrok bij me kwam aankloppe. Je doet je werk, vuile hoer, anders sodelooier je maar op.'

Ik knikte, kleeedde me aan en ging weer naar beneden. In de volle danssaal kraste de viole. Een ingehuurd stem hielp een seemanslied om seep. Stilletjes sat ik op een bankje in de mistige pijprooklucht. Algauw vroeg een schuinmarcherende burgerwacht me ten dans en duwde me in het gedrang. Het idee om aangeraakt te worde door

iemand anders dan door jou was bijna ondraaglijk. Met de muziek in mijn ore fantaseerde ik me weg uit het speelhuis. Ik lag weer naast jou in het hoge gras langs het IJ, zoals op de dronke avond voor je vertrek. We lalde dat we zo blij ware als Columbus toen hij het goudrijke Peru ontdekte. Boven ons aan de hemel schoot een staartster voorbij. Ik kroop dichterbij je aan in het gras. 'Soals een gebroke spiegel de aankondiging is van een ophande sijnde dood,' zei ik bedrukt, 'so voerspelt een komeet een sekere oorlog.' Maar jij lachte om mijn lieve onsin, boog naar me toe en kuste mijn dwase oge.

Sinds die avond deed ik mijn werk in het speelhuis als een theaterpop op het kermisplein die, bewogen door een loopwerk, haar fluit bespeelt. Tot zeve dage gelede. Ik had een uurtje pause en lag op bed. Ik voelde me vreemd. Sielsgelukkig en vreselijk verdrietig op één en hetzelfde moment. Alsof mijn lichaam niet meer van mij alleen was. Voor de zekerheid had ik mijn ochtendurine opgespaard in een kannetje en er een linne koordje in gedoopt. Met een stompkaars stak ik het touwtje in brand. Toen de onderschout op mijn kamerdeur bonste werd ik juist misse-lijk van de geur. Het zekerste bewijs, mijn lief, dat ik swan-ger van je was.

De spiegel

In de verte kon ik het hemeltergende gesang van de stervensengel hore. Met lichte, rasse schrede naderde hij. Steeds verder gleed mijn lichaam van me af. Een grote vrees sloeg me om het hart. Is dat wat er met je gebeurt als je sterve gaat? Dat alles wat je vertrouwd is van je weg beweegt? Je voor altijd in de steek laat?

Maar als je weet dat je laatste moment gekome is, dat je voorgoed sal verdwijne, rest je niets anders dan je overgeve aan de laatste goocheltruc. Geen grootse woorden van afscheid. Geen opbiechte van sonde. Enkel het ongeloof en de verwondering dat mijn leve tot een einde was gekomen. De vrouwe en kindere op het galgepad, de satlappe bij de koek-en-sopietent, se konde me niets meer schele. Voor een stervende sijn de levende niet van belang.

De doodsengel verscheen. Hij boog naar me toe en song in mijn oor: 'Lichaam en siel sijn met elkaar verbonden als het licht dat in een spiegel schijnt.' Toen opende hij sijn schaar van licht. Het silvere koord knapte. Ik ontwaakte aan de andere kant van de tijd. Naar buite toe brak ik ope, uit mijn ouwe vorm. Als het saad van een boom ontkiemde ik. Steeg omhoog in de wortels en herrees in de kruin.

Niets meer hoeve mijn arme nog te drage. Door mij

heen stroomt het eeuwig komende, dat in cirkels gaat. Een
fiedelaar heeft mij nu in hande. Ik ben een snaar die hij be-
speelt. Een tijdloos deuntje op zijn instrument.

Chatilat Road

Rue Chatilat in Raouché? Natuurlijk, geen enkel probleem. Ik geef u een goeie prijs. Zesduizend pond, tien als u in dollars betaalt. Meneer, u maakt een grapje. Van vierduizend kan ik niet eens de benzine betalen. Het is minstens drie kwartier rijden naar het westen van de stad. Het verkeer op de Rue Weygand zit muurvast. Al die concertgangers op weg naar huis. En langs de boulevard staat het vier rijen dik, dat garandeer ik u. Vijfduizend? Ik ben te goed voor deze wereld. Stapt u maar in.

Was u bij het optreden van Fairuz? Prijs uzelf gelukkig. Kaarten waren moeilijker te krijgen dan een glas water in de woestijn, zeggen ze. De hele bevolking heeft jaren uitgekeken naar dit concert. De Dichteres van de Stem noemen we haar liefkozend. Onze Ambassadrice bij de sterren. Onze Ceder van Libanon. Wel zo toepasselijk dat ze juist hier optrad, op het Martelarenplein, midden in het oude centrum. Tijdens de Burgeroorlog was het plein een niemandsland tussen oost en west. Zo'n beetje de enige plek in Beiroet die niet door een militie was opgeëist. Neutraal terrein.

Ik had er alles voor over gehad om er vanavond bij te zijn. De vijanden van gisteren, falangisten en Palestijnen, maronieten en Druzen, sjiieten en soennieten die door

haar gouden stem vergeten wat hen van elkaar scheidt en zich weer herinneren wat hen ooit aan elkaar bond. Maar ik kan het me niet veroorloven om niet te werken. Mijn familie rekent op me. En pleinen vermijd ik liever. Ik vertrouw de daken niet. Scherpschutters, begrijpt u.

Nee, ga gerust u gang, geen enkel bezwaar. O, dat is aardig van u. Marlboro smaakt me beter dan die illegale troep die ze hier verkopen. Zal ik anders een muziekje voor u opzetten? Ik heb nog ergens een cassettebandje liggen. Fairuz, greatest hits. Kunt u nagenieten van het concert.

Ah, 'Etab'. Eén van haar eerste opnames uit de jaren vijftig. Een grote hit in die tijd. Mijn grootmoeder, moge Allah haar ziel genadig zijn, had er een plaatje van. 45 toeren. Er was nog geen tv toen, hè. Ze wist niet hoe Fairuz eruitzag. Maar iemand met zo'n goddelijke stem, zei ze, moest haast wel een buitenaards wezen zijn. Verheven boven alle mensen.

Of ik haar weleens live heb horen zingen? Eén keer, meneer. Voor de oorlog, in Baalbek. Ze trad op in de ruïne van een Romeins amfitheater. Ik was nog een kind toen, maar die avond zal ik nooit vergeten. Het was zwaarbewolkt. De maan hield zich verborgen. Mijn moeder en ik stonden bijna helemaal vooraan. In het aardedonker daalde ze in de open lucht de trappen af het podium op. Ze droeg een stralend witte jurk. In het licht ging ze voor de microfoon staan. Het orkest achter haar bleef stil. Ze begon een Arabisch wijsje te zingen: 'O, maan waarom kom je niet tevoorschijn?' Terwijl ze zong, stond ze roerloos. Van top tot teen geconcentreerd, in haar lange jurk. En u

gelooft het niet, meneer, maar op haar commando braken de wolken open. Baalbek baadde in het volle maanlicht. Dat was Fairuz ten voeten uit. Met de nederigheid van haar stem sprak zij rechtstreeks tot Allah.

Wist u dat ze tijdens de Burgeroorlog geweigerd heeft op te treden in haar eigen land? Achttien jaar lang, tot aan vanavond, heeft ze geen noot gezongen in Libanon. Ach, we hebben het haar vergeven. Het was haar manier te protesteren tegen het geweld. Boven de partijen te staan. En al die moeilijke jaren bleef ze in Beiroet. Ons lijden was haar lijden. Ze is het land niet ontvlucht, zoals zovelen.

Waar was u tijdens de oorlog, als ik vragen mag? Ha, Goellit! Von Basten! Eindelijk iemand die ik vragen kan: hoe komt het toch dat een land met zo veel geweldige voetballers nooit wereldkampioen wordt? U weet het ook niet. On-be-grijpelijk. En nu, na bijna twintig jaar, bent u teruggekomen? Wees blij dat u de oorlog niet heeft meegemaakt. Wij die zijn achtergebleven hebben het vuile werk voor u opgeknapt. *Alhamdoelillah al as-salaama*, Allah zij geprezen voor uw veilige terugkeer.

Ibn el kaleb! Zoon van een hond! Zag u hoe die zwarte BMW me afsneed? Idioot. Niet dat er een politieagent is die ervan opkijkt. Rechts inhalen is in deze stad normaler dan stoppen voor rood. Dan denken mensen dat je motor is afgeslagen en rijden ze met een grote boog om je heen. Dat krijg je als mensen net een burgeroorlog achter de rug hebben. Als je die overleeft maak je je nergens meer druk om. Alle risico's zijn geoorloofd. Een neef van me uit het Tell al-Zataarkamp heeft bij wijze van grap een sticker ge-

plakt achterop de spoiler van zijn Toyota. Weet u wat erop staat? ‘Als je dood wilt, moet je mij volgen.’

Gevaar heeft zijn betekenis verloren. Dit zijn de jaren van het grote vergeten. De militieleiders van gisteren zijn nu politici. Of eigenaren van de cocktailbars aan de Cornicheboulevard. Hoe ironisch kan de geschiedenis zijn. In de jaren zestig stond Beiroet bekend als het Parijs van het Midden-Oosten. Een bruisende stad van schilders en dichters, filosofen en filmsterren. Dure jachten in de havens. Jetsetfeesten in Ottomaanse villa's. Deze dagen wordt die gouden tijd nog eens dunnetjes overgedaan. Na honderdvijftig staakt-het-vurens wil iedereen alleen nog maar feesten. Alles wat gedronken, gesnoven en gerookt kan worden, voldoet. Boven en onder de toonbank worden drugs verkocht. White horse, Xanax, Dewars, het maakt niet uit, zolang het maar verdooft. De buurtapotheek bij ons in de straat kan de vraag naar prozac nauwelijks aan.

In Shatila, meneer. Zuiden van de stad. U moet zich er niet al te veel bij voorstellen. Er zijn geen parken, theaters of bioscopen. Er is geen vuilnisophaaldienst. Tussen de kapotgeschoten huizen in de hoofdstraat hangt een reusachtig spandoek met een foto van onze Slecht Geschoren Leider. De stencils met de gezichten van geofferde militieleden vergelen in donkere stegen. Schoon drinkwater is lastig te krijgen. In plastic tanks op de daken vangen we regenwater op. De straten zijn niet geasfalteerd. Ze staan niet op de kaart. Hebben geen namen.

Lachen dus als je een pizza bestelt en aan de bezorger moet uitleggen waar je woont. Dan zeg je zoiets als: voorbij café Darwish rijd je door tot aan dat hotel waar ze dat

parlementslicd op Valentijnsdag hebben opgeblazen. Hariri? Nee, Fleihan, die pro-Syrische *zemmel*. Daar ga je links. Bij de flat tegenover de afgebrande bestelbus loop je gelijk door de trap op. Nee, de bel beneden doet het niet en nee, er zijn geen huisnummers. Negen hoog, derde deur links, daar woon ik. Dus níet die met het groene vaandel van de pro-Iraanse Amalmilitie van Berri en Musa, maar die met de Palestijnse vlag. Kan niet missen. O ja, nog één ding: als je buiten geweerschoten hoort, raak niet in paniek. Het betekent alleen maar dat de Hamasspeech voorbij is.

Dit land, meneer, is een schizofrene natie. Vraag aan een willekeurige wandelaar op de Corniche of hij gevochten heeft in de oorlog. Wie heeft dat niet gedaan? zal hij u antwoorden. En toch worden wij Palestijnen beschouwd als de oorzaak van alles wat er mis is gegaan in dit land. Ze nemen het ons kwalijk dat we na de moord in '76 op drie-duizend van onze burgers in Tell al-Zataar onze kampen uit kwamen en onze gewapende milities delen innamen van West-Beiroet. Zijn die vreemdelingen helemaal gek geworden, schreeuwde iedereen. Alsof het land van hen is! Ze hebben niet eens een verblijfsvergunning. Gedooft de regering deze illegalen uit medelijden? Of omdat ze te slap is ze het land uit te gooien? Laat ze oprotten, terug naar Jordanië of waar ze ook vandaan komen.

Een paar weken geleden had ik een parlementslicd van de regeringspartij in mijn taxi. Farid Mousa. Reed hem naar dezelfde straat in Raouché als waar ik u naartoe breng, herinner ik me. Wat? Dat is een oom van u? Nu u het zegt. Misschien zijn het uw ogen. Maar u heeft

inderdaad wel iets van hem weg. Hoe dan ook, uw oom en ik raakten in gesprek over politiek. Ik vroeg hem naar zijn mening over de Palestijnse vluchtelingen in Sabra en Shatila en alle andere kampen. Zonder dat hij wist wie ik was natuurlijk. Met alle respect, meneer, maar hij noemde ons een schandvlek voor de natie. Hoe formuleerde hij het ook alweer? 'Ze zijn een bom onder onze samenleving.' Weinig beleefd, vindt u niet? Waar moeten wij anders naartoe? Wat uw oom niet beseft, is dat toen wij uit Palestina werden verdreven, we gedwongen werden een andere leefruimte te zoeken. Of dacht hij soms dat we op de vlucht in het niets zouden oplossen? Kent u de plekken waar dat eerder is gebeurd? En met behulp van welke machines dan?

Wij zijn het volk dat men liever vergeet. Na de oorlog zijn we uit het collectieve geheugen van de bevolking gewist. Iedere dag worden de muren rondom onze kampen hoger. Wordt het stukje lucht boven onze hoofden smaller. Iedere dag tast de vuiligheid in onze straten onze waardigheid aan. Alleen de stem van Fairuz, waar we de dag mee beginnen in onze koffiehuisen, maakt de woestijn een stukje kleiner en de maan groter. Maar ook al leven we in een openluchtgevangenis waar de stank van het open riool doorheen waait, het weinige wat we hebben delen we graag met u. U en uw oom zijn van harte welkom om labneh met harissa en schapenkaas bij ons te komen eten. Wij zullen erop staan dat u eerst eet. Dat is onze *karam*, onze gastvrijheid. Als gast bent u onze vorst.

En u zult verbaasd zijn over het raffinement waarmee mijn tante onze bescheiden woning boven de garage heeft

ingericht. Weinig meubels. Een kroonluchter van nepglas. Een kleine tv van Chinese makelij in de hoek. Aan de muren ingelijste foto's van de martelaren uit onze familie die in de bezette gebieden wonen. Neven die zijn gevallen in Gaza omdat ze een steen gooiden naar een soldaat. Tantes die protesteerden in Hebron omdat ze een plek opeisten aan de tafel van de hoop. Maar wij omarmen ons lot, meeneer. Het is tijdelijk. Op een dag zal ons land ons worden teruggegeven. Ons geloof in ons recht op terugkeer naar ons paradijs op aarde is onverzettelijk.

Een prachtig portret van mijn vader siert de smalle gang naar de voordeur. Mijn jongere broer Tarek heeft het uit zijn hoofd getekend. Levensecht, als een foto. Die jongen heeft zo veel talent. Het tweepersoonsbed waar mijn grootouders in slapen staat in een apart kamertje, waar onze gebedskleden op een stapeltje liggen. Zelf slaap ik in de woonkamer, op een mat op de grond, samen met mijn broertje. Mijn tante slaapt op de bank. Eerlijkheidshalve moet ik erbij zeggen dat het huis nog niet helemaal klaar is. Alleen de muur aan de voorzijde moet nog gemaakt worden. Maar dat heeft ook wel weer zijn charme. Vanaf de straat kunt u ons in de woonkamer op u zien zitten wachten.

*

Ah, moet u horen. 'Zahrat al Mada'in', Bloem der Steden. Naar dit nummer luisterden we vaak tijdens de gevechtspauzes op de militaire post. In de oorlog werd het veel gedraaid op de radio. Aan welke kant we stonden?

Goed of kwaad? Zolang de Engel van Libanon ons bezocht buiten onze gebedstijden voelden we ons gezegend. Als de geur van jasmijn in de ochtend, zo is haar stem. Zijde en vlam ineen. Wanneer zij zingt 'O Jeruzalem iedere dag zijn mijn ogen naar jou onderweg, zwerven in de zuilengangen van je tempels, omhelzen je kerken, wissen de tranen van de moskeeën af', dan zie ik de dag voor me waarop ik door de straten zal lopen van de Heilige Stad in het nieuwe Palestina. Door Fairuz waren we tussen de granaten door in staat om lief te hebben. Met haar stem als mast bevoeren we de zee van geloof.

En dan, op een dag, word je plotseling wakker als soldaat zonder wapens. Ik heb mensen gedood tijdens de oorlog, ik geef het toe. Ik weet niet precies hoeveel. Twintig misschien. Schuldgevoelens heb ik niet. Iedereen in die tijd was de fase van een vuistgevecht allang voorbij. Alleen vraag ik me soms af of mensen aan me kunnen zien wat ik gedaan heb. Aan mijn ogen, mijn handen, Ziet u het?

U fronst. De oorlog is u vreemd, nietwaar? Kijkt u links van u, dan staat u er oog in oog mee. Een zevenentwintig verdiepingen hoge grafsteen. Zwartgeblakerd. Vol kogelgaten. Jarenlang was dit hotelgebouw een walhalla voor scherpschutters. Verover de Holliday Inn en je wint de oorlog, zeiden ze. Van kamer naar kamer, van verdieping naar verdieping werd er gevochten. Tegenstanders werden van het dak gegooid en als sport halverwege hun val doodgeschoten. Nu zijn de duiven de enig overgebleven gasten. Overdag kun je flarden gordijn zien wapperen in de woestijnwind.

Waarom het niet wordt afgebroken? Men zegt dat het

hotel eigendom is van een prinses uit Koeweit die het simpelweg vergeten is. Nee, meneer, ik maak geen grap. Er gebeuren in deze stad wel gekkere dingen. Wat denkt u bijvoorbeeld dat er met oud-president Bechir Gemayel gebeurde toen hij tijdens de oorlog in zijn auto werd opgeblazen? Geloof u echt dat hij dood is? Welnee. Vlak na de explosie op het Sassineplein werd er een helikopter gesignaleerd die rondcirkelde boven het autowrak. Gemayel, die *kafir*, keek vanuit de lucht lachend neer op de ravage beneden. Het was allemaal in scène gezet. Waar hij nu is? Op een eiland in de Stille Zuidzee. Daar speelt hij de hele dag triktrak. In gezelschap van Elvis, Martin Luther King en John F. Kennedy. Marilyn Monroe verzorgt de hapjes.

U glimlacht. Waarom ook niet? De Burgeroorlog heeft al genoeg kapot gemaakt. Mijn broertje Tarek en ik vragen mijn tante weleens: hoe kon u ons grootbrengen in die jaren? Jullie weten niet hoe prachtig deze stad ooit was, zegt ze dan. Jullie kennen alleen de verwoesting. Wij, de oudere generatie, zijn door de oorlog onze schoonheid en ons eergevoel kwijtgeraakt. Maar dat, met alle respect meneer – ik zou het water uit haar schoenen drinken – is een leugen. Onze waardigheid hebben wij al eerder verloren. Op de dag dat mijn grootouders vanuit Al-Birweh in Galilea naar deze vervloekte stad vluchtten in september '48. Het waren de dagen van *Al Nakba*, de grote Catastrofe. Hun geboortedorp was door de bezetter met de grond gelijk gemaakt. Alles wat ze konden dragen namen ze mee. Een oude radio, onder andere. Ze vonden een plek in het zuiden van deze stad. En daar wachtten ze, gekluisterd aan de

radio, op het nieuwsbericht wanneer ze terug konden keren. Ze dachten dat het hooguit een paar dagen zou duren. Maar dat bericht werd nooit uitgezonden.

De sleutel van ons familiehuis bewaart mijn grootvader in een cederhouten doosje onder zijn matras. Het is het meest kostbare bezit van onze familie. Bij speciale gelegenheden haalt hij de lange koperen sleutel tevoorschijn. Dan zitten we rondom de plastic tafel in de woonkamer, de sleutel in ons midden, en luisteren naar zijn verhalen. Over de olijfheuvels van Birweh. Het stoffige pad langs de moerbeiboom. De waterput naar het familiehuis met de acacia's tegen de scheefgezakte buitenmuur. De glazen weckpotten met ingemaakte augurken in het keukenvenster. Hij vertelt over de jasmijnstruik die de ijzeren voordeur omstrengelt. De lichtvlekken op de stenen trap die van tree naar tree verspringen als een gazelle. Het gelach van jakhalsen in de woestijnwind. De hete, droge middagen onder de zilvergroene bomen in de olijfgaard, plakkerig en zoet als dadelstroop in de hoek van je mond. De zonnebloemen op de velden erachter, die in de verte starren naar de poorten van Jeruzalem. En we herinneren ons de roze kanarie in het gevlochten kooitje die mijn grootouders alleen achterlieten in de achterkamer. Een vogel die niet meer zingt voor ons maar voor de scherpshutters in de omliggende heuvels.

Ik sprak er gisteren nog over met mijn grootvader. Ik was bezig zijn rug te wassen in de badkamer. Hij zat in een stoel onder de douche. Hij is al op leeftijd, meneer, en aan één been verlamd. Zijn dagen zijn geteld en hij weet het. Hoelang moeten we nog wachten, vroeg ik hem. Zo veel

wapenstilstanden zijn er afgekondigd in de loop der jaren. Op Rhodos, in Ta'if. Hoe vaak moet het voorbij zijn voordat we kunnen terugkeren? Het is voorbij, jongen, zei hij. Er is een bestand afgekondigd in Jeruzalem. De *fedayin* hebben hun plicht gedaan. Met kapotte wapens hebben ze tegen de vliegtuigen gevochten. Zijn stem klonk gelaten. Een leven van wachten klonk erin door. Ik spoelde de zeep van zijn rug. Droogde hem af. Begeleidde hem naar de slaapkamer. Toen hij zijn pyjama had aangetrokken en op bed was gaan liggen, draaide hij zich naar me toe. Een flauwe glimlach speelde op zijn gezicht. 'Let maar op,' zei hij tegen me, 'straks gaan we naar huis.' Het was zijn manier om te zeggen dat ik en mijn broer de hoop op terugkeer naar onze thuisgrond nooit mochten opgeven. Dat het onze plicht is dit verlangen door te geven aan onze kinderen. Zoals mijn vader de idealen van de martelaren aan mij en mijn broer heeft overgedragen. We kunnen wachten. Vijftig jaar. Misschien wel honderd. Tot op de dag dat de koperen sleutel en de ijzeren deur elkaar weerzien in Galilea.

*

Blijft u in de auto, ik ben zo weer terug...

Sorry dat ik u heb laten wachten. Familiezaken. Om het goed te maken heb ik Turkse koffie voor u meegebracht. Geen dank. Krachtig spul, nietwaar? Zo hoort het ook. Koffie moet zwart zijn als de hel, sterk als de dood en zoet als de liefde. Kijkt u wel uit bij de laatste slok. De koffieprut op de bodem wilt u niet in uw mond hebben.

Ziet u die knappe jongen in dat versleten shirt over de boulevard lopen? Aan de gordel om zijn middel zit een ijzeren kan en een klein voetenbankje gegespt. In zijn rechterhand houdt hij twee kopjes vast die hij tegen elkaar aan tikt om de aandacht van de toeristen te trekken. Dat is Tarek, mijn broertje. Hij heeft uw koffie met zorg bereid. Deze strip aan de Corniche, tussen hotel Rivière en de Duivenrotsen, is zijn vaste route als koffieverkoper. Daarnaast poetst hij de schoenen van de Arabische zakenlieden die logeren in de dure hotels langs de boulevard. Hij verdient lang niet onaardig. Genoeg in ieder geval om sigaretten van te kopen en af en toe een mooie meid uit het kamp mee uit te nemen.

Het doet me pijn om te zien dat het niet goed met hem gaat. Ik zie het aan de uitdrukking op zijn gezicht. Aan de schimmige manier waarop hij over straat loopt. Er zit zo veel machteloze woede in die jongen. Het is de klassieke reactie op een traumatische ervaring: ontkenning. De dood van onze vader – moge Allah zijn ziel genadig zijn – heeft hij nooit goed verwerkt.

Iedereen zegt dat mijn vader een held was. De *zaims*, de koningen van het kamp, mannen met een kilo gel in hun haar, cowboylarzen aan en zilveren halskettingen om, zweren bij zijn naam: Abudjilti. Maar wat hebben mijn broer en ik daaraan? We hadden liever nog een potje met hem gevoetbald op het aftrapveldje met de ingestorte tribunes achter de marktstraat. Hij in het blauw-wit van Argentinië, Tarek op doel, ik in een oranje shirt. De WK-finale van '78 naspelen met een leuke bal. Samen de geschiedenis herschrijven. De bal niet op de paal maar erin.

Ik herinner me de ochtend van de bomaanslag op Gemayel nog goed. Het was 14 september '82. We hoorden het nieuws op de autoradio op de weg terug van school. Ik zat op schoot bij mijn vader. Hij gaf gas, ik stuurde. Mijn moeder en Tarek zaten achterin. Midden in een straat vlak bij ons kamp strandden we op een wegversperring. Gewapende aanhangers van Gemayel stonden langs de kant van de weg. Ik kroop van mijn vaders schoot af en ging in de stoel naast hem zitten. Mijn vader remde af en draaide het autoraam naar beneden. 'Naam?' vroeg een van de falangisten. Mijn vader zei het. De falangist stak zijn hand uit. In zijn handpalm lag een tomaat. 'Wat is dit?' '*Bandoera*,' antwoordde mijn vader. 'Rijdt u maar door,' zei de falangist.

Mijn vader draaide het raam dicht en trok op. We waren de wegversperring net gepasseerd toen we achter ons een schot hoorden. Een zesmilimeterkogel versplinterde de achterrauit. De kogel miste mijn broertje op een haar na, maar doorboorde de bestuurdersstoel en de lever van mijn vader. Onze auto stopte. Door de achteruitkijkspiegel zag ik twee falangisten aan komen lopen. Ze openden de portier, sleepten mijn vader uit de wagen en gooiden hem op de vuilnisbelt langs de weg. Toen draaiden ze zich om. 'Doorrijden,' schreeuwden ze de auto in. Mijn moeder stapte uit en ging voorin zitten. Het bloed van mijn vader op de bestuurderstoel besmeurde haar jurk. De vlek heeft ze er nooit goed uitgekregen.

Later pas begreep ik dat het woord tomaat in het Arabische dialect van Libanon *banadoeran* is, in het Palestijns *bandoera*. Twee letters meer of minder stonden gelijk aan

een vriendelijk handgebaar of een kogel door je lijf. Taal is macht, meneer.

Een paar uur later haalden we mijn vader op van de plek waar hij gedumpt was. Het was een wonder dat hij nog leefde, een nog groter wonder dat hij de operatie overleefde. Na twee weken mocht hij het ziekenhuis uit. Hij kreeg zware medicijnen mee. De artsen waarschuwden ons dat we hem moesten behoeden voor heftige emoties. Boosheid. Verdriet. Dat soort gevoelens moesten vermeden worden. Het risico op een leverbloeding was te groot.

Dat viel niet mee. De dag na de dood van Gemayel hadden de Israëlieten de afspraken met de Verenigde Naties over een staakt-het-vuren geschonden. Samen met hun handlangers de falangisten waren ze onze sector binnengedrongen. Zogenaamd op zoek naar ‘terroristen’. De volgende avond hadden mijn broertje en ik vanaf het dak van ons huis gezien hoe christelijke milities Shatila omsingelden en begonnen met huiszoekingen. Hele gezinnen werden op straat gedreven. Al snel hoorden we de eerste schoten. Drie nachten lang konden we niet slapen van de aanhoudende mitrailleursalvo's. Vanachter het raam van onze slaapkamer zagen we bulldozers diepe kuilen graven, waar lijken als afval in werden gedumpt. Lichtkogels werden afgevuurd om het kamp bij te lichten in de nacht.

In de ochtend van de vierde dag trokken de milities zich terug. Haasje-over liepen Tarek en ik die middag door de hoofdstraat van Shatila. Springend over de patroonhulzen en de honderden lijken die de straten versperden. Ik zag vrouwen in hun omvergewalste huizen liggen, de benen wijd uit elkaar, de rokken tot hun middel omhoog-

getrokken. Ik zag zwart geworden babylijkjes in staat van ontbinding. Samen met Israëlische fakkelhouders en lege whiskyflessen waren ze op een vuilnishoop gegooid. Ik zag jongens die bij mij in de klas hadden gezeten bij wie de keel was doorgesneden. Hun lichamen opgezwollen door de hitte. Gekleed in spijkerbroeken en gekleurde T-shirts waarvan de stof bizar strak om hun buiken en benen zat gespannen. De zware lucht vertilde zich aan de geur van verrotting.

Toen mijn vader uit het ziekenhuis ontslagen werd, reden we hem uit voorzorg via een omweg terug naar ons huis. De gordijnen op zijn ziekenkamer hielden we potdicht om hem het zicht op de ravage in het kamp te ontnemen. De klok rond waakten we om beurten aan zijn bed. Vrienden en familie was het ten strengste verboden met een woord te reppen over de slachting. Kranten, radio en televisie werden door mijn moeder uit huis gebannen.

Op een nacht was het mijn beurt te waken aan zijn bed. Ik dommelde in slaap. Toen ik wakker werd, zag ik mijn vader voor het raam staan. De gordijnen waren opgetrokken. 'Waarom hebben jullie me niks verteld?' vroeg hij me. 'Dat weet u best,' zei ik. 'U bent ziek.' 'Dacht je dat ik het nog niet wist? Wat er is gebeurd?' Ik zweeg en ging naast hem staan. Samen keken we naar de toren van het Akkaziekenhuis aan de rand van Shatila. Met zieken en al was het gebouw door tanks kapotgeschoten. 'Als ik er niet meer ben,' zei hij, 'dan ben jij de oudste. Zorg voor je moeder en je broer. Beloof me dat.'

Een paar dagen later klonken er bij maanlicht geweerschoten in de wijk. Het was weer mijn beurt voor de nacht-

wake. De rest van de familie lag al te slapen. Terwijl ik vanaf mijn stoel naast het bed naar mijn vader keek, stapte hij onder de lakens vandaan. Langzaam kleepte hij zich aan. Hij wond zijn *keffiyeh* om zijn gezicht, pakte zijn geweer met de lange loop die onder het bed lag en sloot de deur zachtjes achter zich dicht. Een paar uur later liep hij in een hinderlaag van pro-Amerikaanse soennieten.

De laatste keer dat ik mijn moeder zag, was op het kerkhof bij de Moskee van de Martelaren bij de ingang van het kamp waar mijn vader begraven ligt. Na zijn dood had mijn moeder bij de imam een baantje geritseld op de begraafplaats. Ze sprak weinig meer met ons. ‘Doden zijn stille burens,’ was alles wat ze zei als mijn broer en ik met haar meeliepen langs de grafzerken. Voor een hongerloonje verzorgde ze de graven aan de voet van de pijnbomen. Versierde ze met bloemen. Hield de doden op de hoogte van de laatste roddelpraatjes. De zwarte zangvogel die we thuis in een kooitje op het dak hielden, nam ze dagelijks mee naar haar werk om de gestorvenen wat op te vrolijken.

In naam van de Heilige Fatima zweerde ze dat ze de oude doden herkende aan hun langgerekte gesnurk. Kinderen en jongeren draaiden onrustig in hun eeuwige slaap. Alleen bij het graf van mijn vader was het volgens haar doodstil. Allah, die ze op denigrerende wijze aansprak met jij, nam ze het hardop kwalijk dat Hij mijn vader van haar had weggenomen, in plaats van een van de kwajongens die haar iedere ochtend op weg naar haar werk bekogelden met dadelpitten. ‘Waarom niet die snotneus van een Hassan,’ zei ze. ‘Of die luiwammes van een Muhammed?’ En

terwijl ze sprak, keek ze ons aan alsof wij haar vragen konden beantwoorden.

Op een dag, elf jaar geleden, was ze plotseling verdwenen. Het laatste wat we hebben gehoord is dat ze in het zuiden van Spanje woont met een Zweedse arts van het Rode Kruis.

Ik was vijftien toen, mijn broertje zeven. Het verlies van onze ouders trok hij heel slecht. Hij hoorde stemmen in zijn hoofd. Kon 's nachts niet meer slapen. Bevuilde zijn bed. Op school, bij het minste of geringste, vloog hij zijn klasgenootjes naar de keel. Daar had ik ook last van, van dezelfde blinde woede. De wereld zoals hij was klopte niet meer.

Ter disciplineren stuurde onze grootouders ons naar een weeshuis in Damascus. Volgepropt met vijfduizend kinderen uit Syrië en omstreken. Blaffende docenten. Stinkende wc-potten. Eén douche voor honderd man. Slecht eten. Niet praten tijdens het ontbijt. Veertig kinderen op een kamer. Niet kunnen slapen omdat de ratten aan je tenen knaagden. En altijd was er wel een baby die door de slechte hygiëne stierf aan diarree.

Tarek en ik sliepen in hetzelfde stapelbed. Ik zei tegen hem dat we sterk en slim moesten zijn. Geen stomme dingen moesten doen. Onze woede moesten kanaliseren. Ons bed in de slaapzaal maakten we altijd netjes op, zonder vouw of kreukel. Altijd waren we op tijd voor onze lessen en we haalden hoge cijfers.

Andere kinderen werden jaloers. Op een dag stal iemand het horloge van de leraar Frans, dat op zijn lesbureau lag om de tijd bij te houden, en verstopte het in de

kluis van Tarek. Het horloge werd ontdekt. Tarek ontken-
de. Ik nam de schuld op me. De docent geloofde ons niet.
Hij nam ons mee naar de kelder. Hing ons naast elkaar
op in boeien aan het plafond. Om beurten sloeg hij ons
met een waterslang op onze rug en voeten. Na iedere klap
schreeuwde ik tegen mijn broertje dat hij niet toe moest
geven. Hij gaf geen krimp en mocht gaan omdat hij de
jongste was. De docent voerde de druk op. Hij stak een si-
garet op en drukte hem uit op mijn hand. Ook toen hij mij
uit de boeien haalde, mijn vingers bij een ronddraaiende
ventilator hield en dreigde ze erin te steken, herhaalde ik
mijn woorden: 'Ja, ik heb dat ding van jou gestolen.'

Als straf kreeg ik een maand lang corveedienst in de
meest gore toiletten die u ooit hebt gezien. Maar het ver-
haal over ons uithoudingsvermogen in de kelder ver-
spreidde zich als een lopend vuurtje. Nog niemand had
het zo lang volgehouden. Slechts twee hadden het brand-
merken met de sigaret gehaald. Onder de weeskinderen
verwierven Tarek en ik een heldenstatus. Niemand viel
ons ooit meer lastig.

Een keer per jaar mochten we twee weken terug naar
Libanon om onze familie te zien. We vertelden onze
grootouders wat er in het weeshuis was gebeurd. Mijn
opa, in alle staten, schreef een brief naar het hoofdkwar-
tier van onze Slecht Geschoren Leider in Tunis. Arafat,
die onze vader persoonlijk had gekend tijdens zijn PLO-ja-
ren in Beiroet, was woedend en stuurde zijn eerste man
Mahmoud Abbas naar Syrië.

Het bezoek van Abbas aan het weeshuis was groot me-
dianieuws. Camera's, schrijvende pers. Samen met Abbas

gingen Tarek en ik op de foto. De leraar Frans werd ontslagen. Na drie jaar in Damascus mochten we terugkeren naar Beiroet, waar we de scholen voor het uitkiezen hadden.

‘Wie zijn deze jongens?’ vroeg een journalist.

‘Dit zijn de zonen van een martelaar,’ zei Abbas. ‘Palestijnen zweren op de naam van hun vader. En in deze jongens zie ik zijn ogen terug.’

Kes ekhet el aaajaa! Neuk dit verkeer!

Nee, meneer, het hoeft u niet te spijten. De oorlog doet vreemde dingen met je. Je wordt immuun voor geweld, gevoelloos voor pijn. Van jezelf, van anderen. Ik ben vierentwintig maar voel me soms honderd jaar oud. Eén ding weet ik zeker: sinds het heengaan van onze vader ben ik voor mijn broertje een soort vaderfiguur geworden. Hij doet alles wat ik van hem vraag. Weet u waarom? Omdat ik op mijn zestiende, een paar maanden na onze terugkeer uit Syrië, in de voetsporen trad van onze vader. Ik werd lid van de militie van het Bevrijdingsfront, iets waar hij toen nog te jong voor was. Daar heeft hij groot respect voor. Dat ik ondanks de oorlog de middelbare school met de hakken over de sloot heb afgemaakt, versterkt dat gevoel alleen maar. Want het valt niet mee je leraar te gehoorzamen als je eenmaal weet hoe het is om een kerel overhoop te schieten.

Daarom is Tarek de Palestijnse zaak ook zo toegedaan. Die jongen wil zich zo graag bewijzen. Mij laten zien wat hij in zijn mars heeft. Erkenning voelen in zijn leven. ‘Vrede,’ zegt hij, ‘is de dood in de pot.’ Het is bijna aandoen-

lijk, zo'n opgeschoten jongen met een vlassig snorretje en een slungelig lijf dat giert van de hormonen te zien rondlummelen terwijl hij ongeduldig wacht, kalasnikov binnen handbereik, tot de vlam weer in de pan slaat.

Maar weet u wat zijn grootste vijand is? De verveling. Die maakt hem verbitterd en agressief. Het geeft zijn ogen een doffe blik waaruit het licht verdwenen is. Want waarom zou hij in Libanon doorstuderen als hij toch geen kans maakt op een fatsoenlijke baan? Na de oorlog is er een officiële lijst opgesteld met tweeënzeventig beroepen die Palestijnen in dit land niet mogen uitoefenen. Buiten onze kampen kunnen we zwart werken maar dan krijgen we de helft betaald van wat onze Libanese collega's verdienen. Waarom zou hij 's avonds op de hoek van een straat met de jongens uit de buurt staan praten over zijn toekomstplannen als militairen je uit elkaar jagen wegens het verbod op samenscholing? Dus sloopt hij onderdelen uit het autowrak dat al jaren op dezelfde plek bij ons in de straat staat weg te rotten omdat er niemand is om het weg te slepen. Schopt hij lege conservenblikjes weg in een doodlopende steeg. Rent hij met zijn vrienden van de militie na een regenbui door achterafstegen om het punt te vinden waar de regenboog eindigt of begint.

Ja, in het toeristenseizoen en op andere drukke dagen maakt hij zijn koffierondes langs de boulevard. En ja, daar verdient hij een leuk zakcentje mee. Maar die jongen heeft veel meer in zijn mars, veel meer dan ik. Hij is de trots van onze familie. Twee zomers geleden is hij als jongste van de klas met de hoogste cijfers geslaagd voor zijn lycée. Hij heeft van drie Europese hogescholen toela-

tingsbrieven ontvangen. Parijs, Bern, Amsterdam. De dag na zijn diploma-uitreiking vereerden zijn docent Arabisch en zijn tekenleraar ons huis met een persoonlijk bezoek. Ze overhandigden hem hun aanbevelingsbrieven, waarin ze zijn uitzonderlijke tekentalent en gevoel voor taal en poëzie de hemel in prezen. Kent u Mahmoud Darwish, de stem van Palestina? Bijna iedere Palestijn kent wel een gedicht van hem uit zijn hoofd. Zinnen als ‘Onze morgen is niet meer van ons’ worden in de kampen en de bezette gebieden doorgegeven van vader op zoon, van moeder op dochter. Geloof u mij. Wanneer Tarek zijn lievelingsregel voordraagt, ‘Niets belet deze plaats te wachten terwijl jij de jurk van de dag en de schoenen van de buitenlucht aantrekt’, houdt niemand het droog. Taal, meneer, is identiteit. Een schat om te bewaren. Het huis waarin wij wonen.

Wat zegt u? U moet duidelijker praten. U bent te lang weggeweest uit uw vaderland. Uw accent is moeilijk te verstaan. Nee, aan die buitenlandse studie is hij nooit begonnen. Al het papierwerk is ingevuld. Om de vereiste borgsom bij elkaar te sparen draai ik dag- én nachtdiensten. Maar om vage administratieve redenen hebben de Libanese autoriteiten tot twee keer toe geweigerd hem een uitreisvisum te verstrekken. Die toelatingsbrieven verstoffen ergens onder in een laatje. Het is om gek van te worden.

Yelaan! Zib ya bmar! Verdomme! Rijd toch door idioot! Ik wil ook weg uit deze stad, meneer. Het leven hier wordt ons onmogelijk gemaakt. Ik moet achttien uur per dag werken om rond te kunnen komen. Yassin, Habash, dat zijn mannen voor wie ik buig. Zij hielden van ons volk.

Maar als ik daarvoor uitkom word ik opgepakt en in de gevangenis gegoooid omdat ik anti-nationalistisch zou zijn.

Soms denk ik: misschien wordt het op een dag beter. Dan vertrek ik. Maar diep van binnen weet ik dat die dag nooit zal komen. Mijn grootmoeder is oud en dement. 's Ochtends weet ze niet meer welke hoofddoek ze moet dragen. Vaak kan ze haar behoeften niet ophouden en plast zichzelf onder. Of een neef van ons wordt opgepakt bij een militaire post in Jericho en wordt na vier dagen vrijgelaten met een gebroken schouder en een half blind geslagen ogen. Dan belt hij mij op. Steek ik hem een hart onder de riem. Als oudste kleinzoon van de familie voel ik me daar verantwoordelijk voor. En zo is er altijd wel wat.

Eben el sharmoota! Zoon van een hoer! Rij toch door man. Weet u wat het probleem is in deze stad? Iedereen denkt alleen nog maar aan zichzelf. Niemand geeft elkaar een millimeter ruimte. Mijn tante zegt dat er voor de oorlog zuivere eenvoud op de gezichten van de mensen geschreven stond. Mensen hielden meer van elkaar. De stad was schoon en mooi. Nu straalt opportunisme en schijnheiligheid je op straat tegemoet. O, de Libanezen zijn zo trots op hun land. Ze gaan er prat op dat ze anders zijn dan de overige Arabieren. Want ja, ze stammen af van de Feniciërs, de uitvinders van het alfabet, toen ze in Egypte nog aan het knoeien waren met het beeldschrift en de Europeanen rondliepen in berenvellen. Maar ik zal u eens wat zeggen. Weet u wat een Libanees is? Een langs een liniaal getrokken uitvinding van de Fransen.

Ik weet wat u denkt. Laat hem maar kletsen. Wat weet een taxichauffeur nou af van geschiedenis? Ontkent u het

niet. Ik zie wel hoe u naar me kijkt in de achteruitkijkspiegel. Met uw Rolex en uw dure aftershave en uw westerse maatpak. U vindt uzelf zo superieur. Zo ontwikkeld. U en uw volk staan in de regio niet voor niets bekend als de Joden van het Midden-Oosten. Zo behandelt u ons ook. Precies zoals de Joden.

Wat zegt u? U wilt eruit? Dat zal niet gaan. Blijft u vooral rustig. De deuren zijn centraal vergrendeld. Ze forceren heeft geen enkele zin. Maakt u zich geen zorgen. Ik breng u naar uw adres in Raouché zoals afgesproken. Het enige wat ik zal doen is een omweg maken zodat mijn broertje tijd genoeg heeft om ons te ontmoeten in de Rue Chatilat. Wat ik van u wil? Ik wil dat u iets voor me doet, meneer Mousa.

*

Nummer 64 was het toch? Prachtig hoe uw familiehuis tegen de kustheuvels aan ligt. Midden negentiende eeuw schat ik zo, aan de Ottomaanse bouwstijl te zien. Vanaf het buitenterras moet het uitzicht op de twee Duivenrotsen vlak voor de kust betoverend zijn. Zeker bij het heldere maanlicht van vanavond. Ik blijf het indrukwekkend vinden hoe de rechter rots de linker, met de boogvormige uitsnijding vlak boven het water, eeuwig het hof lijkt te maken. Romantisch ook. Net als het kaarslicht dat ik zie branden op de lange gedekte tafel op de veranda met de Griekse zuilen. Wat schaft de pot vanavond? Harirasoep met mezze? Tabbouleh met platte kaas en warme amandelkoekjes?

Hé. Vergis ik me nou? Of zie ik een vrouw de oprit op lopen? Moeilijk te zien door de schaduw van de heg. Nee, ik heb gelijk. Ze heeft een champagneglas in haar hand. Draagt een avondjurk. Olijfgroen. Staat geweldig bij haar lichte huid. En volgens mij is ze zwanger. Een maand of zes, denk ik. Is dat soms uw Europese vrouw? Die heeft u vast in Holland ontmoet. Niks zeggen is ook een antwoord. Ze zal zich wel afvragen waar u blijft.

Hollanders zijn van de klok. Ze houden er niet van als u te laat komt. Afspraak is afspraak. Dat hebben een paar Nederlandse blauwhelmen me een keer verteld tijdens de Burgeroorlog. 8-20 Alfa was hun observatiepost, vlak buiten Shatila. Israël en de PLO uit elkaar houden, dat was hun opdracht. Een vredesmissie, zo was het hun thuis in de voorlichtingsfilmpjes voorgespiegeld. Werken voor de VN in Libanon? Dat was zoiets als waterputten slaan in Afrika, soldaatje spelen op het strand. Dus gingen ze op sociale patrouille. Theedrinken bij Palestijnen. Met handen en voeten praatten ze op ons in om de vrede te bewaren. We lachten vriendelijk terug. Schonken nog wat thee bij. Bekeken het fotoboek dat ze bij zich hadden om te laten zien waar ze vandaan kwamen. Een keurig land van glas, asfalt en beton. Van kanalen en straten waar je een liniaal langs kunt leggen. Dat heb ik onthouden van Holland. Orde en regelmaat.

Maar goed, waar was ik gebleven? O ja. Heeft u weleens een bom horen vallen? Nee? Een kabaal, meneer. Je huis schudt heen en weer alsof je midden in een aardbeving zit. Glazen breken. Foto's vallen van de muur. Je rent schreeuwend de straat op of kruipt weg in een hoekje van de bad-

kamer. Wanneer je moeder je uiteindelijk vindt en zeven treden tegelijk met je de trap afrent naar de schuilkelder, schop en sla je als een gek om je heen. Daar zit je dan. Tussen je familie en het buurmeisje dat haar arm openkrabt zodat ze tenminste pijn voelt die ze zelf in de hand heeft. Je ruikt de pisstank van je broertje, die het in zijn broek heeft gedaan ondanks de Koranverzen die uit de luidsprekers van de moskee klinken om hem door zijn doodsangst heen te slepen.

Zo gaat dat, als je een kind bent in de oorlog. Later, als je er vijftien jaar lang mee bent opgegroeid, werkt het anders. Als dan het luchtalarm afgaat, is het enige wat je wilt dat ze je laten slapen zodat je de stress van de volgende dag, van weer een oorlogsdag, beter aankunt. Dan weet je inmiddels dat er een paar dingen zijn die je absoluut niet moet doen als er een bom afgaat. In paniek raken bijvoorbeeld. Vrienden en familie bellen – de lijnen zijn toch overbezet. De tv aanzetten en de nieuwsbalk onderaan het scherm lezen. Proberen te begrijpen wat er is gebeurd en waarom.

Zo'n knal vergeet je nooit meer. Nog steeds heb ik er nachtmerries van. Om de oorlog te overleven moet je jezelf wijsmaken dat de werkelijkheid anders is dan-ie is. Maar als het allemaal voorbij is, hoe kom je er dan weer achter wat die werkelijkheid was? En is?

Ziet u dat bankje daar beneden aan de boulevard, aan het einde van de straat? Alleen als ik daar zit, recht tegenover de Duivenrotsen, kan ik mijn gedachten stopzetten. Voor mij is de zee een levend ding. Een spons die mijn pijn in zich opneemt, absorbeert. Niet alles, maar veel. Ik zit

er vaak, als ik even geen klanten heb. Parkeer ik mijn taxi in deze straat. Er is altijd genoeg plek. Alle villa's in deze buurt hebben hun eigen oprit. De auto's staan achter de hekken geparkeerd, onder de palmbomen. Is veiliger ook trouwens. Al die politici en rijke zakenlui die hier wonen zijn potentiële doelwitten voor aanslagen.

Soms is mijn bankje bezet. Dan blijf ik wachten totdat er iemand opstaat. Rook een sigaret. Kijk om me heen. Naar de dikke Amerikaanse gezinnen die *'Oh my God!'* gillen als ze de Duivenrotsen uit de reisgids in het echt zien. Naar de Japanners met hun spiegelreflexcamera's. De Joodse toeristen op doorreis naar hun Beloofde Land. Maar ik kijk vooral naar de lokale bewoners. De verliefde stelletjes. De joggers met hun walkman op. Moeders met hun kinderen. Ze intrigeren me omdat ze in dezelfde stad wonen maar een ander leven leiden, onbereikbaar voor mij.

Iedere dag springt er wel iemand van die rotsen af. Wonderlijk toch dat een en dezelfde plek zo veel verschillende dingen kan betekenen, afhankelijk van de bril die je op hebt. Belofte van een nieuw begin voor het meisje dat op schoot zit bij haar vriendje. Eindepunt van een ondraaglijke weg voor een militieman die zijn eigen vrouw en kind voor zijn ogen heeft zien sterven. En ik, ik slinger heen en weer tussen beide gedachten als ik eenmaal op dat bankje zit. Tussen achteromkijken en vooruitzien. Tussen het eindige en het oneindige. Sterven of leven, wie zal het zeggen? Misschien is het wel zo dat het ene ons eraan herinnert dat we het andere moeten zoeken.

Ah, daar zijn ze al. Ziet u die blauwe Toyota die aan

komt rijden vanaf de andere kant van de weg? Dat is de auto van mijn neef. U weet wel, met die grappige bumpersticker achterop. Hij is niet alleen. Mijn broertje is bij hem. Ze hebben geen wapens bij zich, niet nu. Ze gaan zich alleen maar oriënteren. Patrouilleren, moet ik eigenlijk zeggen. De buurt verkennen. De mogelijkheden inschatten. De zwakke plekken zoeken. Voorbereidend werk.

Ik ben hartstikke gestoord, zegt u? Dat is niet waar, meeneer. In mijn positie had u precies hetzelfde gedaan. Kijkt u in het vakje achter mijn stoel. Daar vindt u een bruine envelop. Alle noodzakelijke papieren zitten erin. Zijn toelatingsbrief van de hogeschool in Amsterdam. Het bankbewijs dat hij genoeg geld heeft om studiegeld, ziekenfondskosten en levensonderhoud te kunnen betalen. Zelfs de machtiging voorlopige verblijfsvergunning van de Nederlandse ambassade. Het zijn kopieën, de originelen heb ik thuis. Ik wil dat u ze meeneemt. Als ik u goed begrepen heb, bent u hier op vakantie. Op familiebezoek. Dan blijft u vast nog wel even. Dat geeft u meer dan genoeg tijd om uw oom te overtuigen van het belang van mijn zaak. Een handtekening is alles wat ik nodig heb. In dit land werken de dingen anders dan in Holland. Persoonlijker. Je moet elkaar kennen om iets voor elkaar te krijgen. Kijkt u maar hoe u het aanpakt. Hier is mijn telefoonnummer. Als u de papieren voor Tareks uitreisvisum rond heeft, hoor ik graag van u.

De host

naar Mahmoud Darwish & Fairuz

TAREK

Amstelveen, vrijdag 23 december 2011

Ons leven is een fantasieverhaal. Ieder moment van iedere dag dekken we onze tafel in een negatieve ruimte. Voeden we ons met metaforisch brood in een verdwenen huis. Liefdesbrieven en knoflooktenen. Kinderfoto's en tandenborstels. Borden, boeken en tafelpoten. Uiteengeblazen als familiegeheimen uitgezonden op het radiojournaal.

Noem ons gerust een goudjakhals. Ooit strekte ons leefgebied zich uit van het Midden-Oosten tot Myanmar, van Sri Lanka tot in Roemenië. Maar door burgeroorlogen en klimaatverandering, verstedelijking en milieuvervuiling, vluchtten we in noordwestelijke richting jullie kant op. Grote open vlaktes vermijden we. Menselijke nabijheid schuwen we niet. In de periferie van jullie dorpen en steden kun je ons vinden, waar we ons voeden met jullie afval.

Zie ons als een anonieme afscheidsbrief, aan flarden gescheurd, de snippers voortgeblazen door een straffe zuidoostenwind. *Off-grid* dolen we door jullie randgebieden en industrieterreinen, de toppen van de torenflats opgelost in laaghangende bewolking. Dwalen we na zonsondergang langs vergeten gebouwen in verlopen buurten

waar de betonrot huishoudt en het onkruid als ongescho-
ren haar tussen de scheuren in het asfalt groeit. Speu-
ren we als spookhonden naar verlaten viaducten en kale
stroomhuisjes in jullie buitenwijken.

In de buidel op onze rug het getik van verfspuitbussen.
Bij iedere stap geven ze elkaar een high five. De straten
een huid die we injecteren met onze naam. Deadboy de
naam van onze crew waar we het enige lid van zijn. Onze
tag een uiting van territoriumdrift. Een geurspoor van on-
ze jakhalsurine.

De boodschap: iemand was hier, het maakt niet uit wie.
We zijn een oog zonder paspoort. Wij zijn de jeuk die de
stad eraan herinnert in welke skin ze woont. Schimmen
die komen en gaan. Ongemerkt oplossen in de continue
flux van jouw buurt.

Op een avond in de nachtopvang waren we op de radio
getuige van een oud liefdesspel. Met geloken ogen speel-
den de zionisten over tafel het Westen de joker toe van
de Holocaust. De boodschap: bemin ons, niet die ander.
We reageerden met een graffiti-aanval, uitgevoerd op een
blinde muur van het stadhuis, recht tegenover een bewa-
kingscamera:

PALESTINA ZAL OVERWINNEN.

De volgende avond, in blauw-witte blow-upletters, la-
zen we eronder het antwoord:

ISRAËL ZAL OVERLEVEN.

Eigenlijk was het geen antwoord. Zeker geen weer-
woord. Eerder bijna verlegen woorden. En toch vervulde
de boodschap ons met wanhoop. Een overwinning is altijd
tijdelijk, beperkt. Overleven daarentegen heeft een eeu-

wigheidswaarde. Wij vechten dagelijks om ons bestaansrecht. Zij hebben zichzelf dat recht allang verleend.

DEADBOY, EEN PODCAST

[MUZIEK: Nas – ‘N.Y. State of Mind’]

JOHN SCHAFER: Niemand weet wie Banksy is. Of Laser 3.14. Graffiti ontleent zijn kracht aan de boodschap: iemand was hier, het maakt niet uit wie. Ik ben een oog zonder irisscan. Een schaduw zonder paspoort.

De afbakening van een vergrendelde deur. De barrière van een opgetrokken muur. Ze dagen de straatkunstenaar uit de grenslijn te verkennen. De publieke ruimte te veroveren die ons allemaal toebehoort. Met ieder transformatorhuis, geritualiseerd door een spuitbus. Met iedere CONSUME OBEY REPEAT-sticker geplakt op een stoplicht of verkeerspaal. Met ieder muursjabloon van een jonge moeder die een vliegtuigbom wiegt in haar armen.

Amsterdam, midden jaren negentig. DOB, Devil's Own Babies, waren de initialen van mijn crew. Zodra mijn ouders sliepen, sloop ik het huis uit. We doken diep een metrotunnel in of klimmen over het hek van een treinremise om onze tags te plaatsen. Het was een creatieve en destructieve handeling ineen. Een drang tot expressie in een anonieme stad waar sensaties van succes en grandeur vochten met parallelle realiteiten van eenzaamheid en mislukking. De wil een tijdelijk monument op te richten op plekken waar het verboden was.

De zindering van gevaar spatte af van de vijf opgeblazen, glinsterend blauwe letters van mijn graffernaam, van onder tot boven gespoten op de zijkant van een treinstel of metrocabine.

MUTER was niet alleen mijn alias om vervolging te voorkomen. Het was de basis voor een complete transformatie, als de cape en het masker van een superheld. Het was mijn *nom de plume* en *nom de guerre*. De voorwaarde een ander te worden. Een nieuwe identiteit aan te meten.

Een gedenkwaardige tag zetten is niet zo makkelijk als u misschien denkt. Je handtekening moet vloeiend zijn. Flexibel genoeg om overal aan te brengen. Snel uit te voeren. En de eerste en belangrijkste marketingwet volgen: onmiddellijke herkenbaarheid.

Maar bovenal: locatie is alles. Hoe gevaarlijker de plek. Hoe hoger de boete. Hoe langer de celstraf. Hoe stralender het aura van je graffiti-tag.

Van *Iedereen is van de wereld* en *Nakba*, ik ben John Schaffer. Dit is *Deadboy*, een podcast over een undergroundlegende.

[MUZIEK: Burial – intro ‘Ghost Hardware’; *statische ruis, stemflarden, de echo van lege kogelbulzen die klik na klik neervallen op tunnelasfalt.*]

JOHN SCHAFER: Het begon allemaal op een druilerige woensdagmiddag in september. Ondanks de NEE-geen-ongeadresseerd-drukwerksticker op mijn brievenbus plof-

te een gratis-proberen-exemplaar van *Het Parool* neer op mijn deurmat. Geïrriteerd beende ik naar de kattenbak in de keuken, gooide de vieze krant met uitwerpselen in de prullenbak en legde de verse krant uitgevouwen op de bodem van het plastic kattentoilet.

Mijn oog viel op een klein bericht rechts onderaan de nieuwsflitspagina:

23-09-2011, Amsterdam – In de nacht van maandag op dinsdag hebben jaguars in Artis een man aangevallen die over de omheining van hun verblijf was gekropen. Dierenverzorgers sloegen alarm toen ze de verwarde man rond middernacht aantroffen in het roofdierverschuilt. De man werd met ernstige verwondingen overgebracht naar het ziekenhuis. Waarom de man bij de jaguars was, konden de autoriteiten niet zeggen. De 34-jarige man, die van oorsprong niet uit Nederland kwam, was niet in het bezit van geldige identiteitspapieren.

Mijn nieuwsgierigheid was gewekt. Diezelfde middag belde ik naar de afdeling communicatie van Artis. De dame aan de telefoon betreurde het incident.

ARTISDAME: Wij zien geen reden de dieren te laten inslapen. Zij hebben niets verkeerd gedaan. Als iemand vastbesloten is zichzelf wat aan te doen, valt dat moeilijk te voorkomen.

Mijn persverzoek verwees ze door naar Rogier Paumier, hoofdverzorger van de roofdierenafdeling. Ik mailde hem,

onder vermelding van mijn telefoonnummer. De volgende dag, om zes uur 's ochtends, ontving ik een sms met een uitnodiging. 'Kom voor 8 uur. Dan is het rustig.'

Anderhalf uur later wacht Paumier me op bij de dienstingang van Artis aan het Entrepotdok. Het is warm voor de tijd van het jaar. Langzaam ontwaakt de stad. Aan de overkant van het water rijdt een lege tram langs de voormalige Oranje-Nassaukazerne in de Sarphatistraat. Voorbij de gorilla's en de giraffen lopen we richting het jaguarverblijf. Paumier, een kalende vijftiger die zijn woorden zorgvuldig kiest, volgde zijn verzorgersopleiding in de Zoo de Vincennes, de dierentuin in Parijs. De liefde bracht hem naar Amsterdam. *As we speak* verzorgt zijn vrouw de Nijlkrokodillen in het reptielenverblijf.

[gegil van apen, gefluit van tropische vogels]

We naderen het panterverblijf, een groene parkachtige ruimte voorzien van netten, die als daken dienen. In het midden van het buitenverblijf een hoog hek met stroomdraad. Achterin een rotspartij van blokken natuursteen. Waterpartijen. Op een stevige zijtak van één van de drie olijfbomen ligt Okri, het gevlekte vrouwtje, op de uitkijk. Het zwarte mannetje Abba likt in een hoek bij het water aan een kadaver.

ROGIER PAUMIER: Die man is er genadig van afgekomen. Okri is zwanger. Abba heeft hem aan zijn voet door het verblijf gesleept. Na tien minuten lukte het ons Abba weg te jagen met een brandblusser. We schreeuwden tegen de

man onder het elektrische hek door te rollen. Zo kon hij ontsnappen.

JOHN SCHAFFER: Hoe is hij binnengekomen?

ROGIER PAUMIER [*laconiek*]: Het gebeurt af en toe. Nachtinbrekers. Waar je een hek voor zet, daar willen mensen overheen.

JOHN SCHAFFER: Weet je hoe hij eraantoe is?

ROGIER PAUMIER: Bijtwonden in zijn rug, armen en benen, hoorde ik. Enkel gebroken en twee ribben. Hij kan het navertellen. Maar het wordt nog gekker.

JOHN SCHAFFER: Terwijl hij de traliedeuren van het roofdierenvertrek van het slot haalt, vraagt Paumier of hij zijn telefoon mag lenen. Hij opent de ingang en loopt naar een stuk natuursteen achter in het verblijf. De jaguars aan de andere kant van het stroomhek negeren hem. De verzorger trekt een stuk afdek materiaal los, maakt een paar foto's, drukt het tape weer vast en wandelt terug mijn kant op.

We bekijken de foto's. Een rode cirkel, ongeveer vijftig centimeter lang en breed, met een witte horizontale balk in het midden. Verbodsbord. Eenrichtingsverkeer. Als ik de foto's van het sjabloon uitvergroot, ontdek ik nieuwe details. Tien mensenvingers klampen zich vast aan de onderste rand van de balk. Alsof de balk een smalle opening is waar iemand met veel moeite doorheen is gekropen. Verscholen in de 3D-ruimte achter het tweedimensionale bord, hangend boven een denkbeeldige afgrond. Wachterend op een kans ongezien zijn schuilplaats te verlaten, terug de wereld in.

Links onder het bord, in spiegelbeeld, zeven groene, opgeblazen, overlappende letters gespoten in de stijl van de WildStyle Graffiti Crew uit de Bronx: YOBD AED.

ROGIER PAUMIER: Je bent net op tijd. Morgen wordt het weggehaald.

JOHN SCHAFFER: Wie is de maker?

ROGIER PAUMIER: Die idioot. Hij had een plastic tas bij zich met spuitbussen. Toen we hem aantroffen, had hij zijn werk al gedaan. Hij moet dus al een tijdje in de kooi zijn geweest. Ik neem aan dat de dieren aanvankelijk lagen te slapen.

JOHN SCHAFFER: Een graffer met een *death wish*? Ik ben met stomheid geslagen. Voor het gietijzeren hek bij de hoofdingang, geflankeerd door twee pilaren waarop met bladgoud versierde adelaars zetelen, nemen we afscheid. De eerste bezoekers staan te dringen bij de poort.

Ik bedank Paumier. Voor de graffitistunt heeft de roofdierverzorger geen goed woord over.

ROGIER PAUMIER: Ze zijn nog steeds van slag. Dat merk je gelijk. Aan hun bewegingen. Hun geur is anders.

JOHN SCHAFFER: Hoe ruikt zo'n dier dan?

ROGIER PAUMIER: Ruig. Scherp. Met niets anders te vergelijken. Het is geen lekkere geur of zo, maar machtig. Soms, als ze wakker zijn, blijven ze lang stil liggen. Staren ze naar een punt in de verte. Ze zullen de plek wel missen, denk ik dan, waar ze vandaan komen.

[MUZIEK: Queens of the Stone Age – ‘First It Giveth’]

JOHN SCHAFFER: Om achter de identiteit van de kamikazeschrijver te komen, belde ik de volgende dag tevergeefs alle ziekenhuizen af in Amsterdam en omstreken. Volgens de Algemene Verordening Gegevensbescherming mogen ziekenhuizen informatie over cliënten alleen verstrekken aan personen die tot geheimhouding zijn verplicht of aan een door de patiënt zelf opgegeven contactpersoon.

Vervolgens plaatste ik de foto's die Paumier in het roofdiervverblijf had genomen op verschillende sociale media, populair onder graffitischrijvers en straatkunstenaars. Flickr en Fotolog, websites waarop graffitimateriaal uit privécollecties wordt gedeeld. Bomdiggy en Dutch Damage, online platforms waar grote en kleine jongens uit de graffitiscene elkaar ontmoeten en de laatste stijlen en technieken uit binnen- en buitenland met elkaar delen en bespreken. Bij de foto's vermeldde ik de locatie. Binnen de scene genieten moeilijke spots een hoog aanzien: werk achtergelaten in een panterkooi maakt meer indruk dan legaal en zonder stress een wandje rocken, een muur volspuiten, op de NDSM-werf.

Eerlijk gezegd had ik weinig hoop op een doorbraak. De graffitiwereld is een gesloten subcultuur die buitenstaanders al snel beschouwt als pottenkijkers. Wat begrijpelijk is aangezien de scene zich beweegt in het grijze gebied tussen legaal en illegaal, vandalisme en streetart. Een flink aantal leden is in aanraking geweest met de politie, heeft in de cel gezeten of is in het bezit van een strafblad.

Maar ik vergiste me. Binnen vierentwintig uur stroom-

den honderden likes en reacties binnen: ‘Westside rules!’ ‘Deze king is ziek!’ Onder de naam ‘Wajangfoto’ postte iemand: ‘Deadboy is legend!!’ Op zijn Facebookpagina kondigde Walter Jangerius, alias Wajangfoto, zichzelf aan als een van de grootste straatkunstliefhebbers van de hoofdstad. Sinds de opkomst van de Amsterdamse hip-hopgraffiti in de jaren tachtig, toen New Yorkse legenden als High en Zephyr hun graffernamen in glorieuze kleuren achterlieten in de onderdoorgang van het Mr. Visserplein, reist hij stad en land af, gewapend met een camera, op zoek naar de laatste straatkunstwerken, zolang het maar gespoten, gestencild of geplakt is.

Na een paar keer heen en weer communiceren op Messenger stemt hij in met een ontmoeting bij hem thuis in Amsterdam-Noord.

[huiselijke geluiden, gelach, geroer van een lepel in een koffiekopje]

Op een zaterdagmiddag doet een boom van een kerel met een volle baard, een paardenstaart en een acht maanden oude baby in een draagzak de deur open. Jangerius, 42 jaar oud en vader van drie dochters, woont met zijn vrouw Nancy op de bovenverdieping van een ruime twee-onder-een-kapwoning met een achtertuin, grenzend aan een smalle rietsloot. Zijn moeder, de huiseigenaresse, is een kwieke dame van achter in de zestig die regelmatig op haar kleinkinderen past. In plat Amsterdams verzekert ze me dat haar zoon ‘een ongelooflijke ouwehoer is, maar wel een lieve’.

We lopen door de keuken en de achtertuin naar een ruime schuur, ingericht als comfortabele hangout slash fotoarchief met een driezitsbank en een kleine inbouwkeuken. Aan de muren en in ijzeren archiefkasten, in lichtwerende bakken en mappen gesorteerd op jaar en alfabet, en op de harde schijf van een eerste generatie Apple bewaart hij tienduizenden foto's van tags, throw-ups en pieces, uitgebreide graffitiwerken opgebouwd uit meerdere kleuren, een achtergrond en schaduweffecten.

WALTER JANGERIUS: Graffiti bestaat tegenwoordig bijna alleen nog op toegestane plekken. Maar het gaat erom dat je jezelf de straten toe-eigent. *Killing the streets*. Veel jongens van nu zijn hofrockers. Ze spuiten een keertje hun naam onder de Vondelbrug en daarna hoor je nooit meer iets van ze. Hier kwam je voor?

JOHN SCHAFFER: Terwijl baby Zarou een snurkgeluidje maakt in haar slaap trekt Wajangfoto een archieflade open, gelabeld A-D. Hij haalt een plastic map tevoorschijn met een serie van acht vrijwel identieke foto's, genomen in verschillende stadsdelen. Uit de donkere openingen van afvoerputten langs stoepranden komen twee handen, witte latex handschoenen gevuld met piepschuim tevoorschijn. De positie van de vingers, beide duimen en de pink van de rechterhand opgetild, is identiek aan die van de handsjablonen in Artis, hangend aan de rand van de witte balk midden in het rode verbodsbord. Alsof een rioolbewoner vanuit het open raam van zijn stinkende huis een teken van leven geeft.

Jangerius noemt Deadboy de Jimi Hendrix van de Amsterdamse straatkunstscene. Als een komeet verscheen hij midden jaren negentig aan de graffitihemel boven Slotervaart en Osdorp. Op zijn hoogtepunt droeg de gemiddelde straat in en rondom Nieuw-West tien, soms twintig keer zijn graffernaam. Vier jaar lang was hij actief, niet alleen in de hoofdstad, maar ook in Utrecht, Rotterdam, Groningen, Arnhem en Eindhoven. Begin 2000 verdween hij even plotseling uit het straatbeeld, letterlijk en figuurlijk.

WALTER JANGERIUS: Veel insiders vinden zijn latere werk te arty, te politiek, te veel straatkunst. Ze zeggen dat hij zijn graffitiroots verraden heeft. Ik vind dat juist mooi. Dat je hem niet in één hokje kunt duwen. Dat hij zijn naam anoniem hoog hield, in z'n eentje, hij was geen lid van PFG, DVS of een van de andere crews, geeft zijn werk nog iets extra's. Een mysterieus randje. Hij was een drone die boven de stad zweefde. Een maker zonder gezicht. Een symbool.

JOHN SCHAFFER: Heb jij hem persoonlijk gekend?

WALTER JANGERIUS: Nee. Maar ik kan je wel in contact brengen met iemand die hem in zijn beginjaren van dichtbij heeft meegemaakt. Een toy, een jonge graffitischrijver zonder ervaring, start onderaan de ladder. Je beheerst de techniek nog niet goed. Je hebt nog geen eigen stijl, die moet je ontwikkelen. Zap was Deadboy's leermeester. Hij was een paar jaar ouder en nam hem mee op sleeptouw. Leerde hem schetsen. Werken met typografie. Spuittechnieken. Hij werkt in de Montana Shop bij het Waterloo-plein. Op vrijdag is hij er altijd.

[geroezemoes van stemmen, biertapgeluiden, gitaarmuziek op de achtergrond]

JOHN SCHAFFER: Twee weken later heb ik met Zap afgesproken in café Kots en Braak, een naar verschraald bier ruikende punkroeg aan de Amstelveenseweg. Zap

ZAP: Noem me maar Henk.

JOHN SCHAFFER: is een geboren en getogen Amsterdammer, zijn armen, borst en nek ondergetatoeëerd, geeft me een stevige hand en bestelt twee halve liters bier.

ZAP: Als je me laat kaalscheren, zie je het Ajax-logo op mijn schedel staan. Maar daar doe ik mijn vrouw niet echt een plezier mee, dus vandaar.

JOHN SCHAFFER: Zap is sinds een jaar of vijf geen straatgraffer meer. Hij verdient zijn geld met het geven van graffiti-workshops op bedrijfsfeesten. Niet echt punk, zegt hij, maar het verdient als een malle.

ZAP: Geef zo'n kantoortijger een spuitbus en ze gaan helemaal los. Voelen ze zich toch een beetje van de straat. Lekker vuig.

JOHN SCHAFFER: Als ik hem vraag waarom hij is gestopt, beginnen zijn ogen te vlammen.

ZAP: Nederland is een politiestaat geworden, man. Steeds meer beveiligingscamera's. Overal popo's. Ze maken de graffiticultuur kapot. Het is bijkans onmogelijk je op straat te uiten. Waarom zou je zo veel angst creëren? Kankermongolen. Overal reclameborden die je shit aansmeren. Waarom zou je niet iets terugzeggen? De stad is geen eenrichtingsgesprek.

JOHN SCHAFFER: De alleraardigste barvrouw, een vijfpuntige hanenkam op haar hoofd, haar neus, lippen en oren versierd met een breed scala aan ringetjes en piercings, zet twee pullen Duits bier voor ons neer. We drinken op de pof. Zap is vaste klant. De spiegel achter de toog is beplakt met plastic bromvliegen. Op een tegeltje naast de wc-deur de wijze woorden: 'Wie niet leest, komt geen reet verder.' Uit de koffergrammofoon klinkt een medley van Nederlandse punkbands: de Nitwitz, de Vopo's uit Zwolle, de Rondos uit Rotterdam. Zap, in zijn vrije tijd bassist van punkrockgroep Jesus and the Gospelfuckers, haalt het laatste 45-toerensingeltje van zijn band uit zijn linnen schoudertas. Titel: 'Johan was punk and he knows it'.

ZAP: Mag je houden. *Spread the word.*

JOHN SCHAFFER: Met zijn rechterhand, pink en wijsvinger omhooggestoken maakt hij een rock-'n-rollgebaar. We raken aan de praat over Deadboy. De twee ontmoeten elkaar in 1996 op een overzichtstentoonstelling van Ivar Vičs, alias Dr. Rat, de godfather van de Nederlandse graffitiscene, die in 1981 op tragische wijze overleed aan

een overdosis, eenentwintig jaar oud. Tijdens de expositie, gehouden in punkartgalerie Anus in de Sarphatistraat, zag Zap een schichtige jongen, hoodie over zijn hoofd getrokken, schetsboek onder zijn arm.

ZAP: Hij kwam daar alleen. Kende niemand. Had alleen oog voor het werk dat er hing. Toen ik hem aansprak liet hij mij zijn schetsboek zien. Strips. Dierenhoofden. Collages. Potloodschetsen van gezichten, levensecht, heel precies geobserveerd. Ook zijn tag stond erin. Zeven gotische letters, even sierlijk als massief, zilvergroen, in elkaar verstrengeld, met een subtiel 3D-effect. Een natuurtalent.

JOHN SCHAFFER: Kun je hem omschrijven?

ZAP: Niet al te lang, één zeventig schat ik. Zwart haar, grote bos krullen, bruine ogen. Mediterraan type.

JOHN SCHAFFER: Hoe stelde hij zich voor? Met welke naam?

ZAP: Tarek. Palestijnse jongen. Hij was naar Europa gekomen met een studievizum, zei hij. Zat op de Rietveld. Hij sprak de taal al redelijk goed. Dat kwam door Christel, zijn Nederlandse vriendin, met wie hij praktisch samenwoonde.

JOHN SCHAFFER: Zap en Deadboy wisselden nummers uit. In de maanden daarna nam Zap zijn protégé mee naar geliefde graffitiplekken in de stad. Het podium van het openluchttheater in het Vondelpark. De NDSM-werf in Noord. De Amsterdamsebrug. Ze maakten foto's van tags en pieces en drukten ze af als oefenmateriaal. Stap voor stap ontwikkelde Deadboy zijn kenmerkende stijl.

In een hoekje van de Willemsstraat in de Jordaan, bij een smalle steeg tussen twee panden, stond in die tijd een kleine houten schutting. Een zogenaamd ‘nietshoekje’ waar schrijvers uit de hele stad naartoe kwamen om hun graffitihandtekening te zetten, als een soort initiatierite.

ZAP: Op 6 oktober 1996 – het was zijn verjaardag die dag, daarom weet ik het nog – zette Deadboy zijn eerste straathandtekening op die schutting: zijn naam met eronder een jakhalskop. Eén vloeiend geheel. Bloedrood. En dat bedoel ik letterlijk. Hij gebruikte geen spuitbus maar een speciale stift. In de vulling zat zijn eigen bloed. Uit zijn aderen getrokken met een opzuignaald. Idioot, zul je misschien zeggen. Maar het paste perfect in mijn straatje. Voor deze jongen was graffiti geen grap. Het was menens.

JOHN SCHAFFER: In rap tempo begon de naam Deadboy rond te zingen in de scene. De typische New Yorkse hiphopstijl, grote, opgeblazen letters, felle kleuren, stripfiguurachtige karakters: Deadboy deed het aanvanke-lijk, voornamelijk op winkelrolluiken door de hele stad. Hij was er alleen niet erg goed in. De letters stonden te dicht bij elkaar. Het werd een rommeltje. Een complete piece zetten met meerdere spuitbussen kost tijd. Het risico gepakt te worden is aanzienlijk. Na een paar keer bijna op de bon te zijn geslingerd, besloot Deadboy het over een andere boeg te gooien. Spuiten met behulp van een vooraf uitgesneden sjabloon werkt sneller en effectiever. Het verpesten is bijna onmogelijk. In de zomer van 1998 kan niemand meer om hem heen. De vliegende jakhals

die bommen laat vallen vanonder zijn vlindervleugels. De half jakhals, half mens met een zuurstofmasker op, begeleid door de waarschuwing 'I cannot breathe'. Overal in de stad waren ze te zien. Op de meest onmogelijke plekken.

ZAP: Die jongen heeft maandenlang nauwelijks geslapen. Bijna iedere nacht was hij onderweg. Stickers, stencillen, posters plakken. Hekken, brandtrappen en stellages waren geen obstakels voor hem. Hoogtevrees kende hij niet. Je kon zijn werk vinden op gevangenismuren, zijgevels van kantoorpanden, op geluidsmuren langs snelwegen, op de intercity die de stad binnenreed. Deadboy had één ding heel goed begrepen: als je steeds dezelfde afbeelding ziet op verschillende plekken, gebeurt er iets bijzonders. Hoe vaker je een *image* terugziet in het straatbeeld, hoe belangrijker het gaat lijken, hoe meer mensen zich gaan afvragen wat het is. Het schijnbare belang krijgt echt belang.

JOHN SCHAFER: In het najaar van 1998 wijdde *Het Parool* een artikel aan hem. De kop luidde: 'Straatkunst is guerilla zonder kogels.' Deadboy, onherkenbaar in zijn hoodie, een Joker-masker voor zijn gezicht, ging op de foto.

ZAP: In dat interview zei hij dat je twee keer doodgaat. Eén keer als je sterft, één keer als je naam voor de laatste keer door iemand wordt uitgesproken. Graffiti hoort bij de dynamiek van de stad, het komt en het gaat en dat is oké. Maar als hij zijn naam nog een stukje langer kon laten rondzingen dan was dat mooi.

[lacht]

ZAP: Hij noemde mij zijn tweede vader. Dat vond ik ontroerend. Als immigrant zijn je vrienden je familie. Die jongen had helemaal niemand hier, behalve zijn vriendin. Bloedmooie meid. Een paar jaar ouder dan hij. Zat ook op de Rietveld. Toen dat artikel verscheen hebben we het met z'n drieën op een zuipen gezet. Hier in deze kroeg. Hij zat waar jij nu zit, met Christel naast zich. Compleet laveloos. Meebrullen met 'I Wanna Be Your Dog' van de Stooges.

JOHN SCHAFFER: Hoe was hun relatie?

ZAP: Die twee worden oud samen. Dat kun je zo hebben, dat gevoel. Dat twee kids bij elkaar horen. Maar een mens kan zich vergissen. Een paar maanden geleden kwam ik Christel tegen in Concerto in de Utrechtsestraat. Zwanger van haar tweede stond ze achter een buggy. Was op zoek naar een Jip-en-Janneke-cd voor haar zoontje. Zij en Tarek waren uit elkaar, zei ze. Moeilijk verhaal. Ze hadden al jaren geen contact meer. 'Gaat het wel goed met hem?' vroeg ze. Daar kon ik geen antwoord op geven.

[passerende auto's, tramgerinkel]

JOHN SCHAFFER: Na vier halve liters Weihenstephaner de man staan we buiten. Ik laat Zap de Artis-foto's zien op mijn telefoon. Vertel hem over mijn gesprek met Wajang-foto, die hij persoonlijk kent, en over het alarmerende bericht in de wijkkrant van Amsterdam-Oost. Zap valt stil. Een donkere wolk trekt over zijn gezicht. Hij graaft in zijn geheugen. Steekt een sigaret op.

ZAP: Na dat interview in *Het Parool* verloor ik hem uit het oog. Hij nam zijn telefoon niet op, reageerde niet meer op mijn sms'jes. Ik dacht: die is vast druk bezig met zijn afstudeerproject. Hij zat in het laatste jaar van de Rietveld. Op een avond ging bij mij de bel. Stond Tarek voor de deur, totaal in de war. Ik dacht eerst dat hij dronken was. Hij raaskalde. Hoorde stemmen in zijn hoofd, zei hij.

JOHN SCHAFFER: Wanneer was dit?

ZAP: Kerstavond 1999, dik tien jaar geleden. Mijn vrouw en ik zaten aan de glühwein. Ik heb hem een valium gegeven. Twee dagen heeft hij bij ons op de bank geslapen, totdat hij weer bij zinnen kwam. Tweede kerstdag reed ik hem naar huis.

JOHN SCHAFFER: Waar woonde hij?

ZAP: Dat weet ik niet. Ik zette hem af bij het Gerbrandypark in Nieuw-West. Hij stapte uit, stak zijn hand op en stak het bruggetje over, het park in. Ik heb hem daarna nooit meer gezien.

[voetstappen in een lange gang, een klop op een deur, een vrouwenstem zegt: 'Welkom.']

JOHN SCHAFFER: Dina Wendel, een docente *Fine Arts* die ik zou omschrijven als artistiek chic – kort, donker haar, blauw pak met witte gympen en onderzoekende ogen – stelt zich aan me voor in haar kamer in de Gerrit Rietveld Academie, de hogeschool voor beeldende kunst en vormgeving in Amsterdam-Zuid.

Een kast vol vuistdikke kunstboeken. Aan de muren een tribaal masker uit Burkina Faso. Een ingelijste uitspraak

van Andy Warhol: *Machines have less problems. I'd like to be a machine, wouldn't you?* Het kamerbrede raam achter haar bureau kijkt uit over begraafplaats Buitenveldert.

Tussen de vierentwintig eerstejaarsstudenten, die in het studiejaar '95-'96 aan de Academie begonnen, sprong Tarek alias Deadboy er duidelijk uit, herinnert Wendel zich.

DINA WENDEL: De meeste studenten waren kinderen van welgestelde professionals, advocaten, artsen. Tarek was duidelijk anders. Kwam uit een ander milieu. Het standaardcurriculum, de collegeopdrachten, leren voor tentamens, het boeide hem niet echt. Maar als een bepaald onderwerp hem interesseerde – Blek Le Rat bijvoorbeeld, de Franse vader van de stencilgraffiti – dan haalde hij de hele bibliotheek en het internet overhoop om het te bestuderen.

JOHN SCHAFER: Drie keer per jaar presenteerden haar alumni autonoom werk. De projectpresentaties van Tarek waren van begin af aan van dermate hoog niveau dat ze vijftien jaar later door Wendel en collega-docenten tijdens hun colleges worden aangehaald als voorbeeld voor de huidige generatie Rietveldstudenten.

DINA WENDEL: Tarek had een uniek vermogen *outside the box* te denken. Hij trok zich niets aan van scheidingen tussen genres en disciplines. Hij combineerde abstracte elementen met straatkunst, *l'art pour l'art* met politiek engagement. Neem de eindejaarspresentatie uit zijn derde studiejaar. Van twee uur 's middags tot elf uur 's avonds stond hij drie dagen in een twee meter hoge glazen doos

met een zuurstofgat aan de bovenzijde. Zijn lichaam was naakt en zwartgeverfd, zijn schedel kaalgeschoren, zijn mond dichtgeplakt met zwarte tape. Het donkere canvas van zijn huid was bedekt met 506 kleine sleutels. Eén sleutel voor ieder dorp in Palestina dat van de kaart was geveegd en door de Israeli's was vervangen door een Hebreeuwse naam. Deze sleutels waren door zijn vriendin met gele fluorescerende pen heel precies op zijn schedel, torso en onderlichaam aangebracht, een enorme klus. In de expositieruimte draaide de hele dag een geluidsband mee met een soundscape van het straatleven in Beiroet, zijn geboortestad. Je hoorde spelende kinderen, autoverkeer, geschreeuw van straatverkopers, Arabische radiomuziek, de oproep tot gebed van een muezzin. Overdag leek het lichaam van top tot teen in brand te staan, alsof er vuurvonkjes van hem afsprongen. Toen de avond viel, doofde ook het plafondlicht in de ruimte. De soundscape verstilde. Je hoorde alleen nog zeegeeluiden. In het aarde-donker veranderden de honderden kleine sleutels in een sterrenwolk. Het effect was overweldigend.

JOHN SCHAFER: Soms liet Wendel haar excellerende student nablijven op school. Als mentrix van haar vakgroep maakte ze zich zorgen om zijn groeiende somberheid. Om zijn wegblijven bij colleges. Het missen van tentamens zonder opgaaf van redenen.

DINA WENDEL: Zijn kracht, dat wil zeggen zijn tomeloze *drive* en talent, was ook zijn valkuil. Hij was een einzelgänger. Hoorde nergens bij. Zijn voortdurende gehamer bin-

nen en buiten de klas over het lot van de Palestijnen en de Koerden en de hypocriete houding van het Westen in deze kwestie, dat trokken de andere studenten niet.

JOHN SCHAFFER: Wendel praatte op hem in. Raadde hem aan een psycholoog te raadplegen. Volgens Wendel slikte Tarek een tijdlang antidepressiva. Maar de manier waarop de medicatie zijn creativiteit afvlakte, vertelde hij haar tijdens een mentorgesprek, beviel hem niet. Na een paar maanden stopte hij ermee.

In de archiefkamer van de Academie, een tl-verlichte, bunkerachtige ruimte op de begane grond, trekt Wendel een ijzeren la open. In mei 2000 voltooid Tarek zijn opleiding. De docente toont me een uitvergroete groepsfoto met vierde- en vijfdejaarsstudenten, genomen buiten voor het academiegebouw op de feestelijke dag van de eindexamenspresentaties. Deadboy staat rechts vooraan tussen zijn medestudenten uit elf verschillende landen. Zijn handen diep weggestoken in de broekzakken van zijn baggy jeans. Sigaret bungelend uit zijn mondhoek. Zijn hoofd naar beneden gebogen. Zijn gezicht een schaduw onder zijn Wu-Tang Clan-hoodie.

[MUZIEK: James Blake ft. RZA – ‘Take a Fall for Me’]

*I need you like I need satisfaction
What will become of me?
If I can't show my love to thee?*

TAREK

Amstelveen, zondag 15 januari 2012

Mei 1996. Ons tweede studiejaar op de Rietveld. Zondagavond. Club RoXY. Dj Isis was een crowdpleaser. In een opgehangen dierenkooi boven de dj-booth spoot een eeneiige tweeling in showoutfit confettikanons leeg. Een blauwe pil met smiley verhoogde onze xtc. Dopaminevinders vlogen door ons bloed. Regenboogkleuren explodeerden in ons hoofd.

De harde staf van een deephousebeat daalde neer op de bodem van de dansvloer. De zee van zwetende lichamen week uiteen als bij toverslag. En daar was je, als in een koortsdroom. We staken over naar jouw beloofde land. *Bo ta lekka boo*, zou Don Dexter zeggen. Je bracht ons in de *mood*. Peroxideblond haar. Panterprintlegging. Diamanten glimlach. Jonge ogen, oude blik. Lichtgrijs. Wolfachtig.

We bestelden een Skinny Bitch voor je. ‘Drank en uppers, kogelvrije vesten tegen angst en alleen zijn,’ zei je, blakend van zelfspot, je pupillen wijd open. Je deelde een pinkje MDMA met ons. We trokken je mee de dansvloer op. Ecstatic dance in jouw armen, dicht tegen je aan. Met jou willen we ons uitleven, dachten we. Grenzeloos zijn. Ons einde vieren en ons begin.

Spoelen we door dan zie we ons in jouw kamer liggen. Neon raamlicht. Plastic Venus in de vensterbank. We leggen ons hoofd in je schoot. De huid van onze wang tegen het kussen van je liezen. Feromonen liegen niet.

Wat is liefde? Een gevoel op zoek naar iemand om het te voelen? Ieder moment van iedere dag nam je ons mee, Christel, naar de lieflijke heuvels van ons land. Op de grond van ons dorp legde je ons neer tussen wijngaarden en vijgenbomen. Bij het familiehuis dat uitkijkt over de jakhalsheuvel zaaide je ons uit. We openden je deur. Kusten je wanden.

Onze vinger draaide rondjes om je navel als een satelliet om de aarde. Door onze slaperige gedachten dwarrelde een zongele ballon aan een touwtje. We sloten onze ogen. Rekten ons uit. Grepen naar het koord. *Everything you do is a balloon*, fluisterde de ballon die jouw stem had.

Maar liefde is geen eiland zonder horloges, habibi. Het is een rommelige studentenkamer aan de Wibautstraat met uitzicht op een blinde muur. Het zijn ronkende straatgeluiden achter sleetse gordijnen. Bevende zonnevlekken op het zilveren frame van je tweedehands racefiets.

Ochtend en avond, nooit te vergeten, liefde verloren, pijn kwam in de plaats.

Misschien waren we nog niet oud genoeg om hardop te durven zeggen dat we niet langer twee afzonderlijke wezens waren, maar twee takken aan dezelfde olijfbloom. Twee vredeastakken die soldaten aansporen hun wapens neer te leggen. Hen uitnodigt onze vruchten te gebruiken om olielampen mee aan te steken in de slaapkamers van hun geliefden.

CHRISTEL

Amsterdam, 14 juni 2000

Liefste,

Twee uur geleden ging mijn alarm af. Ik wreef de slaap uit mijn ogen. Waar ben ik? dacht ik. In welke werkelijkheid? Het voelde als een nare droom, wakker worden zonder jou. Ik kan nog maar moeilijk bevatten wat het betekent om nog steeds van je te houden nu ik je heb losgelaten.

Ik draaide me op mijn zij. Ik voelde het zachte gewicht van de lakens. De zwaarte van mijn eigen lichaam eronder. Ik rook mijn slaaplucht. Miste de jouwe. Ik hield van je slaap. Hoe je hoofd wegzakte in het kussen. Hoe je haar als zeewier over je droomgezicht heen viel.

Omdat ik verlangde naar jouw lijf raakte ik mezelf aan op de plekken waar jouw handen graag kwamen. Ik voelde de begrenzing van mijn huid. Het orgaan dat het is. Het orgaan dat me bij elkaar houdt.

Opnieuw ging het alarm af. Het was ingesteld op tien minuten snoozetijd. Dan moest ik weer in slaap gevallen zijn. Ik stelde me voor dat jij naast me lag. Je vingertoppen streelden de binnenkant van mijn pols. Herinneringen aan spelende tongen en golvende spieren. Bijtsporen

en nagelkrassen. Toen jij en ik nog één in elkaar overvloedig en geheel waren. Zonder gaten, punten of komma's.

Hoe onze vingers in haiku's spraken. Iedere beroering een vingerhoed vol emoties.

Ik zette de wekker uit. Opende de gordijnen een stukje. Het was een mooie dag, als je van dagen houdt. Ik mis je, Tarek. Ik mis onze liefde. Door vertrouwen te hebben en vertrouwen geschonken te krijgen, ontstond er een opening. Een soort fractal. Een groeivorm. Een druiventros van kamers. Je nodigde me uit binnen te komen. Deelgenoot te worden van jouw binnenwereld. Samen dingen te ervaren die ik in mijn eentje nooit zou hebben meegeemaakt.

Herinner je je het gedicht van Rumi dat je me cadeau deed?

Iemand ging naar de deur van de Beminde
en klopte aan.
Een stem vroeg: 'Wie is daar?'
Hij antwoordde: 'Ik.'
De stem zei: 'Er is geen plaats voor Mij en U.'
De deur werd gesloten.
Na een jaar van eenzaamheid en gemis
keerde hij terug en klopte aan.
Een stem van binnen vroeg: 'Wie is daar?'
De man zei: 'U.'
De deur ging voor hem open.

Door jou en met jou stapte ik uit mijn hoofd, uit mijn gedachten. Je trok me weg uit mijn zelfanalyses. Mijn *body*

consciousness. Of ik wel dun, slim, grappig of aantrekkelijk genoeg was. Het was de eerste keer dat ik dit bij iemand voelde. Dat ik goed genoeg was. Ook in mijn slobbertrui, met een snotneus, eeltplekken onder mijn voeten en wallen onder mijn ogen. Dat ik niets aan mezelf behoefde te veranderen. Dat ik mocht zijn wie ik ben, met alles erop en eraan. Inclusief mijn moodswings en ochtendchagrijn. Mijn zwarte humor en guilty pleasures. Mijn kinderangst dat er niet van me gehouden wordt. Niet echt. Niet als het er werkelijk op aan komt.

En toch is liefde niet altijd genoeg. Telkens als ik dacht dat we samen oud zouden worden, duwde je me van je weg. Als het gaat om intimiteit, echte intimiteit, heb ik je wantrouwen en achterdocht te vaak meegemaakt.

Je verstijft als ik spontaan mijn armen om je heen sla, gewoon, omdat ik van je hou.

Als ik een mindere dag heb en ik val, van binnen? Jij ziet het, maar vangt me niet op.

Ik snap heel goed waar je onvermogen vandaan komt. In jouw leven heb je dingen gezien die geen mens zou moeten zien. Je veilig voelen? Geborgenheid geven aan een ander? In Libanon zag je het hoofd van Medusa: het onschuldige kind in je versteende.

Ik heb er lang over getwijfeld. Maar als ik kijk naar onze toekomst, mijn toekomst, dan zie ik niet hoe wij verder kunnen bouwen. Zie ik geen toekomst voor me waarin we toe groeien naar een relatie waarbinnen kinderen welkom zijn.

Ik weet het, het is mijn leeftijd, mijn biologische klok.

Ik ben een paar jaar ouder dan jij. Ik heb andere keuzes gemaakt – een afgebroken rechtenstudie, een wereldreis – voordat ik mijn plek vond op de Rietveld. Nu ik klaar ben met studeren, wil ik nieuwe stappen zetten. Niet meer alleen leven voor mezelf.

Dus neem geen contact meer met me op.

Kom niet meer bij me langs.

Mijn besluit staat vast.

Ik laat je los, lieve Tarek.

Blijf wie je bent: onvergetelijk.

x Christel

CORRINE, EEN ASIELADVOCATE

[Interviewfragment uit *Nieuw Juridisch Maandblad*, december 2001]

‘In één woord: kafkaësk. Dat is de situatie waarin sommige asielzoekers belanden als hij of zij geen nationaliteit heeft maar dat niet kan bewijzen.

Het overkwam een Palestijnse cliënt van mij. Zijn verblijfsvergunning voor studie, die een maximale geldigheid heeft van vijf jaar, was verlopen. Hij wilde deze tijdelijke verblijfsvergunning medio 2000 verlengen zodat hij langer in Nederland kon blijven om een baan te zoeken als kennismigrant.

Hij voldeed aan alle juridische voorwaarden. Zijn studievoortgang was op orde. Zijn opleiding had hij met succes voltooid. Zijn onderwijsinstelling, een gerenommeerde Amsterdamse kunstinstelling, was als erkend referent bereid om de aanvraag voor de verlenging van zijn verblijfsvergunning bij de IND in te dienen. Omdat hij in het bezit was van een Nederlands hogeschooldiploma, gold voor hem vrijstelling van de inburgeringsplicht.

In het wetboek vreemdelingenrecht staat echter opgenomen dat bij een dergelijke aanvraag de persoon in kwestie in de afgelopen vijf jaar geen taakstraf mag heb-

ben gekregen of een boete van 810 euro of hoger voor een overtreding of een ander strafbaar feit. Mijn cliënt was tijdens zijn studie veroordeeld voor “het bekladden met graffiti van een publiek gebouw”. Hij had dit naar eigen zeggen gedaan om aandacht te vragen voor de Palestijnse zaak. Van de rechter kreeg hij een werkstraf opgelegd van 20 uur waarbij hij zijn eigen graffiti en die van anderen moest verwijderen.

Zijn aanvraag werd derhalve afgekeurd. De IND werd ingeschakeld. Hij moest het land binnen afzienbare tijd verlaten. Maar om onduidelijke redenen weigerde de Libanese overheid mijn client als ingezetene te erkennen en hem een geldig reisdocument te verstrekken. Daarbij kwam dat hij als stateloze Palestijn niet in bezit was van een paspoort of een ander in Nederland geldig identiteitsbewijs. Hij liep volledig vast in de bureaucratie. Viel buiten het systeem. Officieel bestaat hij niet. Veroordeeld tot de illegaliteit leeft hij sindsdien op straat en krijgt niet de medische zorg die hij nodig heeft.

Ik herinner me deze schrijnende zaak met name omdat ten tijde van de behandeling mijn zoon werd geboren. Hij kreeg meteen een burgerservicenummer. Een paar dagen na zijn geboorteaangifte stond er iemand van de GGD op de stoep om hem een prikje te geven. Pasgeboren maar gelijk al een volwaardig medeburger en landgenoot, bekend bij alle overheidsorganen. Dat scherpe onderscheid tussen mijn zoontje en mijn cliënt, die het zonder nationaliteit moet stellen, vond ik bizar.’

TAREK

Amstelveen, maandag 20 februari 2012

Wij waren de hoop van onze familie. De zoon met de gouden wikkels die vertrok, enkele reis Willy Wonkaland. Waar we verdwaald zijn geraakt tussen herinneren hoe we hier ooit belandden en willen vergeten hoe het afloopt.

Laat alle hoop varen gij die hier binnentreedt, laten we boven de ingang van de IND-kamer in azc Kontneukerplas. We klopten op de deur. Kregen een keurige stoel toegewezen van de dienstdoende ambtenaar. Hij zei: Hebben wij een geldige legitimatie? Nee. Hebben wij een geboortebewijs? Nee. Dan heb jij een groot probleem. Je bent onzichtbaar voor het systeem. En dat systeem dat ben ik. Jij denkt misschien: deze man is maar een radertje, een onderdeel van de machine. Maar dan heb je het mis. In dit huis ben ik Gods woordvoerder. Je weet wel, die gameontwerper die zijn bloedeigen zoon in het eerste spelniveau om zeep hielp om hem vervolgens te respawnen in Second Life.

We antwoordden: Wij zijn het. Onze hand is ons paspoort. Onze vingerafdruk een verzoek om een plek aan uw tafel. En u, meneer, bent onze enige hoop. Wij komen uit een gat waar de straten geen namen hebben. Waar alle mannen in de steengroeve achter de jihadisten aan lopen.

Waar de oudjes triktrak spelen en wachten op de volgende ster van Bethlehem en de vrouwen zakdoeken weven van de wimpers van hun verloren zonen.

Hij zei: Hoop is een geestelijke vorm van lafheid. Zonder hoop geen concentratiekampen. Het valt allemaal wel mee, dachten ze. We wachten gewoon tot het weer overgaat. Hopen op betere tijden. Vijf jaar later deden ze de poorten open. Die hoop van jou stinkt naar gas.

Wij hebben het geprobeerd, antwoordden we, in ons land van herkomst. Pingelen langs de zijlijn en wachten op een invalbeurt. Onze wanhoop stuurden we de loopgraven in. En daar, weggestopt als een wormei onder de grond, kreeg het spierballen.

Hij zei: Ah, dus toch, *du bist insekt*. Doodtrappen aan de grens heeft geen zin. Dat boost jullie alleen maar. Het is hier net de fokking Matrix.

Wat heeft u tegen insecten? antwoordden we. Hoe ze zich het hout invreten als droeve gedachten. Het is grandioos.

Honderdvierenveertig uur later stonden we weer buiten. Hier mochten we niet blijven. In mijn geboorteland wilden ze ons niet terug. De pijn, de eenzaamheid, de vernedering, die slaan we hier maar even over. De ambtenaar reed ons naar het treinstation van Shittown, overhandigde ons een ns-dagkaart, gratis reizen door het hele land, en wenste ons succes.

We namen de intercity naar Amsterdam c.s. Doken de eerste de beste metro in. Blevten zitten tot het einde van de lijn, en weer terug. Dagdromend over een tijd waar geen ruimte voor is.

TAREK

Amstelveen, zaterdag 31 maart 2012

Als we terugkijken op de sporen die we hebben achtergelaten in dit land vragen we ons af waar we gebleven zijn.

Van alles hebben we geprobeerd om illegaal rond te komen. Kotsruimen op perron 12. Kaspaprika's plukken. Knoopsgaten steken in confectieateliers. Zwartwerken in een Egyptische snackbar met een ontsnappingsroute in het aircosysteem. Voor het geval de vreemdelingenpolitie een razzia hield.

Wij waren die stille passagier achter in de metrocabine die nooit zwartreed uit vrees voor de identificatieplicht. Totdat we tijdens een verkeerscontrole op de Stadhouderskade werden gepakt met een kapot fietsachterlicht en ze ons terugstuurden naar de grens.

De *loop* herhaalde zich. Hier mochten we niet blijven. In mijn geboorteland wilden ze ons niet terug.

Bij de grens werd ons gevraagd: Ben jij een mens? We hadden daar nooit aan getwijfeld. Maar als de juiste papieren ontbreken, als je droomt in een verkeerde taal, dan begint die classificatie te wankelen.

Dus haalden we onze zingeving uit de stippen op een lieveheersbeestje. Herkenden we tekens in de formatie

van een spreuwenzwerm boven een godshuis. In de koffieprut op de bodem van een espressokopje. In de lange, vieze nagels van een bedelaar zagen we de klauwen terug van een wijze adelaar.

Op het plein voor het Centraal Station spraken we met voorbijgangers over de vloek van het boze oog. Ze begrepen ons niet. Zeiden dat we onze greep op de realiteit waren verloren. Dat we hen met rust moesten laten, als de zwarte zwanen die lagen te slapen onder de ophaalbrug.

Laat de vluchteling lang genoeg in je lijf wonen en je verandert in een dubbele ontkenning: een vreemdeling in een vreemd land.

Maar verlossing leek onderweg. Een fakir-achtig figuur uit India met een zwarte baard en een rode stip tussen zijn donkere wenkbrauwen stak het stationsplein over. Zijn ongeknipte haar lag als een slang opgetast onder zijn hoge tulband. Dolblij waren we met onze Sikh. Bij hem, mijn goudbruine broeder, zouden we ons hart kunnen luchten over de steenkou in onze botten. Over de besneeuwde straat die we in gedachten bestrooiden met miljoenen draadjes dieporanje saffraan. Samen zouden we lachen om de schaamte van de migrant, een onuitgepakte koffer in iedere hoek van zijn hartkamer.

Hij liep onze kant op. Maar toen de Sikh ons tot op een paar meter was genaderd, gebeurde er iets vreemds. Plotse-ling veranderde hij in een wandelende spiegel. Ons anders-zijn verdubbelde. In de reflectie van zijn ogen zagen we onszelf tot in het oneindige geweigerd worden voor de deur van een discotheek op het Leidseplein.

We keken weg van de Sikh, vervloekten hem en liepen

door. Hebben die Indiërs toch gelijk, dachten we. Kennelijk, zeggen ze, zijn die Sikhs zo achterlijk dat als je er één bij een rijstveld langs de kant van de weg ziet staan, hij zijn best doet de Nobelprijs te winnen. Waarom? Voor de toekenning van die prijs *you must be outstanding in your field*.

Met zo iemand wil je nog niet dood op straat gevonden worden.

TAREK

Amstelveen, donderdag 26 april 2012

De rechter zei: ‘U bent vrij om naar de Vrijheidsbeperkende Locatie te gaan. Vandaaruit sturen we u terug naar het land waar u vandaan komt.’

‘Maar mijn cliënt is staatloos,’ antwoordde onze advocate. ‘Geen enkele natie erkent hem als burger.’

‘En in zijn land van herkomst?’ vroeg de rechter.

‘Daar staat hij te boek als overleden. Maar het bewijs van zijn dood kunnen ze hem niet leveren.’

Dolend door de dwaaltuin van onze asielprocedure verhuisden we van noodopvang naar detentiecentrum. Van Vluchtkerk naar Vluchtgarage. Van azc naar azc. Iedere kamer een exacte kopie van de vorige. Vijftien vierkante meter. Twee rode formica stoelen. Twee ijzeren bedden. Blauw-wit gestreepte gordijnen. Tussen de staalgrijze lockerkast en het getraliede raam ijsbeerden we marathons. Door het voorbijgaan van de tralies werd onze blik zo afgemat dat we het uitzicht op het loofbos achter de prikkeldraadomheining niet meer zagen.

We gingen geloven dat het rechthoek de figuur was die jullie nationale gemoed het meeste kalmeerde. Dat strenge geometrie jullie gedachten het meeste zalfde.

We gingen geloven dat het raster van vierkantige kamers en evenwijdige gangen samen een kolossaal web van parallelle lijnen en haakse hoeken vormde. Een immens netwerk van kwadraten en kubussen – x kubieke meter per burger – dat zich uitstreckte over het hele land.

We gingen geloven dat het rechtlijnige principe getuigde van een hemelse orde van symmetrie en regelmaat.

Zitten, eten, roken, slapen, *repeat*. Zeshonderd minuten per week trappen dweilen voor een euro zakgeld per uur. Onze beste jaren verliezen zonder benul van termijn. Voor altijd afscheid nemen van onze geliefde kamergenoot, een Koerdische dj uit Aleppo. Toen hij hoorde dat hij dit land moest verlaten omdat hij eerder asiel had aangevraagd in Griekenland knapte er iets in hem. Hij at en sprak niet meer. Zijn laatste woorden voordat hij zichzelf ophing in het washok, waar we hem vonden: ‘Ik ben geen verhaal meer, Tarek, dat ik begrijp.’

Op een bankje in het winkelcentrum van het dichtstbijzijnde dorp verdrongen we ons verdriet met sixpacks huismerkbiere. Van het zakgeld dat we overhielden kochten we bij de Lidl droogvoer voor Tuffy, een straathond die zich aan ons had gehecht. Maar niet voordat we ons eerst hadden aangemeld bij de plaatselijke politie. Voor tien uur 's avonds, bij het sluiten van de detentiepoort, dienden we terug te keren naar onze cel, als een crimineel met dagverlof.

Voor het ingaan van de avondklok namen we Tuffy mee naar het beukenbos. Compact, stevig en gespiegeld ving hij takken op hoog in de lucht. Joeg als een dolle achter de konijnen aan. Franse bulldogs zijn gevoelige dieren. Op

de mosvloer onder de bomen koos hij de zachtste plekjes voor ons uit door er rondjes omheen te rennen. Een teken dat hij de spanning in ons lijf had opgemerkt. Had opgepikt dat we overmand werden door de blues van de banne-ling. Kwispelend met zijn korte, gekrulde staart, tong uit zijn bek, maande Tuffy ons tussen de bladeren te gaan liggen. Onze ogen dicht te doen. Te wachten tot zijn platte, brede snuit op onze borst lag, hij in slaap viel en begon te snurken. De vibraties van zijn kleine hondenlijf onze ultieme tranquillizer.

Totdat we vanuit het overvolle azc in Budel-Cranendonck met vijftig andere vluchtelingen uit Somalië en Afghanistan per touringbus werden overgeplaatst naar een noodopvang in sportcomplex Het Nest te Weesp. Door het achterraam veranderde Tuffy in een steeds kleiner wordende stip midden op de bosweg.

Op de parkeerplaats voor de sporthal voerde politie te paard charges uit op groepen demonstranten. Vanachter omgegooide dranghekken, gewapend met stenen en molotovcocktails, scandeerden ze kwetsende spreekkoren. Sommigen droegen bivakmutsen. Anderen zwaaiden met Kekistan-vlaggen. Spandoeken met de teksten 'Eigen volk eerst' en 'Auschwitz open for Blacks' hingen voor de zijramen van de gymzaal.

Toen de rookwolken waren opgetrokken, kwamen we onder politiebegeleiding de bus uit. Een striemend fluitconcert daalde op onze ruggen neer. Een haag van handhavers maakte een pad voor ons vrij naar de ingang. Vanachter de rug van een politieman spuugde een puber naar ons, zijn puisterige gezicht van woede vertrokken. We ke-

ken opzij. Hij droeg een bril en een slotjesbeugel. Zijn opgeknipte blonde haar stond stijf van de gel. Hij leek sprekend op de jongen achter de toonbank in de dierenwinkel die ons zo vriendelijk had geholpen met het uitzoeken van de beste hondenbrokken voor Tuffy.

Het leek alsof we naar een bekend gezicht keken met een vervreemdende uitdrukking op zijn gelaat. Alsof we een glimp opvingen uit de spookachtige kelder van iemand die we dachten te kennen. Een blik in het ondergrondse. Een schaduw die het licht zag.

En ineens viel het masker af van jullie beloofde land, de straten geplaveid met koeienmelk en bijenhoning. Beseften we tot onze grote schaamte dat we alles achter ons hadden gelaten voor een iCloud-illusie.

Dus telden we op een donderdagavond ons spaargeld en namen de taxi naar Amsterdam-Oost. Ik had altijd al meerdere gezichten gehad, zolang ik me kon herinneren. Maar op de achterbank wist ik ineens niet meer welk ik moest dragen.

Gloria sloeg haar zachte armen om me heen, knabbelde aan mijn oorlel, fluisterde lieve woordjes.

In zijn thuisstudio werkte PsychoAleppo aan zijn nieuwste technotrack, die hij klokslag middernacht op SoundCloud wilde droppen.

In de masterbedroom van zijn penthouse had Don Dexter marathonsex met Nikki Moods, de liefde van zijn leven.

Dus Arnold had het rijk alleen. Hij ramde zijn vuist op tafel. Nam rücksichtslos het roer over.

Zet me hier maar af, zei ik namens hem tegen de taxi-

chauffeur, voor de poort van Artis. Tussen de mandril en de goudjakhals zul je ons vinden. Daar zullen we leren nergens meer naar te verlangen. Een steen te zijn in het veld. Kracht te putten uit de onverschilligheid van het panteroog.

MARGRIET

Onderwerp: transcript patiëntengesprek #54
Behandelaar: M. Jedding, klinisch psychologe
Datum: donderdag 10 mei 2012, 13.30-15.15
Locatie: Sinai Centrum voor behandeling psychotrauma,
kamer 2.06, Amstelveen
Patiënt: T. Abudjilti
Diagnose: dissociatieve identiteitsstoornis (DIS) 300.14

MARGRIET: Wie ben je nu?

TAREK [*onzeker*]: Alleen Tarek.

MARGRIET [*vriendelijk*]: Hoelang kennen we elkaar nu?

TAREK [*telt op zijn vingers, raadselachtig*]: Kleed je aan en wacht bij de sofa. Wacht lang.

MARGRIET [*glimlacht*]: Precies. Lang. Ruim zes maanden. Twee keer per week zien we elkaar één op één, en elke woensdag bij groepstherapie. Ik ken je inmiddels een beetje. Zijn er geen anderen in de buurt?

TAREK [*kruist zijn benen, wrijft nerveus over zijn knie*]: Gloria en Arnold luisteren mee. Ze willen weten wat er aan de hand is.

MARGRIET: Heb je liever dat ik je met 'jullie' aanspreek?

TAREK [*verlegen*]: Misschien. Maar wie gelooft dat wij bestaan?

MARGRIET: Ik geloof dat jullie elkaar nodig hebben. Jullie wonen samen in één lichaam. In jouw brein. Waar ik nieuwsgierig naar ben is wie bepaalt wie jullie zijn?

TAREK: We zitten met z'n allen rond een tafel. Tarek bepaalt wie naar voren treedt. Wie er in het licht mag staan. Maar Arnold wordt steeds sterker de laatste tijd. Hij wenst zichzelf het licht in wanneer hij maar wil.

MARGRIET: En wat vind jij daarvan?

TAREK [*samenzweerderig*]: Dat is ons geheim.

MARGRIET: Ik wil graag Arnold naar voren halen vandaag.

TAREK [*schudt zijn hoofd*]: We zijn bang voor hem. Hij straft ons als we niet gehoorzaam zijn.

MARGRIET: Dat weet ik. Je bent hier op een veilige plek. Kijk naar je linkerhand.

TAREK *wrijft over littekens op de rug van zijn linkerhand, legt zijn andere hand eroverheen om ze te verbergen.*

MARGRIET: Arnold realiseert zich niet dat als hij zijn huid openkrabt, jij daar last van hebt. Hij beseft niet dat jullie samen in één lichaam zitten. Daar wil ik hem iets over vragen. Vind je dat goed?

TAREK *knippert met zijn ogen. Hij wendt zijn gezicht af. De blik in zijn ogen wordt harder. Hij klemt zijn kaken op elkaar.*

MARGRIET: Ben je daar?

ARNOLD [*achterdochtig*]: Waar ben ik? Wie ben jij?

MARGRIET: Margriet. Ik ben blij dat je met me wil spreken. Je zult wel moe zijn.

ARNOLD: Wat weet jij daarvan?

MARGRIET: Jij bent de poortwachter. Vierentwintig uur per dag. De poortwachter van Tarek. Van zijn kind-deel, dat beschadigd is. Dat is vast zwaar werk. Ik prijs je geduld.

ARNOLD: Dat zal best. Wat wil je van me?

MARGRIET: Hoe oud ben je?

ARNOLD: Ik heb geen leeftijd.

MARGRIET [*maakt notitie: Arnold bevroren in traumatijd, heeft geen bepaalde leeftijd*]: Waar ben je goed in?

ARNOLD: Ik heb hem geholpen in de auto, bij de wegblokkade. Ik heb hem geholpen in het weeshuis. Ik heb hem altijd gewaarschuwd braaf te zijn.

MARGRIET: Ik begrijp waarom Tarek je nodig heeft. Je bent sterk. Gedisciplineerd. Je hebt een doel voor ogen. Je bent noodzakelijk voor hem. Om hem te beschermen en de anderen. Don Dexter, PsychoAleppo, Gloria. Toch leef je in isolatie, ver verwijderd van de rest. Voelt dat niet eenzaam?

ARNOLD: Tarek is zwak. Hij laat zich langs de kant zetten. We worstelen, allemaal. Maar hij zit daar maar op de finishstreep. Loert over de rand van de wereld. Zijn stem is anoniem. Klinkt zoals niets in de eeuwigheid van niets. Daarom heeft hij mij nodig. Om zich staande te houden.

MARGRIET: Dus hij redt het niet zonder jou?

ARNOLD [*verbitterd*]: Dat zie je toch? Kijk hoe hij laf bij je wegkruipt onder de sofa. En wat toont hij je? De gaaf gebleven giftandjes van een vermorzelde slang.

MARGRIET: Ik wil je iets vragen over het Artis-incident van vorig jaar. Wat is daar gebeurd? Waar was jij toen?

ARNOLD [*lachend*]: *Fun fact!* Een panter heeft maar dertig tanden, twaalf minder dan een hond, wist je dat?

ARNOLD *verdwijnt*.

TAREK *knippert met zijn ogen, kijkt verbaasd om zich heen*.

MARGRIET: Tarek?

ARNOLD

Tarek komt therapiekamer 2.06 binnen.

Hij draagt een zwart bomberjack, een groene legerbroek met knielappen en afgetrapte kistjes.

Zijn haar is slordig gemillimeterd met een tondeuse.

Hij marcheert naar de sofa bij het raam, waar hij pas op de plaats maakt.

Hij salueert zijn behandelaar door zijn gezicht abrupt naar haar toe te draaien.

Kort tikt hij zijn slaap aan met zijn rechterhand.

Oprotten

wegwezen

terug jullie

te lang hebben we onze deuren opengezet

voor de ongecontroleerde modderstroom

aan migranten

de asielinvasie ontwricht onze samenleving

het gaat om getallen

geboortecijfers

ze zijn met te veel

Niemand

ook wij niet

willen een minderheid zijn

in ons eigen land
wij zijn nationalisten
daar komen we eerlijk voor uit
we houden van ons land
we willen veilig leven in een vertrouwde omgeving
wat is daar mis mee?
Maar het Haagse partijkartel
en de mainstreammedia
hebben het geloof in onze beschaving verkwanseld
dag in dag uit
wordt ons de schaamlap voorgehangen
van *white privilege*
schaam je voor wie je bent
is de boodschap
schaam je voor je witte genen
schaam je voor je koloniale verleden
slavernij en racisme
de ongelijke welvaartsverdeling
de opwarming van de aarde
is en de oorlog in Syrië
allemaal de schuld van westerse uitbuiting en hypocrisie
Te lang hebben we ons laten vernederen door de opiniemakers
ons weg laten zetten bij het vuilnis van de geschiedenis
de morele zelfgenoegzaamheid van de linkse kerk
komt ons de strot uit
hun afkeer van de natiestaat
de zaligverklaring van de multiculimaatschappij
als we niet uitkijken
wordt onze blanke superioriteit ongeneeslijk besmet
Dit is het moment om de culturele zelfmoord

die al jaren aan de gang is
te stoppen
maak plannen
vorm allianties
bewapen jezelf
ontmantel de linkse leugens
grab them by the pussy
verkracht ze diep in hun politieke kruis
 tienduizenden Hollandse gezinnen
 leven rondom de armoedegrens
 Den Haag is er blind voor
 terwijl de waarde van onze huizen daalt
 en onze hypotheekschulden zich opstapelen
 maken ze zich op het Binnenhof druk
 over genderneutrale toiletten
 en de volgorde van de Gay Prideboten
Wij zijn de zwijgende meerderheid
de gewone man
wij zijn geboren en getogen in deze wijk
zolang we ons herinneren
gaan we zaterdag naar de buurtmarkt
onze ouders kenden de stofhandelaar en de visboer persoonlijk
maar als we daar nu onze boodschappen doen
stikt het van de islamieten
de vrouwen
onherkenbaar gekleed in zwarte spookdoeken
spreken geen woord Nederlands
intussen kijken hun mannen in het theehuis naar tv-Teheran
en scheppen op over hun jonge jaren
als vakkenvuller bij de Lidl

Sinds er in de sporthal
een asielzoekerscentrum is geopend
durven de oudjes bij ons in de flat
's avonds de straat niet meer op
zonder pepperspray
op de buurtschool van onze kinderen
wordt er in de les maatschappijleer
meer aandacht besteed aan de ramadan en het slavernijmonument
dan aan de betekenis van onze christelijke feestdagen
We zouden ons moeten schamen voor ons nationale verleden
zeggen ze
maar je kunt een hoop zeggen over een slaaf
één ding had-ie wel:
werk

Vierhonderd jaar later
hangen de uitkeringstrekkers
tot drie uur 's nachts rond op het basketbalveldje voor
onze flat
zwarten
zandnegers
broek vet laag
jointje passen
JBL-speaker op tien
als de wijkagent vriendelijk vraagt
of het wat zachter kan
zodat onze kinderen kunnen slapen
kan hij een grote bek krijgen

Het liefst zouden we die shitskins
eigenhandig met een touw achter onze auto's vastbinden
en ze over straat naar het uitzendbureau slepen

we betalen onze belasting voor wat?
zodat jullie op de islamitische school leren
hoe je vrouwen als stront behandelt?
zodat jullie kunnen janken over de slavernij
alsof je zelf katoen op de plantage hebt geplukt?
Ga staan voor onze vlag
wees trots op dit land
heb respect voor onze cultuur
or get the fuck out of here
want spoedig zal het zwaard der gerechtigheid
op jullie neerdalen
via een link op het dark web
zul je de heilige missie van een Witte Ridder
live kunnen volgen
door een camera op zijn lichaam
kijken we mee over zijn schouder
hoe hij de kofferbak opent
naar de wapens grijpt
de straat oversteekt
en de deur opendoet
hij zal fit ogen en getraind
doelgerichtheid uitstralen en focus
ook als de overwonnenen al op de grond liggen
zal hij door blijven schieten
en zo zijn victorie zeker stellen
Het internet zal ontploffen
op Discord en 8chan zal het Kekistanvlaggen regenen
de linkse kerk zal hem uitspugen
maar op Reddit en 4chan zal de Witte Ridder op het
schild worden gehesen

als een lopend vuurtje zal de video zich over de wereld verspreiden
en de collectieve psyche van dit land
voorgoed veranderen

MARGRIET, PERSOONLIJKE NOTITIES (I)

Onderwerp: patiëntendossier T. Abudjilti

Opnamedatum patiënt: woensdag 2 november 2011

3/11/2011, patiëntengesprek #1 Als gevolg van het Artis-incident zes weken geleden draagt cliënt littekenverband om zijn rechterenkel en linkeronderarm. Strompelt licht met zijn rechterbeen. Patiënt is na ontslag uit het VU-ziekenhuis overgeplaatst naar het Sinai Centrum voor langdurige behandeling psychotrauma. Cliënt, 34 jaar, is onverzekerd, burgerservicenummer onbekend. Behandeling vindt plaats op basis van humanitaire gronden.

7/11/2011, patiëntengesprek #2 Vanochtend, voorafgaand aan therapiegesprek, naar Gerbrandypark in Nieuw-West gereden samen met collega R. en patiënt. T. sliep regelmatig in het park als er geen plek was in de nachtopvang. In een winkelwagen, verstopt in de struiken, bewaarde hij zijn persoonlijke spullen: vuilniszakken met tweedehandskleding en -schoeisel, een natgeregende slaapzak. De kledingzakken en een plastic tas met lege bierblikjes mee teruggenomen naar zijn kamer in het behandelcentrum.

Sprekend detail: de bovenkant van de blikjes zijn door T. minutieus beschilderd met gezichten van honden, vo-

gels en slapende kindergezichten. In de jaren dat hij op straat leefde, kreeg hij naar eigen zeggen medelijden met de weggegooide drankblikjes die hij tegenkwam in het park. Ze hadden hun nut bewezen, waren afgeschreven, afgedankt. Door ze te personaliseren gaf hij ze een tweede functie, een extra leven, een nieuwe identiteit.

21/11/2011, *patiëntengesprek #6* Traumageschiedenis cliënt.

1982: zijn vader wordt tijdens de Libanese burgeroorlog in Beiroet bij een wegversperring in zijn auto neergeschoten door een christelijke militie. De cliënt, op dat moment vier jaar oud, zit op de achterbank. De kogel mist hem rakelings. Zijn vader sterft drie weken later.

1984-1987: zijn grootouders sturen de cliënt samen met zijn acht jaar oudere broer naar een weeshuis in Damascus. Na de dood van hun vader is hun moeder Libanon ontvlucht; beide jongens zijn thuis onhandelbaar geworden. In het Syrische weeshuis heerst strenge tucht en discipline. Lijfstraffen zijn geen uitzondering. Sommige leraren vergrijpen zich aan jongens in ruil voor goede cijfers. Geen ruimte voor rouwverwerking. Het tonen van kwetsbare gevoelens wordt gezien als zwakte.

2000-2001: na een vijfjarig studieverblijf in Nederland wordt zijn aanvraag voor een permanente verblijfsvergunning afgewezen. Cliënt gaat in beroep. In afwachting van de uitkomst van zijn beroepsprocedure verblijft hij veertien maanden in verschillende azc's. In azc Budel-Cranendonck wordt zijn kamergenoot, een Syrische vluchteling uit Aleppo, zijn beste vriend. Kort nadat de asielaanvraag van de Syriër is afgewezen, pleegt hij zelfmoord. De cliënt

vindt zijn kamergenoot in het washok, waar hij zich heeft opgehangen. Een maand later wordt het asielberoep van de cliënt door de rechter ongegrond verklaard.

2001-heden: In het najaar van 2001 belandt de cliënt in de illegaliteit. Uit vrees voor de vreemdelingenpolitie gaat hij door het leven onder een valse naam. Uit schaamte voor zijn ‘mislukte’ migrantenbestaan heeft hij al jaren geen contact meer met zijn oudere broer Samir, die in 2003 naar Canada emigreerde. Zijn grootouders en zijn tante, bij wie de cliënt inwoonde tot zijn vertrek naar Nederland in de zomer van 1995, zijn inmiddels overleden.

De optelsom van een jeugd in oorlogsgebied, het verlies van beide ouders en afgesneden zijn van familie en land van herkomst als gevolg van zijn illegale status, heeft geleid tot een psychisch ziektebeeld waarbij de cliënt meerdere persoonlijkheden (alters) ervaart. Voorlopige diagnose: dissociatieve identiteitsstoornis (DIS).

24/11/2011, *patiëntengesprek #7* DIS-diagnose besproken met cliënt.

In de klinische literatuur wordt de genese van DIS als volgt beschreven: blootstelling aan langdurig, vroegkindelijk trauma binnen de familie- of gezinssfeer (misbruik, mishandeling, verwaarlozing). Indien de kernpersoonlijkheid het trauma niet kan verwerken, wordt het afgesplitst uit het dagelijks bewustzijn. Een dissociatieproces komt op gang waarbij hersenfuncties zoals het bewustzijn, geheugen, emoties en de waarneming van de omgeving chronisch of langdurig worden verstoord en vervormd.

Als gevolg hiervan vindt er binnen de identiteitsvor-

ming van het jonge kind een duo-splitsing plaats. Eén segment, de poortwachter, neemt de traumapijn van het kind-deel over. De alter van de poortwachter heeft twee gezichten. Enerzijds treedt het autoritair en intimiderend op tegen het kind-deel. Anderzijds gedraagt het zich afstandelijk en onaangedaan naar zijn omgeving. Op deze manier zorgt de strenge poortwachter ervoor dat de buitenwereld niets te zien krijgt van het getraumatiseerde kind. Tussen het vijfde en tiende levensjaar volgt een derde afsplitsing. De alter van de sociale overlever, vriendelijk en meegaand, stelt het kind in staat te overleven op school, in zijn buurt en in de samenleving.

Het kind-deel is intussen gestopt zich te ontwikkelen. In bevroren vorm leeft het voort in traumatijs. De poortwachter en de sociale overlever draperen zich als het ware om het beschadigde kind-deel heen en functioneren als onderdrukkers én beschermers ervan. Het dissociatieproces is zowel een afweer- als beschermingsmechanisme.

Het vermogen te dissociëren zou men kunnen beschouwen als een gave, een sensibiliteit. Wanneer een DIS-patiënt na zijn vijfde levensjaar opnieuw aan trauma wordt blootgesteld, zal hij weer dissociëren. Het ontwikkelen van nieuwe alters wordt dé manier om om te gaan met pijnlijke, ingrijpende gebeurtenissen in zijn leven.

Behandelingsaanpak streeft ernaar om de alters en de hoofdpersoonlijkheid tot één persoonlijkheid te integreren. Cliënt beaamt dat zijn hoofd er niet in slaagt zijn leven onder te brengen in één overkoepelend verhaal.

8/12/2011, *patiëntengesprek #11* Na afloop therapiesessie met T. sprak collega R. tijdens het wekelijks teamoverleg zijn ernstige twijfels uit over mijn behandelingsaanpak.

Verschijselen van DIS toeschrijven aan los van elkaar staande identiteiten, afgebakend van de kernpersoonlijkheid, is in zijn ogen een therapeutische misvatting. Volgens hem is er eerder sprake van tegenstrijdige aspecten van een en dezelfde persoonlijkheid.

Mijn standpunt is dat een dergelijke benadering de patiënt niet helpt. Los van het feit dat de werking van het menselijk brein op het vlak van geheugen en identiteitsvorming bij lange na niet is doorgrond, is het cruciaal voor de vertrouwensrelatie dat de behandelaar de binnenwereld van de cliënt serieus neemt. ‘Gelooft iemand dat wij bestaan?’ vroeg T. mij vanmiddag. Hij is legio en als zijn therapeute geloof ik hem.

22/12/2011, *patiëntengesprek #15* T. kookt zelf in de gemeenschappelijke keuken maar eet alleen op zijn kamer. In de gezamenlijke ruimte van het Centrum is het te rumoerig voor hem. Te veel impulsen en indrukken verhogen zijn stressniveau. Het is al druk genoeg in zijn hoofd. T. is de host, de alters zijn permanente gasten.

Zelden of nooit is het stil in zijn brein. Zijn alters zijn altijd op de achtergrond aanwezig, ook als de host zelf aan het woord is. Ze bestoken hem met hun wensen, eisen en verlangens. Ze bellen met hun familie en bezoeken hun vrienden. Ze brengen hun kinderen naar school of gaan op vakantie. Ze worstelen met liefdesverdriet, heb-

ben werkconflicten met hun collega's of kampen met een burn-out.

Om zijn gedachten te ordenen heb ik hem op het hart gedrukt een cognitief dagboek bij te houden. Het verwoorden van zijn gevoelens, gedachten en herinneringen dwingt hem zijn altersysteem als een hecht team te laten samenspelen. Zoals schoolkinderen die rustig samenwerken aan één project terwijl hun leerkracht aan zijn bureau het klassenboek bijhoudt.

Het dagboek onderstreept bovendien het doel van de behandeling: dat de cliënt leert in dialoog te gaan met zijn alters. Dat ze leren samen te werken. Naast en met elkaar te bestaan in de eerste persoon meervoud.

16/1/2012, patiëntengesprek #21 De vertrouwensrelatie met T. verdiept zich. De ontsluiting van zijn complexe binnenwereld vordert gestaag. Sinds zijn opname november vorig jaar heb ik bij cliënt vier alters kunnen onderscheiden: Arnold (poortwachter), Don Dexter (sociale overlever), PsychoAleppo en Gloria. De eerste twee alters ontwikkelden zich voor zijn tiende levensjaar. Gloria en PsychoAleppo, de twee later ontstane identiteiten, stammen uit de periode dat cliënt afgleed naar een langdurig, onzeker bestaan in de marges van de Nederlandse samenleving.

De vier deelpersoonlijkheden zijn elk op zich in staat het gedrag van de kernpersoonlijkheid volledig over te nemen. Stress of herinnering aan trauma kan een switch in alters teweegbrengen. De alters zijn op de hoogte van elkaars bestaan én van het bestaan van de kernpersoonlijk-

heid. De kernpersoonlijkheid van de cliënt is intelligent, zachtvaardig en verlegen.

13/2/2012, patiëntengesprek #29 De vier alters van T. vormen samen een 'Systeem'. De cliënt begint zijn dag met een gezamenlijke bijeenkomst van dit Systeem. Als host zit hij als het ware aan het hoofd van een tafel en bespreekt met zijn alters een aantal punten die hij van tevoren op papier heeft gezet. Wat gaan we doen vandaag? Welke kleding trekken we aan? Wat eten we voor ontbijt? Wie mag vandaag 'naar voren treden' en het lichaam van de host 'gebruiken'?

Met name deze laatste vraag is van belang voor het welzijn van de patiënt. Alters aan de buitenwereld laten zien brengt namelijk het risico met zich mee van controleverlies, met als mogelijk gevolg hallucinaties of langdurige episodes van dissociatie waarvan de patiënt zich nadien niets meer herinnert. Het Artis-incident is hier waarschijnlijk een voorbeeld van.

De cliënt ervaart het Systeem als 'een woongroep' (andere patiënten met DIS in mijn praktijk hebben hun altersysteem omschreven als een 'familie' of 'raad van bestuur'). Net als in een woongroep of familie kunnen niet alle leden het goed met elkaar vinden. Sommige identiteiten functioneren daarom liever alleen, apart van het Systeem.

In de literatuur worden alters of binnenmensen meestal onderverdeeld in twee categorieën: beschermers en vervolgers. Gloria, bijvoorbeeld, is een typisch voorbeeld van een beschermer. Tijdens mijn laatste ontmoeting met haar

vorige week donderdag (zie verslag patiëntgesprek #28) zei ze tegen me: 'Het gaat niet zo goed met Tarek. Maar wij zorgen voor hem.'

Met zijn haatdragende ideeën daarentegen hoort Arnold evident thuis in de tweede categorie. Hij is een *lone wolf*, eigengereid en wars van compromissen. Klakkeloos papegaait hij racistische ideeën na weggeplukt van populistische internetfora. Zijn nationalistische, ultrarechtse gedachtegoed is een frontale aanval op zijn allochtone host.

Ik heb bij DIS-patiënten vaker gezien dat hun alters de gedaante aannemen van personen die trauma veroorzaken. Men zou kunnen zeggen: zolang de host, met behulp van een van zijn alters, zichzelf kwaad doet, behoudt hij in ieder geval de controle over de pijn of vernedering die hem wordt aangedaan. Hij neemt zijn 'vijand' de wapens uit handen. Met andere woorden: op een dieper psychisch niveau is Arnold een beschermer vermomd als vervolger.

PSYCHOALEPPO

Tarek komt therapiekamer 2.06 binnen.

Hij draagt een dikke winterjas, een paar maten te groot, met gescheurde binnenvoering. Desondanks rilt hij van de kou.

Hij trekt zijn portemonnee, overhandigt de inhoud (zeven euro en twintig cent) aan zijn behandelaar en neemt plaats op de sofa bij het raam.

M. accepteert het geld en stopt het in haar broekzak.

In haar patiëntenschrift noteert ze de aantekening: 'Derealisatie. Dingen beleven die niet echt gebeuren. Niet meer herkennen van omgeving.'

Hé taxichauffeur
hoever naar niemandsland?
hier heb je mijn laatste geld
bij elkaar verdiend met trappen dweilen
in azc Kontneukerplas
wholla
vergeef me mijn accent en goedkope bierlucht
en rijd me weg van hier
weg van de xenofobe portiekflats
waar wit wondvocht uit de buitenmuren lekt
weg van de identieke woonblokken
bakstenen zombies

het dubbelglas dood achter de ogen
Als je het goed vindt
connect ik mijn mobiel met je bluetooth
speel ik onderweg mijn eigen muziek af
 Luister hoe de drum hi-hats
 als klapmessen voorbijflitsen
 terwijl geluidsfragmenten
 van syncopisch brekend glas
 gehaaste voetstappen in achterafstegen
 en de klik van een overgehaald pistool
 het ritmisch accent verleggen
 van de 2step UK-garagebeat
 Hoor die gedempte *feedback loop*
 de gebroken vierkwartsmaat op hoge snelheid
 en dan plotseling
 ingebod in de kilte van de elektronica
 de intimiteit van een vrouwenstem
 gezing als een gloeiende sintel
 een nanoseconde van menselijke warmte
 gevangen in een sonische kooi
 brandend even
 smeulend verblekend vervagend
 weg

En intussen
staren mijn oren in de verte
 space is only noise that you can see
flitsen billboardreclames en straatlampen voorbij
maken lichtgolven tijd van afstanden
onduleren rimpels van toen in mijn hoofd
afbrokkelende herinneringen

verloren toekomst
De muziek brengt me terug
naar de stad van mijn geboorte
als we op Google Maps
de naam van onze stad intoetsten
en de kaart uitzoomden
op onze telefoonschermen
zagen we Aleppo liggen
als het centrum van de wereld

vanaf het dak van ons huis in Al-Aziziah
ik en mijn homies high in ons hoofd
van de nargileh met appelsmaak
keken we uit op de oeroude muren
van de Citadel op de heuvel midden in de stad
en op de scheefgezakte minaret van de Grote Moskee
die door de eeuwen heen negen aardbevingen had
overleefd

in de avond
wanneer de zangerige stem van de muezzin
door de megafoon opriep tot het avondgebed
en de torenklok van de Armeense Kathedraal van de
Veertig Martelaren

tien uur sloeg
konden we de slaaptrein naar Teheran
de ramen verlicht
zien wegrijden uit het treinstation

Mijn ouders komen uit families van musici en dichters
in onze boekenkasten stonden werken
van Barakat, Mafhoez en Darwish
mijn vader was oedspeler

mijn moeder architect
mijn zusje tweedejaars geneeskundestudent
we hielden van onze stad
van de derwishdansen tussen de eettafels
op de binnenplaats van restaurant Beit Sissi
van het ritme van geluiden in de overdekte stegen
van de middeleeuwse zoek in de Oude Stad
 door paarden getrokken broodkarren hobbelde
 over de kasseien
pakezels beladen met juten zakken gedroogd fruit
trappelden ongeduldig met hun hoeven
bedoeïenenvrouwen in kleurrijke gewaden en
 zwarte kohl onder hun ogen
dongen af op de prijs van geitenhuiden met een
 klak van hun tong
terwijl geuren van olijfzeep en vers geroosterde
 koffiebonen
rondreden onder de stenen boogpoorten

Maar we verachtten de kranten, radio en tv-zenders
propaganda-instrumenten van de Ba'athpartij
die ons verbood
onze eigen taal in het openbaar te spreken
dus op een dag in Souq az-Zarb
waar mijn moeder naald en draad vond
om de scheuren in onze *jalahiyas* te dichten
kocht ik drie spuitbussen
wachtte totdat het nacht werd
sloop het huis uit
schoot als een schim door het buurtpark
mijn gezicht verborgen achter mijn *keffiyeh*

en klom de muur over
langs de treinremise van het station
Zo snel ik kon
spoot ik mijn boodschap op een stilstaand treinstel
kroop eronder
en bleef doodstil liggen tussen de rails
 voorbij het bord verboden te betreden
 verandert de realiteit
 je zintuigen worden aangescherpt
 je adrenaline is een slijpsteen voor je ogen
 ieder geluid krijgt verhoogde betekenis
 je reukvermogen een enorme *boost*
 straathonden en daklozen pissen overal
net zo lang tot er iets ongelooflijks gebeurde:
helemaal niets
geen geschreeuw
geen voetstappen op grind
geen zaklampen van bewakers
wholla
Ik loste op
als een spookhond in de nacht
nodigde de volgende dag mijn universiteitsvrienden uit
op het dak van ons huis
waar we om klokslag kwart over drie
de middagtrein naar Damascus zagen vertrekken
op de zijkant van het voorste treinstel
in het Koerdisch
in opgeblazen graffitiletters
die de rood-wit-groene kleuren hadden van onze vlag
de woorden

ALS NIET NU WANNEER DAN?

Ik was net twintig
toen de oorlog mijn ouderlijk huis in de al-Khourystraat
besloop
het begon met wat schieten
daarna kwamen de raketten
algauw hadden we geen elektriciteit meer
het eten werd onbetaalbaar
buren en familie vrienden begonnen te vluchten
mijn ouders, mijn zusje en ik hebben er weken over
gesproken
zij wilden niet weg
ik kon onmogelijk blijven
ik moest het leger in
maar ik wilde niet vechten tegen mijn eigen mensen

Toen de stad bijna werd ingesloten
ging het plotseling snel
midden in de nacht nam ik afscheid
een blauwe containervrachtwagen
wachtte op de hoek van de straat
vanachter het slaapkamerraam op de tweede verdieping
zwaaide mijn familie naar me
vijf schaduwen op een rij van groot naar klein
mijn ouders rechts mijn grootouders links mijn zus in het midden
armen om elkaars schouders
Voorbij het Turkse grensgebergte
belde ik ze voor de laatste keer
en kreeg een dode lijn
drie maanden onderweg
mijn survivalinstinct bloeide op

adrenaline duwde me voort
ik herinner me de verzengende hitte in de
Al-Hamadwoestijn
op elkaar gepropt stonden we in een pick-uptruck
als er iemand uit de laadbak viel
stopte niemand om je weer op te pikken
was je zo goed als dood
voer voor de goudjakhalsen
die overdag lagen te slapen onder de groene luifel
van een spaarzame boom
Dat was vier jaar geleden
inmiddels weet ik dat verblijven in dit land
moeilijker is dan mijn vluchtreis ooit was

MARGRIET, PERSOONLIJKE NOTITIES (II)

5/3/2012, *patiëntengesprek #35* T. ervaart zijn lichaam en geest als twee losgekoppelde delen. Hij omschrijft zijn lichaam als een ruimteschip dat vanuit de cockpit door zijn alters wordt bestuurd.

De alters stammen af van de host, zoals kinderen van hun ouders, en ze delen bepaalde eigenschappen met hem. Maar ze hebben ook hun eigen ervaringen, niet meegeemaakt door de host. Dit betekent dat ze de wereld anders zien en ze zich ontwikkeld hebben tot zelfstandige persoonlijkheden met hun eigen zelfbeeld en karakter, interesses en handschrift, kleedgewoonten en gender.

Elke afzonderlijke alter geeft bijvoorbeeld een andere uitleg over de oorzaak van de verwondingen op zijn arm en enkel: gebeten door een hond, een vechtpartij enzovoort. De cliënt zelf lijkt zich niets te herinneren van het Artis-incident vorig jaar september. Deze lacune in zijn geheugen (amnesie) kan niet enkel door vergeetachtigheid verklaard worden.

Daarnaast heeft iedere alter zijn of haar eigen kleding-smaak. Cliënt bewaart zijn tweedehandskledingverzameling in vier aparte vuilniszakken. Verspreid over zijn kamer staan ze elk op hun eigen plek tegen de muur. Elke plek is afgebakend met ducttape op de vloer. In een van de

zakken zit 'neutrale' kleding, dat wil zeggen, de kleren die de kernpersoonlijkheid het liefst draagt: spijkerbroeken, T-shirts en hoodies, gymshoes. De kledingkast op zijn kamer is gereserveerd voor de damesgarderobe van Gloria: jurken, pruiken, make-upspullen.

19/3/2012, patiëntengesprek #39 De alter PsychoAleppo lijkt een hommage te zijn aan een Syrische vriend van de cliënt die zelfmoord pleegde. In het azc waar ze elkaar ontmoetten, waren ze acht maanden kamergenoten. Hun vriendschap werd gevoed door een gedeelde liefde voor graffiti en elektronische muziek.

PsychoAleppo is de enige alter die het chronisch koud heeft. Ongeacht de temperatuur houdt hij binnen zijn winterjas aan. Zijn kouklachten zijn vermoedelijk gerelateerd aan ptss (posttraumatische stressstoornis): het stresshormoon adrenaline vernauwt de bloedvaten aan de uiteinden van de ledematen om lichaamsenergie te besparen, met hardnekkig koude handen en voeten als gevolg. Kenmerkend voor hem is dat hij altijd op zijn hoede is. In de therapiekamer controleert hij eerst of niemand zich verstoort houdt achter kast of gordijn, dan pas gaat hij zitten. Hij oogt nerveus en gespannen. Zijn lichaam verkeert in een permanente staat van paraatheid.

12/4/2012, patiëntengesprek #46 Cliënt zelf is een rustige, introverte man. T. is een geheelonthouder uit geloofsovertuiging, gul van karakter en bijzonder creatief aangelegd. Vaak zit hij in een hoek van de kantine stilletjes te tekenen. Ikzelf en meerdere collega's hebben van hem hun zelfpor-

tret cadeau gekregen. Uit de potloodschetsen, uitgevoerd met fotografische precisie, spreekt een groot tekentalent. Daarnaast leest hij graag, het liefst Arabische poëzie.

Het contrast met het extraverte karakter van de alter Don Dexter, die vanmiddag tijdens de therapiesessie naar voren trad, kan nauwelijks groter zijn. Dexters persoonlijkheid is een wonderlijke combinatie van speelsheid en zelfverzekerdheid, op het clowneske af. Hij is een succesvol kunstenaar, schrijver en muzikant, een multitalent, geliefd bij een groot publiek. Alles wat hij aanraakt verandert in goud. Hij heeft een vlotte babbelen en maakt de juiste grap op het juiste moment. Een wereld van verschil ook met het humorloze en onherbergzame karakter van Arnold, die in zijn lichaamstaal vaak uitgesproken intimiderend gedrag vertoont (stemverheffing, met de vinger wijzen, op tafel slaan).

In mijn optiek is Dexter het toonbeeld van de geslaagde nieuwkomer, de geaccepteerde buitenstaander. Zoals de immigrant Farrokh Bulsara zichzelf in Engeland om-doopte tot Freddie Mercury om zijn kansen op muzikaal succes te vergroten, zo is de alter Don Dexter de projectie en verpersoonlijking van alles wat Tarek Abudjilti hoopte te bereiken toen hij medio jaren negentig als zeventienjarige voet zette op Nederlandse bodem. Dexter is zijn gedroomde zelf, een sociale overlever pur sang.

18/4/2012, groepstherapie #25 Vanwege haar genderidentiteit neemt Gloria een aparte plek in binnen het altersysteem. Ze is zesentwintig jaar en heeft een nagelstudio aan huis. Ze gelooft in natuurreligie en beschouwt bomen,

planten en dieren als spirituele wezens. Ze is sinds kort vrijgezel maar heeft een grote kinderwens.

Tijdens de groepstherapie sessie vanmiddag vroeg ik T. of Gloria naar voren mocht komen. Hij stemde toe. Om haar 'naar buiten' te lokken speelde ik op mijn mobiel via Spotify haar lievelingsnummer af (*Dancing on my own* van Robyn). Even later was ik getuige van een alter-switch. Zijn stem ging een octaaf omhoog. Hij kruiste zijn benen koket over elkaar. Zijn vingers frunnikten aan zijn haar. Hij wierp lonkende blikken naar een mannelijke cliënt in de groep.

Op een zeker moment vroeg ik of het haar stoorde dat ze vastzit in een mannenlichaam. 'Ik weet dat ik geen borsten heb,' zei ze. 'Maar ik ben geen man. Ik ervaar een grote afstand tot dit lichaam.'

3/5/2012, patiëntengesprek #52 Een DIS-patiënt kan dissociëren van wat hij aan het doen is (gedrag), van wat hij voelt (emoties), van zijn besef van tijd (wat en wanneer iets gebeurt) en van hoe hij zijn lichaam ervaart (zintuigen). Deze laatste vorm van dissociatie treedt bijvoorbeeld op bij vrouwelijke alters zoals Gloria, die vastzitten in een mannenlichaam en hier gefrustreerd over raken.

Een andere variant van deze lichaamsdissociatie overkwam cliënt vannacht. Door de angstige gewaarwording dat hij de armen, benen en het gezicht had van een klein kind, terwijl de rest van zijn lichaam normaal volwassen leek te zijn, had hij lang wakker gelegen. Cliënt omschreef het kind als een droevig jongetje van een jaar of vier gestold in een druppel barnsteen.

Ik vertelde hem dat bij mensen met D1S het beschadigde kindeel bevroren is geraakt in de traumatische tijd (en niet is meegegroeid met de volwassen persoonlijkheid). Door deze psychische scheefgroei kan het voorkomen dat het kindeel het volwassen lichaam ervaart als een fremdkörper. Deze ervaring brengt een lichaamsdissociatie met zich mee: het lukt de volwassen patiënt niet meer zijn ledematen te ervaren in de juiste verhouding. Daardoor voelt het alsof hij niet meer in zijn eigen lichaam past.

Vervolgens vroeg ik T. hoe hij vannacht uit zijn veront- rustende dissociatie was gekomen. In eerdere therapie- sessies had ik hem de tip gegeven om in gedachten naar een veilige plek te gaan of om zich te concentreren op zijn ademhaling in het hier en nu. Zijn antwoord verraste me. In de periodes dat cliënt 's nachts buiten op een bankje sliep in het Gerbrandypark en zich alleen en mislukt voelde, had hij het traumakind vaker in zich voelen bewegen. Op zulke momenten nam Gloria het van hem over. Voor haar was de fysieke ervaring van een kind dat in haar be- woog een gelukkige. Het voelde alsof ze zwanger was en haar grootste wens in vervulling was gegaan. Ze wreef over haar buik. Voelde het jongetje tegen de binnenkant van haar hand schoppen. Troostte en suste het en vertelde het verhalen voor het slapen gaan.

10/5/2012, patiëntengesprek #54 Om binnen zijn gefrag- menteerde zelfbeeld een gevoel van eenheid te bewaren heeft T. het liefst dat ik hem met 'jullie' aanspreek.

'Waarom zijn jullie hier?' vroeg ik hem. 'Wat verwach- ten jullie van de behandeling?'

Hij zei: ‘We kwamen met z’n allen. Ik hoop dat we als één Tarek weggaan. Ik zou er wel een paar willen houden. Anders ga ik ze missen. Ze zijn altijd bij me. Ze zijn mijn familie.’

Ik vroeg wie er mocht blijven. Hij koos voor Gloria. Volgens cliënt is zij moeder rots en moeder aarde. Ze draagt en ze voedt hem. Ze oordeelt nooit over hem. Bij haar zijn al zijn geheimen veilig.

GLORIA

Tarek komt therapiekamer 2.06 blootsvoets binnen.

Hij draagt een gele zomerjurk en een zwarte damespruik. Hij heeft een polstasje bij zich met make-upspullen. Zijn nagels zijn gelakt.

Onder zijn arm een platgevouwen kartonnen doos die hij neerlegt op de sofa bij het raam.

Hij neemt plaats op de bank, gaat op zijn rug liggen en wrijft zijn handen teder over zijn buik.

Wees gegroet mijn kind
in de naam van Moeder Aarde
de liefde van de Maan
en de gemeenschap van het Heilige Sterrenlicht
amen

Overleven is de game
drieënzestig de code
de A10 onderdoor
en je bent zo in dit ghettopark
Hier
op dit bankje bij het pierenbad
met de mozaïeken draak op de geglazuurde bodem
kill or be killed gekrast in de rugleuning
met de shank van een drillrapper in pitbullsmoking
maak ik me klaar straks

voor de nacht
droom ik over outlaws
born to run
rondom mijn openluchtbed

Eerder deze avond
de rookaanslag zichtbaar
op mijn onverzekerde tanden
gooide ik ergens in de stad
nog een munt in de jukebox
kroop ik als een slingerplant omhoog
tegen de muur van de blues
met in mijn armen
het gedroomde lichaam van mijn moederland
gekleed in een jurk van aloë, zeezout en lava

Wat zeg je, habibi?
ja, ik weet het
in het centrum van de stilte
bewaart eenzaamheid altijd een plek voor ons
ons hart gebroken
naait verdriet zijn schaduw vast
aan ons lijf

Dus leg je hoofd in mijn schoot
de huid van je wang
tegen het kussen van mijn buik
zo ja
de hele nacht mag je opblijven
vind vrede in de stilte
zing hosanna aan de Loofbomen
lofprijs de Heilige Fotosynthese
zegen de Zuurstof

en aanbid het Water onder de parkbrug
Ik zal intussen over je waken
tot de sterren hun laatste poederlicht
over ons uitstrooien
en de Jakhalskoning aan ons zal verschijnen
De tekenen voor Zijn komst zijn gunstig
 hoor hoe de wind zingt en orakelt
 in het boomgeruis
 boven ons buigt een tak door
 onder het gewicht van een zwarte raaf
 als onder de last van een rijpe vrucht
Volgens de psychiatrisch patiënt in de bosjes
is het Heilig Dier vaker bij dageraad in dit park gesignaleerd
op het grasveld achter het pierenbad
spitse kop dikke staart grijs-gele vacht
amberkleurige ogen langwerpige pupillen
een doodgebeten woord
tussen Zijn vlijmscherpe tanden
en als dan het eerste daglicht doorbreekt
zet het gouden uur Hem in vuur en vlam
 alsof Hij in brand staat
en schijnen de banden ultramarijn
op de witte vleugels van zijn prooi
als lapis lazuli
 Wees dan niet bang mijn kind
 maar heb ontzag
 voor het Woord van de Jakhalskoning
 dat zegt:
 ik ben omdat wij zijn
 alles is met elkaar verbonden

mens boom dier en ding
een wereldwijdweb
van vertakking en verbinding
Hoe klein ook onze aanraking, habibi
de trilling zal voelbaar zijn
in iedere vezel.

Nader tot jou

Amsterdam, 6 september 2020

Beste Gerard Reve,

Zwarten zijn ‘erfelijk minder begaafd’ dan blanken. Dat beweerde je ooit in *De Groene*. Zwart en wit dienden daarom ‘elk hun eigen, van elkaar onafhankelijke staat te hebben’. Niet meer dan een logische gedachtegang voor iemand die eerder de uitspraak deed: ‘Ik geloof dat Apartheid niet gegrond is op racisme, maar op christelijke ethiek.’

Misschien was het ironie, en neem ik je veel te serieus. Je hield nu eenmaal van pesten, tot op het randje van het betamelijke. Een van je vaste grapjes tegenover je ex Hanny Michaelis, haar Joodse ouders in de oorlog vergast, was bij binnenkomst hard op de deur bonzen en ‘*Aufmachen! Deutsche Polizei!*’ roepen.

Of was geld het motief voor je ongein? In een brief aan Simon Carmiggelt (*De Taal der Liefde*) schreef je dat racistische uitspraken over ‘inferieure kokosnotenplukkers’ een lucratief effect hadden. Je boekverkoop verveelvoudigde.

Een broodje fascisme opdienen is één ding. Verwarring

stichten in het kamp van de vijand – ‘vandaag niet Satan, maar wel vanavond’ – een ander. Maar ‘alles is één, de taal der Liefde internationaal’, dat weet jij ook. Dus kom dichterbij, Lieve Jongen. Kijk me aan. Ik ben het, ‘je gekleurde broeder’. Lid van die Surinaamse en Antilliaanse troep die je, ‘met een zak vol kralen en spiegeltjes, enkele reis Takki Takki Oerwoud’, ironisch wenste terug te sturen naar hun eigen land. Ik ben hier. Ik blijf hier. Ik ga niet meer weg.

Ze zeggen dat wat het meeste op ons lijkt, de grootste weerzin in ons opwekt. Is dat niet precies wat er aan de hand is in ons geval? Jij en ik, dierbare collega, we lijken op elkaar. Eenzame, zoekende mensen zijn we, van jongs af aan, toen we ernstige ettertjes waren, ongelukkig op lagere school en gymnasium, geneigd tot zelfkastijding en introspectie. Samen vormen onze levenspaden een gespiegeld sjabloon. Een netwerk van autobiografische parallellen.

Mijn wiegie was een kokosnotenkissie, maar sinds mijn studententijd woon ik domweg gelukkig in de Westerparkbuurt. Dagelijks, op weg naar coffeeshop Mama Africa, passeer ik je geboortehuis in de Van Hallstraat. Eén jaar heb je bij mij om de hoek gewoond, op nummer 25, voordat je met je broer Karel en je ouders verhuisde naar de Ploegstraat in Betondorp.

Tegenover je geboortehuis, aan het einde van een smal stenen pad, ingeklemd tussen yogacafé Carespace (met gratis proefles) en massagesalon Treatwell (met happy ending), is een monument voor je opgericht. Joop Schaffhuizen, je pedofiele mantelzorger, onthulde het gedenkteken in 2006, het jaar van je overlijden. Wie niet weet dat je

naar drie luikjes in een diarreekleurige lantaarnpaal moet zoeken, loopt er straal aan voorbij. Is de straatlamp eenmaal gevonden, dan valt er bitter weinig te zien. Een foto van je – grijs, in wit gestoken, een knappe bejaarde. Een citaatje uit *Nader tot U* over de weemoed van een verloren jeugd.

‘Ik weet,’ noteerde je op vrijdagmiddag 17 juli 1964, ‘dat ik nog veel verder, zo ver als maar enigszins mogelijk is, zou moeten terugkeren in het Verleden, en dat ik ten slotte zelfs zou moeten proberen de grens van de nog gestalte hebbende herinnering te overschrijden, want daarachter moet, van de verschrikking die “dit rampzalige leven” inhoudt, de verklaring te vinden zijn.’

Je schreef deze brief vanuit Huize Algra in het Friese Greonterp waar je, na je scheiding van Hanny Michaelis, met Woelrat en Teigetje een liefdesnest bouwde. Steeds vaker ontvluchtte je je geboortestad: het huwelijk tussen jou en Amsterdam was ongelukkig. ‘Laat elke hoop varen, gij die hier opgroeit,’ zei je, Dante parafraserend, over Betondorp, de buurt waar Werther Nieland bij je om de hoek woonde. De hemel boven Jozef Israëlskade 116, in *De Avonden* omgedoopt tot Schilderskade 66, was vaal, vuil en gelig. Begin jaren zeventig verliet je de gedoemde ‘woestijn van glas en beton’ voorgoed. Je nam je intrek in het huis van Woelrats moeder aan de Boslaan 34 in Veenendaal, waar je *De Taal der Liefde* deels schreef. ‘In Veenendaal heb ik een evenwicht gevonden, dat ik nooit eerder heb gekend. Eindelijk ontplooit zich mijn talent in volle kracht,’ schreef je in 1971 in een brief aan Josine M.

Veenendaal, *of all places*. Het Jeruzalem van de Utrecht-

se Biblebelt. In deze orthodox-christelijke *hellhole* was ik als *new wave*-puber gillend gek geworden. Na de scheiding van mijn ouders, midden jaren tachtig, verhuisde ik met mijn moeder en zus naar Slagvink 15, tien minuten fietsen van de Boslaan. De woning, recht tegenover een zwartekousenkerk, was een met wit bolletjestapijt en bruine kurkmuren ingerichte zelfmoordtempel. Op zaterdagmiddag harkten de gereformeerde burens het zand in hun woestijnachtige voortuinen – bloemen en planten waren zondige frivoliteiten – haarfijn en devoot aan. Mocht de Boze op zondag de godvruchtige ziel heimelijk willen verleiden, dan zouden de sporen van zijn bokkenpoten zijn ware Gedaante onthullen.

Hoe hard ik ook op vrijdagavonden langs maisvelden en vleesboerderijen naar discotheek T-shock reed, Ilse Bruggeman, het mooiste meisje aller tijden, achterop, de Onuitroeibare Verveling bleef hangen in de spiegel van mijn opgevoerde brommer.

Eenmaal student vluchtte ik het dorp uit, recht in de armen van de schone maagd met de stinkende adem. Ik was negentien. Net als jij in die leeftijdsfase was ik een wereldvreemde adolescent die in boekentaal sprak. Ik las Schopenhauer voor ontbijt, Céline als slaapmuts. Net als jij ging ik in therapie bij een psycholoog omdat ik worstelde met innerlijke demonen, variërend van woedeaanvallen en zelfhaat tot suïcidale gedachten die zich voordeden als Verlossing.

Het was in deze periode, begin jaren negentig, dat ik jouw werk ontdekte. Zelf diep ongelovig vond ik je Godsbeleving ontroerend en hartverscheurend grappig. Van

je stilistische brilte werd ik, in geestelijke zin, botergeil. Maar van je homo-erotische verlangens naar het Loodgiertend Prijsdier M. begreep ik weinig. IJzerenheilig hield ik vast aan mijn heteroseksualiteit. De sodomiet in mij verveelde zich dood.

Totdat ik jaren later, op mijn familie-eiland Aruba, in bed belandde met een Meedogenloze Jongen. Op de dansvloer van een nachtclub kwam hij als een stuk proza op me af. Zijn Braziliaans-Libanese torso zat onder de zee-manstatoeages. Dat hij zijn geld verdiende in de cokehandel was geen geheim; op zijn nachtkast prijkte een semi-automatische Beretta die perfect in zijn hand lag. In zijn zwarte Porsche Carrera reden we in de tropennacht naar zijn sprookjesvilla, met buitenjacuzzi. Nadat hij me duchtig had afgetuigd op zijn waterbed, en ‘aan mijn weerloos stamelende mond een hijgende snik van verzadiging had ontlokt’, rookten we Cubaanse sigaren van duizend dollar per stuk. En ik ervaarde, eenmalig, dat liggen in de armen van een donkere man een vorm van thuiskomen kan zijn. *Spiegel im Spiegel* vierde ik, door en met hem, mijn eigen zwarte lichaam. Een lichaam dat ik geleerd had te verachten in de witte spiegel van Nederland.

Anderhalf jaar verbleef ik op Aruba. De eerste maanden logeerde ik bij mijn grootmoeder Elina Petronia, een zwarte vrouw geboren op Curaçao, diep gelovig, moeder van zestien. We waren vreemden voor elkaar toen de luchthaventaxi me op een laaiend hete namiddag in april afzette voor de deur van het geboortehuis van mijn vader, haar oudste zoon. Eén keer, als vijfjarige jongen, had ik

met mijn zus en ouders een zesweekse zomervakantie bij *madú* doorgebracht, daarna nooit meer.

Zevenentwintig jaar later naderde ik over het tuinpad de overdekte veranda waar ik als peuter op blote knietjes blauwe hagedissen had nagejaagd op de koele plaveistenen. De uitbloeiende hibiscus in de voortuin, de gekromde takken uitgestrekt over het golfplaten dak, zette de witgepleisterde woning in een roze gloed. Ik rook de muffe geur van de verwelkte kelkbloemen die langs het smalle rotspad in het stof waren neergedwarreld.

Daar stond ze, achter de lage muur die de veranda afscheidde van de voortuin. Kleiner dan ik me haar herinnerde. Haar hoofd grijs, haar wangen ingevallen. Maar zonder iets verloren te hebben van haar vormelijkheid. Haar rug kaarsrecht, de sierlijke ibishouding van haar nek licht gebogen.

Met priemende ogen keek ze toe hoe ik op haar afliep door de rotstuin. Haar magere, blauw dooraderde hand leunde op een wandelstok. Ze droeg een crèmekleurige zondagsjurk met korte, witte pofmouwen. Haar donkergrijze haar opgestoken met een lichtblauwe vlinderhaarklem die haar gezicht iets meisjesachtigs meegaf.

Ik zette mijn rugzak neer. We omhelsden elkaar. Met een van pijn vertrokken gezicht zeeg *madú* neer in haar leunstoel op de hoek van de porch. Van dichtbij vertoonde haar nette jurk sleetse plekken bij de knieën.

‘*Yiu,*’ zei ze met hese stem, ‘laat me naar je kijken.’

Moe van de vertraagde vliegreis en bezweet door de Caraïbische hitte liet ik me ongemakkelijk bekijken.

Oma’s hand, haar askleurige huid een vertakt raster

van rimpels, beroerde mijn wang. Ze schudde haar hoofd. Haar lippen trilden licht. ‘*Ai mi Dios,*’ zei ze met een zucht, ‘*mi ta mira bo tata den bo*’, ik zie je vader in jou.

We praatten bij op de *porch*. Neven, nichten, ooms en tantes die ik sinds mijn kindervakantie op Aruba niet meer had gezien, kwamen langs om te groeten. De avond viel. *Madú* knipte de muurlamp aan in de door jaloezieën afgesloten huiskamer. In het helle tl-licht werd de uitgestorven kamer zichtbaar. Bijna alles was precies zoals ik het me herinnerde. De ovale plastic eettafel met de schaal kunstfruit. De boogvormige uitsparingen onder de dakrand voor de luchtdoorstroom. De glazen sierkast in de voorkamer met de steeds groter wordende verzameling fotoportretten van haar kleinkinderen.

Een half jaar woonde ik in haar stille huis, waar alleen nog de echo weerklonk van ruziënde, spelende kinderen. Opa Alfonso Esteban was jaren terug aan longkanker overleden, de kinderen waren uitgevlogen. In de uren dat we samen op de veranda verkoeling zochten tegen de tropen-zon spraken we weinig. Om ons heen hing de indringende geur van de weggrottende hibiscusbloesem. Onze leefwerelden konden nauwelijks verder uit elkaar liggen. Zij las de bijbel, ik Jean Genet. Zij telde haar rozenkrans terwijl ik de hand van de Meedogenloze Jongen, waarmee hij me had neergedrukt op zijn kingsize bed, voelde nagloeien op mijn keel.

Maar ik was haar oudste kleinzoon, haar kind. Zij het bloed van mijn bloed. Dat was genoeg.

Op een ochtend, in de oude kinderkamer van mijn vader waar ik sliep, werd ik gewekt door de warme ont-

bijtgeur van bakbananen met stokvis. Het keukenaroma drong diep door in mijn slaperige geest. Oude herinneringen kwamen bloot te liggen. Half wakker, half slapend hoorde ik de kamer weer. Hoe alles er had geklonken toen ik als jongetje logeerde in dezelfde kamer. Het gekwaak van de hamerkikkers in het mangrovebos vlak achter het huis, hoe de lucht er vol van was geweest, een wolk van geluid. Het gefladder van de gele suikerdiefjes die scheer- vluchten maakten vanuit de muurgaten onder het lage dak, kleine twijgjes in hun snavels, bouw materiaal voor hun nest op de sierlamp boven de eettafel. Ik proefde weer het koele metaal van het bedframe waar ik aan likte om in slaap te vallen. Ik voelde weer de hete vulkaanstenen onder mijn blote voeten in de rotstuin. En alles leefde, trilde, had een glans. De gele tuinslang waarmee mijn grootvader de cassaveplanten naast het huis natspoot. Het getik van proostende rumglazen op de veranda. De harde klappen van de dominostenen op de speeltafel onder het afdak van de *porch*. Geluiden opgelost in de tijd als bruistabletten in een glas water.

Jaren verstreken. Ik werd vader. Tekende een boekcontract bij jouw voormalige uitgever. Werd redactielid van *Tirade*, aan wier lezers je reisbrieven uit *Op weg naar het einde* en *Nader tot U* waren gericht. Maar de neerwaartse wieling van mijn minderwaardigheidscomplex bleef onveranderd.

Soms zocht ik je doodspaal op bij mij om de hoek. Tegenover je gedenkteken, voor een armoedig bosschage, staat een houten bankje. Sombor gestemd overpeinsde ik

je woorden op het straatmonument. Wat lag er voorbij de drempel van mijn vroegste herinnering – een verregend beeld van een driejarige op schoot bij zijn Antilliaanse vader, die rook naar kokosolie en de warme baklucht van johnnycakes?

Gezeten op de stadsbank, mijn ogen dicht, doemde de schim op van een angstig kind, verstopt onder een eettafel. Terwijl hij met koortsachtige bewegingen zijn zwarte huid openkrabde, vroeg het kind zich af waarom alles wat goed, zuiver en sterk was een witte kleur had. Waarom was Jezus wit met blauwe ogen? Waarom was Tarzan, koning van de Afrikaanse jungle, wit? Waarom waren God, de apostelen en alle engelen wit? Hadden de zwarte engelen soms de foto's genomen van het Laatste Avondmaal? Of stonden zij, buiten beeld, in de keuken, klaar om melk en honing uit te serveren aan hun Heer en Meester?

Twee weken geleden, op een zonnige woensdagmiddag, besloot ik in je voetsporen te treden, op weg naar het einde: jij weet wat het is om een zelfmoordpoging te doen. Langs de snelweg sneed ik mijn onderarmen open met een stuk glas van een kapotte bierfles. De pijn voelde als een bevrijding. De snijwonden inkervingen die me, over generaties heen, verbonden met de initiatieriten van mijn West-Afrikaanse voorouders. Mijn kapotte huid een theatraal eerbetoon aan de schildering van littekens op de gezweept rug van mijn betbetoverovergrootmoeder Catrijn Leonora Munnigh, als slavin geboren op plantage Luchtenberg te Curaçao.

Al met al ben ik je dankbaar, Gerard. De macht van je woord is een inspiratie. Dat je net zo onmogelijk bent als Gods onmogelijke Majesteit vergeef ik je. Een laatste blijde tijding: middels het tv-kanaal van Omrop Fryslân en als woordvoerder van kledinglijn Teigetje & Woelrat, deelde Woelrat onlangs voor de camera mee dat je Friese huisgordijnen verwerkt zijn tot mondkapjes tegen het Chinese virus. Voorraad beperkt, prijs nader overeen te komen.

Ondanks de geduchte afstand omhels ik je hartelijk. Rest mij nog drie dingen te zeggen. De paradijselijke Oertuin ligt in Noord-Botswana. De Messias was een Aramees sprekende Palestijn. En God? 'Als de Oneindige zich opnieuw in Levende Stof gevangen geeft,' zoals je verkondigde in *Dialog*, tijdschrift voor homofilie en maatschappij, 'zal Hij miskend, verguisd en geranseld' terugkeren als Zwarte Ezel. Hoogstens in staat een paar Smibanese lettergrepen te formuleren. Net genoeg om over je graf heen in je oor te balken: gekleurde broeder? Fuk jou swa.

Radio gaga

De poort waardoor hij bij haar naar binnendrong opende zich in de nacht. Soms ontsnapte ze aan zijn lijkwitte handen, soms niet. Soms was hij langzaam, soms snel. Soms sprak hij, zijn stem een striemend gefluit. Zoals de pasaatwind die door de zeegrotten blies bij Watamula. Maar altijd wilde de *makamba* maar één ding: de lelie in haar ziel verbrijzelen.

Ma Mercedes schrok wakker. Hoelang had de droom deze keer geduurd? Tijd werkte anders in haar hoofd. Talloze keren was het licht geworden en dan weer donker. Of kwam dat door de stroomstoringen in haar wijk? Steevast sliep ze met het licht aan. Maar de schemerlamp op haar nachtkastje brandde niet meer. De airco aan de muur, doorgaans ratelend, zweeg. Het was heet en donker in haar slaapkamer. Haar roze nachtjapon, kletsnat van het nachtzweet, plakte aan haar huid.

Onder haar kussen lag een kleine zakradio. In het schemerduister draaide ze aan de zenderknop. Uit het geruis en gekraak vlak bij haar oor doemden stemmen op die spraken over de dingen van de wereld. Dj's die verzoeknummers aankondigden. Vrouwenstemmen die de rozenkrans baden. Een vlammeende toespraak van Betico. Vrome, vurige, vriendelijke stemmen die haar geruststelden.

Ma Mercedes zette het radiovolume op fluisterstand. Ze sloeg het laken opzij. Met een kreun zwaaide ze haar gezwollen, door spataders geteisterde benen over de bedrand. Voordat ze moeizaam neerknielde voor het huisaltaar naast haar bed schoof ze een kussen onder haar stijve knieën. Op het lage tafeltje, naast het plastic heiligenbeeld van de Zwarte Madonna van Guadalupe, ontstak ze een noveenkaars. Geschaard rondom het Maria-icoon werden het bruidsportret van haar overleden ouders en een ingelijste pasfoto van wijlen haar echtgenoot spookachtig verlicht.

Boven het altaar, aan een spijker in de muur, hing een roestig dooparmbandje. ‘Eliana 1942-1943’ stond er op het koperen naamplaatje gegraveerd.

Als plengoffer voor de doden goot Ma Mercedes een scheutje kruidenrum uit in een koffieschoteltje. Om de kamer te reinigen van kwade geesten strooide ze een handjevol witte salie in een uitgeholde fleskalebass en hield er een aangestoken lucifer bij. In het zachte geknisper van de rokende bladeren hoorde ze de doden met elkaar kletsen, als waren het loslippige klanten in haar rumshop.

‘Rust maar lekker uit in de hemel, *dushi*,’ zei ze tegen de bevroren beeltenis van haar man. ‘Maak je geen zorgen om ons. Ik heb het goed. Onze kinderen ook. Izaline heeft promotie gemaakt bij de Aruba Bank. Rudy is voor de vierde keer vader geworden. En Urleson is verliefd op een meisje uit Hulanda. Hij heeft me een brief geschreven.’

In het flakkerende licht sloeg Mercedes een kruis ter aanbedding van de Zwarte Madonna, schutspatrones van vrouwen, armen en onderdrukten. Haar pijnlijke reuma-

handen gevouwen, smeekte ze de Maagd om haar jongste zoon, die zeventuizend kilometer van haar vandaan woonde, te beschermen tegen de werken van de Boze.

‘Lieve Moeder in de hemel,’ prevelde ze in het schemerdonker. ‘U bent de Hoedster van huizen, dorpen en steden. De Koningin van wegen en kruispunten. De Weefster van het pad des levens. Waakt U ook vandaag over mijn kind in al Uw goedertierenheid.’

Zes jaar geleden was Urleson naar Nederland vertrokken met een studiebeurs. Ze had hem gesmeekt niet te gaan. Ma Mercedes huiverde bij het idee dat hij zich eenzaam zou voelen tussen vreemden. Eenzaamheid voor haar betekende: iemand die alleen woonde. Geen familie om zich heen had. Door haar vliegangst kon ze hem onmogelijk opzoeken in zijn Amsterdamse studentenflat. Om zijn kleren te wassen en de vouwen eruit te strijken. De gehakt-pasteitjes voor hem te frituren waar hij zo van hield.

En wat als haar kleinkinderen in Hulanda zouden opgroeien? Ze zouden haar taal niet spreken en zij zou hen niet kunnen verstaan.

Maar als haar jongste zich iets in zijn hoofd haalde hield niets hem tegen. Op Colegio Arubano had hij de hoogste cijfers van zijn klas gehaald. Hij moest en zou studeren in Europa. Na vier jaar, beloofde hij haar, zou hij terugkeren met een diploma van de hotelvakschool. Faciliteitsmanager worden van Hotel Paradiso, het beste viersterrenhotel op het eiland. Dat was zijn droom. Hij was er slim genoeg voor.

Dus had ze hem laten gaan, met pijn in haar hart. Uit-

eindelijk kon ze hem alleen maar gelijk geven. Als je iets wilde bereiken moest je in het Westen zijn. Dat wist iedereen in Zeewijk. Op Aruba waren de studiemogelijkheden beperkt, de banen schaars. Haar rumshop-aan-huis, met als publiekstrekkingen zelfgestookte agaverum voor vijf dollar de fles en een papegaai op een stokje die gebroken Papiaments sprak, deed vooral dienst als hangplek voor domino spelende werklozen en onderbetaalde contractarbeiders van de Lagoraffinaderij om de hoek.

En toch. Hij was nog zo jong, net achttien, toen hij op het vliegtuig was gestapt. Wie zou er voor hem zorgen aan de andere kant van de wereld? Haar stille, verlegen, teruggetrokken jongen. Zo was hij als kind al geweest. Vanaf het moment dat ze hem voor het eerst in haar armen hield op de kraamafdeling van het Oduberziekenhuis had ze het in zijn gezicht gezien. Dat God haar een bijzonder kind had geschonken, kwetsbaar en uitverkoren.

Zijn oudere broers en zussen speelden luidruchtig tikkertje in het mangrovebos aan zee, vlak achter het huis. Ze kropen bij haar op schoot en vroegen brutaalweg om een pinda-ijsje zonder hun beurt af te wachten. Maar Urleson zat het liefst alleen in de schaduw van de kibrahachaboom. Hele middagen vermaakte hij zich met de renhagedisjes, die omhoogschoten tegen de kromme stam. Luisterde hij stil en als betoverd naar het gefluit van de troepiaalvogel in de bladerloze takken, bedekt met gele bloemen.

Zijn eenzelve gedrag boezemde haar angst in. De ochtend dat hij gedoopt werd in de Regenboogkerk stond haar nog helder voor de geest. Voor het altaar goot de voorganger het wijwater uit over zijn hoofdje. Urleson gaf

geen kik, een slecht voorteken. Zijn oudere broers en zussen waren bij de toediening van het eerste sacrament in luid gekrijs uitgebarsten als teken van hun ontvankelijkheid voor de werken van de Heilige Geest.

Naderhand werd het doopfeest gevierd in het huis van Cheryl Rincon, een achternicht van haar man Lionel. Zij was getrouwd met een rijke Amerikaan en had een groot huis in Sero Colorado. Op het met gras en palmbomen ingeplante achtererf stonden acht lange tafels, gedekt met linnen tafelkleden, opgesteld in de vorm van twee kruizen. Gekleed in een wit katoenen doopjurkje, afgezet met kant, zetelde kleine Urleson naast haar in een versierde kinderstoel. Tientallen gasten stonden in de rij om moeder en zoon te feliciteren. Haar zoontje nam de bewonderende blikken van de genodigden, die unaniem de loftrompet bliezen over de opmerkelijke schoonheid van zijn ebbenhouten gezicht, onbewogen in zich op. Zijn kandijbruine ogen leken de wereld om hem heen in één opslag te kunnen peilen.

De rest van de middag joeg Mercedes de bezoekers weg die haar pasgeborene onverholen aanstaarden, onkundig van de kwade kracht die in hun blikken besloten lag. Hij zou ziek kunnen worden, zijn verstand verliezen of erger nog. Want het vermogen van de *oyada* had ze met eigen ogen aanschouwd. Haar achterbuurvrouw, een helderziende die beter met vogels en vissen kon praten dan de Heilige Franciscus, had op een dag de dwergparkiet op haar cactusheg net zo lang het boze oog gegeven tot het groene vogeltje omviel, stokstijf en kassiewijle.

‘*Tende,*’ had ze Lionel toegefluisterd, ‘*nos mester tene cui-*

dao cu oyada’, luister, we moeten ons waken voor het boze oog. Haar man had zijn schouders opgehaald. Over de jaren had hij geleerd haar bijgelovigheid voor lief te nemen. De strijd aangaan met een vrouw voor wie het laten rondslingeren van een schoen met de zool naar boven gelijkstond aan het opzettelijk uitlokken van een sterfgeval? Die hem opdroeg rond de klok van zevenen niet in de deuropening te gaan staan omdat de geesten van de doden op dat uur het huis betraden? Hij wist wel beter.

Vanaf die dag, als behandeling tegen het boze oog, had ze Urlesons borst en billetjes iedere dag ingewreven met wasblauwswel. Elk jaar, op Goede Vrijdag, liet ze haar twee oudste zonen Richy en Rudy een leguaan vangen die lag te zonnebaden op het golfplaten dak van haar huis. De verwijderde kaken, de tanden aaneengeregen tot een koord, droeg ze haar jongste op om zijn nek te dragen. Ze verbood hem ten strengste het amulet af te doen. Ook niet als hij ging slapen met honger in zijn buik omdat ze nauwelijks genoeg eten op tafel kon krijgen sinds de dag dat haar man was heengegaan.

Door de spleten onder het golfplaten dak sijpelde ochtendlicht de slaapkamer binnen. Een zonnestraal viel neer op het schelpengordijn in de deuropening naar de woonruimte. Een parelmoeren schelpschijf fonkelde fel als een waterglinstering.

Ma Mercedes leunde met haar elleboog op de rand van het bedmatras. Ze verbeet de zeurende pijn in haar onderrug – twee wervels beknelden een zenuw – en kwam moeizaam overeind. Ze trok haar paarse jurk van gebatikt

katoen aan, schoof haar eeltige voeten in haar slippers en slofte stilletjes door de woonkamer naar de keuken.

Iedereen in huis sliep nog. Haar jongste dochters Sherdama en Jeandrelica, die nog bij haar inwoonde, lagen op de uitgeklapte slaapbank. Haar kleinkinderen Charisse, Pinto en Sammy, drie, vijf en zes jaar oud, sliepen tussen hun moeders in. Als in slaap gevallen puppy's lagen ze dwars over elkaar heen voor pampus. Op een rieten vloermat voor de tweedehands tv sliep haar zes maanden oude kleinzoon Roderick op de buik van zijn moeder Diana. In de voorkamer, op een van straat geplukte sofa met doorgezakte vering, sliep Sharon zijn donderdagavondroes uit. Sinds de Lago zijn stagecontract als elektricien niet had verlengd, zat haar oudste kleinzoon *in between jobs*.

In de kleine keuken aan de straatkant vulde ze de lek-kende waterpan en zette hem op het vuur voor koffie. Het tweepitsgastoestel stond op een wankel aanrecht dat bestond uit twee tegen elkaar geschoven klaptafels. Naast het campingfornuis stond een tienliterwaterfles, een afgedekte schaal palmolie en een lege rijstkoker, eronder kartonnen dozen met plastic borden en tinnen pannen. Het liefst lokte Ma Mercedes de familie onder haar dak 's ochtends uit bed door het huis te vullen met de warme, ingedikte geur van *sopi di mondongo*. Maar de pan met ingewandensoep in de koelkast was bedorven door de stroomstoring van vannacht. De drie flinke red snappers die ze in mootjes gehakt bewaarde in de vriezer kon ze weggoeien.

Ze opende de deur van de provisiekast naast het aanrecht. Leeg, met uitzondering van een blik mais, een aan-

gebroken pak kristalsuiker en een laatste restje oploskoffie.

Aan de binnenkant van de kastdeur hing de verkiezingsposter van de MEP. Op de poster staarde partijleider Betico visionair de toekomst in. Onder zijn charismatische gezicht praalden beloftevolle woorden:

‘God zond een man. Mozes was zijn naam. En hij leidde zijn volk uit de slavernij.

God zond een man. Betico Croes was zijn naam. En hij leidde zijn volk naar de onafhankelijkheid.’

Het was geen geheim in Zeewijk op wie de familie Heyliger stemde. Haar man, een Arubaan in hart en nieren, opgegroeid in de knoek en apetrots op zijn eiland, was zijn leven lang een trouwe MEP-aanhanger geweest. Nog steeds zag ze het beeld voor zich van Lionel die de tv aanzette en met opwinding in zijn stem ‘Hij komt zo’ tegen haar zei. Even later verscheen Betico op het scherm. Holland heeft een rapport gemaakt, sprak hij voor de microfoon, en daarin staat dat Aruba best onafhankelijk mag zijn. ‘Zie je wel,’ zei haar man en keek haar glunderend aan. Toen Betico aan het einde van zijn tv-toespraak verkondigde dat ook de VN in New York het recht van Aruba op soevereiniteit erkende, sprong Lionel op van de bank en applaudisseerde. ‘Aruba bestaat in de wereld,’ zei hij met tranen in zijn ogen. Zijn eilandje ergens in een uithoek van de wereld, waar de maanlanding een klein bericht was op de achterpagina van de *Diario*.

Maar om haar politieke voorkeur aan de grote klok te hangen, dat ging Ma Mercedes te ver. Ze was een zakenvrouw. Ze wilde boven de partijen staan. Geen klanten

voor hun hoofd stoten. Voor haar geen gele MEP -vlag, opzichtig wapperend op het dak van haar huis. Geen partijposter nadrukkelijk opgehangen achter het raam aan de straatkant, zoals de meeste eilandbewoners deden rond verkiezingstijd. Groen of geel, AVP of MEP, iedereen was welkom in haar rumshop. Dat ze soms op haar tong moest bijten, wanneer een dronken klant door de zaak schreeuwde dat Betico een pruik droeg gemaakt van het schaamhaar van Venezolaanse hoeren, nam ze op de koop toe.

Ze legde haar hand op het geliefde gezicht van de Bevrijder. Met een zucht sloot ze de deur van de provisiekast, sloeg een kruis en wierp een blik naar boven. Betico zou haar helpen. Hij was een goed mens. In de eerste maanden na de dood van Lionel, als beloning voor de trouwe partijsteun van haar en haar man, was de Leider vrijwel wekelijks bij haar op bezoek geweest. Gewoon om te groeten. Om te vragen hoe het met haar ging. Hij bleef altijd maar kort. Ze wilde hem niet te lang vervelen met haar klaagverhalen over haar karige weduwepensioen of de plannen van haar jongste zoon om in Hulanda te gaan studeren. Als ze vroeg wat hij wilde drinken, gaf hij meestal hetzelfde antwoord: een glaasje kersenfrisdrank, mevrouw, met twee ijsklontjes, als het niet te veel moeite is. Soms, wanneer hij aanklopte aan het einde van een lange werkdag, liet hij zich verleiden tot een cuba libre. Betico nipte aan zijn mixdrankje en informeerde naar haar gezondheid en die van haar kinderen. Dan ging hij weer verder, het veld op. Handjes en schouderklopjes geven. Domino spelen. Begrafenissen en bruiloften bezoeken. De Arubaanse kiezer wilde persoonlijk gewonnen worden.

Nee, Betico, dacht Mercedes, ze mocht hem wel bedanken. Ze herinnerde zich de dag, bijna zes jaar geleden, toen de telefoon op de hoek van het aanrecht was overgegaan. Dat was nog in de tijd dat ze zich een vaste telefoon kon veroorloven. ‘Mag ik u van harte feliciteren,’ sprak de Bevrijder aan de andere kant van de lijn, waarna hij een veelzeggende stilte liet vallen. ‘De aanvraag voor de studiebeurs van uw zoon Urleson Heyliger hebben wij mogen goedkeuren.’

Het water kookte. Ze liep de keuken uit naar buiten en ging zitten op de bovenste tree van de smalle, houten trap voor haar slumwoning. Ze nam een slok van haar waterige koffie. Terwijl ze het rode radiootje uit de zak van haar jurk haalde, de antenne uittrok en haar favoriete zender opzocht, voelde ze het zonlicht langzaam over haar polsen kruipen.

*

Dit is radio Kelkboom, goedemorgen. Vanmiddag presenteert MEP-leider Betico Croes zijn nieuwe regeerbeleid in het parlamentsgebouw in Oranjestad. Wat kunnen we van de Arubaanse Onafhankelijkheidspartij verwachten, nu ze de absolute meerderheid hebben? We schakelen over naar onze politieke verslaggever Jossy Booi. Jossy, wat heb je voor ons?

Ja, Glenda, dertien van de eenentwintig zetels maar liefst haalde de MEP bij de laatste eilandraadverkiezingen. AVP bleef steken op vijf, PPA op drie. PDA haalde de kiesdrempel niet.

Wat betekent deze uitslag voor de regeringsformatie?

De MEP heeft het alleen voor het zeggen, zo mag je het rustig stellen. Daarbij komt dat nog nooit zo veel mensen op één man hebben gestemd: Betico Croes, die al jaren strijdt om Aruba een soevereine status te geven buiten het Antilliaanse staatsverband. De man die in maart dit jaar succes boekte op de Rondetafelconferentie in Den Haag, waar de toekomstige status aparte van Aruba werd vastgelegd. Zijn populariteit lijkt momenteel geen grenzen te kennen. Zeker na de schietpartij een week voor de verkiezingen waarbij de Bevrijder, zoals zijn achterban hem graag noemt, zwaargewond raakte.

Jossy, ik hoor getoeter en geschreeuw op de achtergrond. Betico pa semper! 'Betico voor altijd!' Waar ben je?

Ik sta hier bij het Winstonveld in Santa Cruz, de plek waar Croes op 24 april, na afloop van een verkiezingsbijeenkomst van de MEP, in zijn buik werd geraakt door een politiekogel. De politie-autoriteiten en de AVP spraken van een ongeluk. De verkiezingsbijeenkomst was verboden door de autoriteiten. De politie loste twee waarschuwingsschoten om de menigte uiteen te drijven. Croes en zijn aanhangers beweren echter stellig dat er sprake was van een gerichte aanslag. We herinneren ons allemaal nog de tv-beelden van woedende MEP-leden die zich in groten getale verzamelden voor de poorten van het Oduberziekenhuis waar hun leider een spoedoperatie onderging. De spanningen liepen nog verder op toen Croes-aanhangers vijf dagen later een vijftienjarige jongen uit het AVP-kamp doodschoten. Uit vrees voor wraakacties werd Croes overgebracht naar een ziekenhuis in Florida. Toen duidelijk werd dat de MEP een monsterzege had geboekt, keerde

de partijleider in triomf terug naar zijn eiland, fysiek verzwakt, maar mentaal ongebroken. Een Nederlandse krant kopte: ‘Kiezers en kogels op Aruba. Ook al waait onze vlag daar (nog), toch gaat het er Zuid-Amerikaans aan toe.’

Hoe bepalend was dat schietincident voor de verkiezingsuitslag, volgens jou?

Doorslaggevend, zonder meer. Het gaf Croes het imago een martelaar te zijn voor zijn volk. Een man die bereid is te lijden om het Arubaanse volk, zoals hij het zelf zegt, hun trots en waardigheid terug te geven. Als je kijkt hoeveel mensen hem opwachtten op het vliegveld toen hij een paar weken geleden terugkeerde uit Miami. Betico's woorden ‘*Si mi cai na caminda, gara en bandera y sigui cu e lucha*’, als ik onderweg bezwijk, grijp dan de vlag en ga door met de strijd; zijn aanhangers nemen die woorden letterlijk. Ze gaan voor hem door het vuur. Vooral in Santa Cruz, zijn geboorteplaats. Overal hier hangen de symbolen van Betico's MEP: vlaggen, leuzen en zijn foto boven de deur.

Volgens insiders moet de MEP-regering effectieve antwoorden vinden op één allesoverkoepelend vraagstuk, willen ze de kiezer tevreden houden: hoe politiek en economisch invulling te geven aan Aruba's zwaarbevochten status aparte die over anderhalf jaar, op 1 januari 1986, ingaat. De Lago-raffinaderij in oliestad San Nicolas heeft eerder dit jaar driehonderd arbeiders met een lay-offpremie op straat gezet. Hoe realistisch is deze autonomie voor een eiland dat dermate afhankelijk is van de olie-industrie dat alleen al het gerucht over een mogelijke sluiting van de Lago een siddering van paniek over het eiland laat gaan?

Eén ding is inderdaad zeker, Glenda: mocht de Lago, dat kampt met verouderde apparatuur, zijn deuren sluiten, dan heeft Betico een gigantisch probleem. Niet alleen raakt de overheid de helft van haar belastinginkomsten kwijt. De toeristenindustrie, als enig overgebleven pijler van de eilandeconomie, zal dan in moordend tempo moeten worden uitgebreid. Van twaalf grote hotels, waaronder Hotel Paradiso van de invloedrijke Mousa-familie, kan het eiland niet leven. Lago-stad San Nicolas, de een na grootste stad op het eiland, zou zijn bestaansrecht verliezen en veranderen in een *ghost town*. Maar zo ver is het nog niet. Vanavond brengt Betico eerst een werkbezoek aan Zeewijk, een van de armste wijken van San Nicolas, ongetwijfeld om haar inwoners een hart onder de riem te steken en de belofte uit te spreken dat hij er alles aan zal doen om de deuren van de Lago open te houden.

Dank je, Jossy. Straks te gast in onze studio Coby Kock, spin-doctor van PPA-voorman Benny Nisbet. Maar nu eerst een telefonisch live-interview met AVP-leider Henny Eman. Goedemorgen meneer Eman.

Goedemorgen Glenda.

Het huis van Ma Mercedes lag aan het einde van een onverharde weg. In het natte seizoen, als de orkaanregens over het eiland trokken, veranderde de zandstraat in een glibberige modderglijbaan voor de kinderen in de buurt. Op het ritme van een op hol geslagen metronoom druppelde het regenwater, opgevangen in tinnen pannen op de vloer, door de lekkende daken. Voorbij haar woning boog de weg af naar een smalle, houten brug die uitkwam bij een afgelegen mangrovebos. Vanaf de traptrede naar de veranda kon ze achter het bos de San Nicolasbaai zien liggen als een dunne streep aquamarijn. Een glinsterende bijl van zonlicht hakte een rij luchtwortels vlak boven het water in tweeën. In het suikerwitte zand langs de zeerand lag een rij groen en geel geschilderde vissersboten op hun kant.

Aan het begin van de zandstraat, in de bocht van de doorgaande weg naar Savaneta, stopte een transportbusje. Het schuifportier met het rood-witte logo van de Lago-raffinaderij vloog open. Een groepje zwarte oliewerkers met gele veiligheidshelmen op, klaar met hun nachtdienst, stapte uit op de parkeerplaats voor Chichi's supermercado. Langs de kraslotwinkel van Franklin 'de Albatros' Kwidama en de arbeidersbarakken met hun

scheefhangende, golfplaten daken daalden ze de steile zandweg af. Op de hoek van de tweede zijstraat, waar een afgescheurde verkiezingsposter van de MEP als een ratel tegen een elektriciteitspaal klepperde, stopten de oliewerkers bij een *truck'i pan* voor een broodje bloedworst en een palmbier.

Mercedes zette de radio uit. Langs de muur van haar rumshop, een houten uitbouw aan de zijkant van haar woning, wroetten twee zwarte varkens tussen het broeiende zwerfafval om te zien of ze iets eetbaars waren vergeten. Als een lome kat sloop het hete zonlicht langs het paalwerk onder de huizen. Aan de overkant van de straat, onder beautysalon Showers of Blessings, lag een kaki straat-hond opgekruld te soezen in de schaduw. De eigenaresse, Teresita Enrico, bezig het door de passaat meegevoerde stofzand van haar *porch* te bezemen met haar krulspelden in, stopte een moment met vegen om haar overbuurvrouw te groeten.

De rumshop van Ma Mercedes was de bekendste in Zeewijk. Iedereen in de buurt kende de reclameboodschap die Lionel op de openingsavond, stomdronken van de gratis rum, op de voorgevel boven de toonbank had geverfd: DON'T BE AN ASS HAVE A GLASS. Met onvaste hand had hij een kwast in een emmer banaankleurige kalk gedoopt. Dezelfde kalk die veel wijkbewoners rond kerst-tijd op de wrakkige wanden van hun tweekamerwoningen smeerden. Alles om hun houten barakken een beetje op te fleuren in een krottenwijk waar schuttingen van verroeste auto-onderdelen en stalen bedbodems de schaamte van armoedige optrekjes trachtten te verbergen.

Achter haar stond de keukendeur op een haakje. Binnenshuis hoorde Mercedes blote kindervoeten aan komen rennen over de gladde keukenvloertegels.

‘*Madú,*’ vroeg Sammy, ‘*kico nos ta come arwe?*’ Oma, wat eten we vandaag?

Zijn mollige armpjes, nog warm van de slaap, hingen om haar nek. Zijn kin leunde op haar schouder. Ze trok haar kleinzoon op schoot. Haalde het stoffen huishoudportemonneetje, dat ze aan een koord om haar nek droeg, uit haar boezem tevoorschijn. Er zaten niet genoeg munten in voor ontbijt. Met het geld dat ze de afgelopen dagen in de rumshop had verdiend, had ze de gasfles in de keuken vervangen en voor Sharon nieuwe kleren gekocht zodat hij kon solliciteren. Voor haar wekelijkse bezoek aan het graf van Lionel wilde ze vandaag bloemen kopen. Het geld dat ze overhield was net genoeg om vanmiddag de bus terug te nemen uit Noord, na haar dienst als werkster bij de Mousa’s.

Ze sloot haar portemonnee en wees naar de rumshop. Het happy hour gisteren tussen vijf en zes – twee baco’s voor de prijs van één – was deze week drukker geweest dan anders vanwege de betaaldag van de Lago.

‘Kijk onder de toonbank. Breng de colakrat naar Chichi’s. Neem je broertje mee. Van het statiegeld koop je een pak bloem, melk, maismeel en een bosje rozen voor *padú*. Geen snoep.’

Sammy sprong op en stormde naar binnen. Chede greep zijn pols beet. ‘Dus wat ga je kopen?’

Terwijl hij op zijn kleine vingers telde, herhaalde Sammy het boodschappenlijstje met een bedremmeld gezicht

alsof hij hardop een moeilijke som stond uit te rekenen voor de klas.

‘Bon, bay core.’ Goed, ga maar rennen.

In korte broek en met blote bast stormden Sammy en Pinto de buitentrapp af en doken via een zijdeur de rumshop in. Ieder aan een kant droegen ze de rode krat met lege colaflessen over de hete zandweg naar Chichi’s supermercado aan het einde van de straat.

*

Leunend tegen de zijmuur van de supermarkt, hun brede billen in strakke leggings gehesen, rookten Lizette Sporkslede, Miranda Marley en Fay Ramirez een goedkope Marlborosigaret. Voor tien cent per stuk kon je ze bij Chichi’s krijgen onder de toonbank. Vanaf hun uitkijkpost zagen ze hoe Ma Mercedes onder het afdak van haar rumcafé de stoelen van de tafels haalde om ze een sopje te geven. Die rumverkoopster, arm als een kerkrat, had thuis negen monden te voeden. Aan het einde van de maand hield ze amper genoeg geld over om haar elektriciteitsrekening te betalen. Iedereen in de wijk wist dat ze de stroom voor de ijsmachine in haar rumshop illegaal aftapte van de burens.

Geen van de drie vrouwen bewoog, sprak of slikte speeksel door totdat de automatische schuifdeuren bij de winkelingang zich sloten achter de twee kleinkinderen van de café-uitbaatster. Met getuile lippen maakte Fay Ramirez een zuigklank om haar minachting uit te drukken.

‘Zag je dat?’ zei ze. ‘Ze zag ons wel. Maar als iemand

niet eens het fatsoen heeft je te groeten, dan weet je het wel.'

'Miss high en mighty,' zei Miranda Marley en klakte met haar tong. 'Sinds ze denkt dat Betico haar kont komt kussen, zit ze hoog en kijkt ze omlaag. Wie denkt ze wel dat ze is?'

Drie dagen geleden, aan het begin van de middag, had een barrio-leider van de MEP hoogstpersoonlijk zijn zwarte terreinwagen met vierwielaandrijving en geblindeerde ramen voor Chede's woning geparkeerd. Het nieuws dat de Grote Leider vanavond een bliksembezoek zou brengen aan haar rumshop om onder het arbeidersvolk een toost uit te brengen op zijn verpletterende verkiezingsoverwinning, had zich als een lopend vuurtje door Zeewijk verspreid. Maar het idee dat de MEP-leider een bezoek zou brengen aan de armzalige rumbar van Ma Mercedes was zo absurd in hun ogen dat de drie vrouwen het bijna grappig vonden. Ongelovig gegrinnik ontsnapte uit hun mondhoeken.

'Geloof je nou echt dat iemand als Betico zijn dure schoenen vies gaat maken in dat krot van haar?' sneerde Fay Ramirez. 'Ai no.'

Miranda Marley briepte door haar neusgaten. 'Als je dat gelooft, heb je funchi in je hoofd.'

Lizette Sporkslede zoog op haar tong. 'Het pleepapier om haar eigen billen af te vegen kan ze nauwelijks betalen, laat staan voor haar bastaardkinderen.'

Iedereen in de zandstraat wist dat Sherdamena, de jongste dochter van Ma Mercedes, twee keer zwanger was geworden van Benancio Lopez, de getrouwde eigenaar van een dutyfreejuwelierszaak in playa.

Miranda rolde met haar ogen en sloeg een kruis. 'Hoogmoed komt voor de val. Hoe durft ze naast haar schoenen te lopen? Om rond te komen moet ze bijbeunen als hulp van die rijke Libanezen in Noord.'

'Je bedoelt,' viel Fay haar bij, 'dat ze hun restjes mag opeten in de keuken, als een hond?'

De drie vrouwen lachten hard en hoog.

'Ze mag blij zijn dat haar oudste dochter een non is die goed verdient.'

'Je bedoelt die dunne die bij Aruba Bank werkt,' zei Lizette. 'Hoe heet ze ook alweer?'

'Izaline.'

'Die ja. Ze heeft het lichaam van een slet maar ze handelt er niet naar. Ze is nog te dom om te neuken.'

Om de hoek van de supermarkt zoemden de schuifdeuren open. Sammy en Pinto kwamen naar buiten, een plastic tas vol boodschappen tussen hen in dragend. Een bosje gele rozen, verpakt in doorzichtig foliepapier, stak boven de rand uit. Beide jongens kauwden op een toverbal. Toen Pinto de vrouwen zag staan, lachte hij verlegen.

'*No haci co'i mala mucha,*' doe geen stoute dingen, riep Fay hen na.

Sammy draaide zich om, opende zijn snoepmond, stak zijn paarse tong naar haar uit en liep door naar huis.

'Zo moeder zo zoon.'

'Dat krijg je als ze opgroeien zonder vader,' beaamde Miranda.

'Pinto lijkt op zijn oom,' zei Lizette.

'Wie? Urleson?' vroeg Fay.

Lizette knikte. ‘Zelfde ogen, zelfde lach. Ik kon die jongen wel opvreten. Lekker ding. En slim hè.’

‘Ik heb hem lang niet gezien,’ zei Fay.

‘Als je in Hulanda woont is Zeewijk ver weg.’

‘Die jongen komt nooit meer terug. Hij heeft het veel te goed daar.’

‘Als ik de kans zou krijgen,’ gaf Miranda toe, ‘zou ik ook gaan. Direct, zonder gedag te zeggen tegen mijn moeder. Kijk om je heen. Waar zijn de banen? Ze hebben net weer mensen ontslagen bij de Lago, mijn man ook. Wachten op betere tijden. Dat is alles wat je kunt doen op dit eiland.’

Lizette schudde haar hoofd. ‘De mensen daar kennen geen schaamte. De Dominicaanse hoeren in San Nicolas? Die lokken hun klanten binnen in de lobby van een hotel. Dat fatsoen hebben ze tenminste nog. Maar in Hulanda? Uhuh. Open en bloot staan ze achter het raam met hun reet te draaien.’

In de ogen van Fay verscheen een felle glans. ‘Als ik mijn man met een ander zou betrappen, hoer of geen hoer, hak ik zijn ballen eraf.’

Miranda keek Fay schuin aan. ‘Moet jij zeggen.’

Iedereen in Zeewijk wist dat Fay Ramirez de buitenvrouw was geweest van Lionel Heyliger. Als hij na zijn werk met zijn Lagocollega’s genoeg whiskey-cola’s had weggetikt bij de bar langs de weg wipte hij bij haar langs in Esso Heights en verwenste haar met dure cadeau’s.

Fay draaide aan de gouden polsband van haar horloge. ‘Dat was anders. Hij hield van mij, niet van haar. Dat zei hij altijd tegen me als ik hem mijn honing had gegeven.’

‘Dat zeggen ze allemaal,’ opperde Miranda. ‘Mannen

zijn *konjo's*. Aan je geslacht herkennen ze waar ze zijn. In welk huis.'

Fay glimlachte niet. 'Ik mis hem,' verzuchte ze, 'iedere dag.'

'Zag je die rozen?' zei Miranda plompverloren. 'Chede krijgt vast bezoek. En niet van Betico.'

Fay nam een laatste trek van de sigaret. 'Haar pikmeter staat al jaren op nul, geloof me.'

'Hoe weet je dat?'

'Van Teresita, haar kapster. "Chede?" zegt ze. "Die staat droger dan de *kunuku*." Ze heeft maar één man in haar leven: Jezus.'

'Eén kruis is genoeg,' zei Lizette.

De drie vrouwen lachten stil en stug toen Chichi Ling, de Chinese eigenaar van de supermarkt, zijn hoofd om de hoek stak en snauwde dat de pauze voorbij was. Fay Ramirez trapte haar peuk uit onder haar gehakte slipper, zei gedag tegen haar vriendinnen en verdween door de schuifdeuren naar haar aircogekoelde plek achter de toonbank.

Te gast nu in onze studio Coby Kock, spindoctor van PPA-leider Benny Nisbet. Goedemorgen mevrouw Kock.

Bon dia, Glenda.

Mevrouw Kock, hoe kijkt u terug op de verkiezingen? Uw partij heeft zware verliezen geleden. Bijna de helft minder kiezers. Veroordeeld tot de oppositiebank met een kleine fractie. Het traditionele overwicht van uw partij in San Nicolas heeft u aan de MEP moeten afstaan. En met een absolute meerderheid in het parlement zal de partijagenda van Betico de komende jaren leidend zijn. Wat kan de PPA daar tegenover stellen?

San Nicolas is en blijft het bolwerk van onze partij. Chocolate City. Zo wordt San Nicolas vaak een beetje lacherig genoemd in de volksmond. Vanwege de grote zwarte gemeenschap, weet u. Persoonlijk beschouw ik het als een geuzennaam. Ik hou van de warmte van de mensen daar, hun gevoel voor saamhorigheid. Iedereen kent elkaar, of ze nou uit Trinidad komen of Haïti, Suriname of Curaçao. Meestal doe ik mijn boodschappen bij Chichi's, een kleine supermarkt aan de rand van Zeewijk. Maak onderweg een praatje met de mensen. Als we het over politiek hebben, hoor ik ze vaak zeggen: 'May God bless Betico, dat hij flink ziek mag worden.' Dergelijke sentimenten komen ergens vandaan. Er zijn te veel zwarte Arubanen,

olie-immigranten die al twee, drie generaties op het eiland wonen en werken, die zich nog steeds niet erkend voelen als volwaardige landgenoten. Dat moet veranderen en daar zal onze partij zich hard voor blijven maken.

Eerder in dit programma sprak Henny Eman zijn zorgen uit over het, quote, ‘emotioneel nationalisme’ van de MEP. Uitspraken als ‘Aruba voor de Arubanen’ zetten volgens hem kwaad bloed bij sommige bevolkingsgroepen en werken maatschappelijke tegenstellingen in de hand. Vanavond brengt Betico een werkbezoek aan Zeewijk in San Nicolas. Zal hij daar met open armen ontvangen worden, denkt u?

Ik zou tegen Betico willen zeggen: besef dat Aruba tot bloei is gekomen dankzij de komst van de Lago. Dankzij het harde werken van tienduizenden oliewerkers en hun families. Luister naar hun grieven, hun dromen. Wees een leider voor alle Arubanen. Als hij die boodschap uitdraagt vanavond dan voorzie ik geen problemen.

*

Izaline draaide haar Toyota de parkeerplaats op tegenover kerkhof Tuty Calderon. Haar marineblauwe mantelpak en hagelwitte blouse waren onberispelijk gestoomd en gestreken. Haar zijden halssjaal bolde op in de airco-luchtstroom. De auto vulde zich met de chemische geur van haar hair straightener. Ze duwde de automaat in de parkeerstand, deed haar gordel af en draaide het contact uit. De nieuwsuitzending op Radio Kelkboom viel stil.

‘Heeft u zijn brief bij u?’ vroeg ze haar moeder.

Ma Mercedes, die naast haar zat in de passagiersstoel,

opende de rieten schoudertas op haar schoot. Ze droeg een crèmekleurige jurk met korte mouwen die wijd om haar schouders hing. Een haarspeld versierd met een rode kunststoffen anemoon gaf haar verkreukelde gezicht iets meisjesachtigs. Ze schoof het bosje rozen in haar tas opzij. Rommelde tussen de huissleutels en statiegeldbonnetjes op de bodem. Met een vinnig gebaar gaf ze de blauw-rood omrande luchtpostenvelop aan haar dochter.

‘Ik wil hem straks weer terug,’ zei ze scherp. De brief had op haar hetzelfde effect als wanneer ze iemand de krant zag lezen. Het maakte haar boos over vroeger. Ze kon niet lezen of schrijven, dat had ze nooit echt geleerd. Op haar tiende hadden haar ouders haar van school gehaald om haar moeder te helpen schaafijs te verkopen op het Brionplein in Otrobanda.

Izaline stopte de envelop in de binnenzak van haar colbert en draaide de binnenspiegel haar kant op om haar make-up te controleren. Over twee uur begon haar middagshift bij Aruba Bank, aan de andere kant van het eiland. Na het bezoek aan het graf van haar vader zou ze haar moeder afzetten bij de Mousa’s in Noord en doorrijden naar haar werk.

Door het portierraam zag ze aan de overkant van de straat een lange rouwstoet de begraafplaats verlaten. Een groep keurig geknipte mannen in donkere pakken, corsages op hun revers gespeld, splitste zich af en streek neer bij de bar langs de weg om hun ‘handen te wassen’, dat wil zeggen, een dubbele whiskey-cola te nemen. De vrouwen hadden hun zwarte sjaals zo om hals en hoofd geslagen dat je alleen de ogen zag, als oosterlingen. Uit respect wacht-

te ze met haar moeder in de auto tot de drie in wit geklede klaagdames – professionele huilers die tegen betaling, snikkend en snotterend in hun kanten zakdoekjes, alles uit de kast hadden gehaald om de rouwenden rond de grafkist tot tranen te bewegen – als laatsten het kerkhof hadden verlaten.

Uit de auto-airco stapten ze de buitenlucht in. Als een hete föhn sloeg de warmte hen in het gezicht. Izaline schoof haar donkere Yves Saint Laurentzonnebril voor haar ogen. Ze opende de kofferbak en haalde het klapstoeltje eruit voor haar moeder. Over het pad langs de gestapelde stenen tombes liepen ze naar de achterste rij graven aan de zuidkant. Het kerkhof werd aan drie zijden omsloten door een keienmuur op schouderhoogte. Het graf van Lionel lag op een hoek aan de open zijde en keek uit over het kustdal langs de zee.

Aan de heiige horizon blonk het water als een dunne, wazige koperbalk. Boven de zee maakten pelikanen duikvluchten in loodrechte lijnen. Een wolkenpak, voortgejaagd door de passaatwind, schoof voor de withete vuurbal van de zon. Beneden in het dal gleden lange schaduwen over de agaven met romige bloemen die groeiden tussen enorme brokken vulkaangesteente bijeen gerold, zo leek het, door reuzenhanden. Een warawara vloog weg van de top van een kandelaarcactus. Op de luchtstroom zweefde de bruine roofvogel in de richting van het raffinaderijterrein aan de San Nicolasbaai. Vanuit de verte leken de rokende torens op een lanceerbasis waar zojuist een satellietraket de ruimte in was geschoten.

Bij het hoekgraf klapte Izaline het stoeltje open. Haar

moeder ging zitten met een zucht van verlichting. Terwijl ze de brief van Urleson uit haar colbertjas haalde, zag ze haar kleine broertje voor zich met zijn spillebenen en wollige kroeskop. Toen hij nog rondliep in zijn luier, een snottebel wiebelend uit zijn neus, had ze dikwijls op hem gepast. Zoals ze voor al haar broertjes en zusjes gezorgd had, als oudste van de zeven, wanneer haar moeder de klanten serveerde in de rumshop en haar vader laat thuis kwam van de Lago. Na school en in de weekenden had ze hem vaak meegenomen naar het dal beneden bij de baai. Dan sloop hij rond tussen de rotsblokken, katapult in de hand, steentjes in zijn broekzak. Klaar om een leguaan af te schieten die lag te dromen op de tak van een *kadushi*. Het doodenge beest liet hij dan trots aan haar zien, bungelend aan zijn staart, een grote grijns op zijn gezicht.

Dat nam ze haar ouders kwalijk, dacht Izaline, terwijl ze de brief openvouwde. Dat zij zelf nauwelijks kind had kunnen zijn. Dat zij haar puberjaren had opgeofferd en noodgedwongen de moederrol op zich had moeten nemen voor haar jongere broers en zusjes. Nog steeds reed ze iedere week een paar keer op en neer tussen haar kleine appartement in Noord en Zeewijk om haar moeder, die steeds slechter ter been werd, te helpen in het huishouden. Haar zusjes Charmian, Sherdamena en Jeandrelica gebruikten de zorg voor hun kleintjes als excuus. Sliepen bij hun moeder op de bank. Staken in huis geen poot uit.

Ja, ze had met liefde voor hen gekookt, hun kleren gewassen, hun huiswerk nagekeken. Met liefde had ze Urleson in bescherming genomen als Richy hem belachelijk maakte omdat hij altijd met zijn neus in de schoolboeken

zat. Als Rudy hem uitschold omdat hij slecht was in domino. Als Sidney hem sloeg omdat ze ruzie hadden om een knuffeldier. Dan kwam ze zonder iets te zeggen tussenbeide, plaatste zichzelf tussen hen in, haar grote zussenlijf een schild voor Urleson, een barrière voor zijn oudere broers. Maar toen ze op haar twintigste een baan kon krijgen bij Aruba Bank en via haar contacten op het werk een tweekamerappartement vond in Noord, had ze die kansen met beide handen aangegrepen. Om vrij te zijn. Om haar eigen leven te leiden, met haar vriendinnen van de salsaclub. Ze had een vriend, een collega van de bank, maar wilde geen kinderen met hem. Daar was ze door haar jeugd voorgoed van genezen.

Sinds haar broertje naar Hulanda was vertrokken, had ze steeds minder contact met hem. Hij belde haar een keer per maand of stuurde foto's over de post. Wanneer ze een envelop in haar brievenbus vond, haar naam en adres erop geschreven in zijn keurige handschrift, maakte ze een sprongetje van blijdschap. Zijn foto's bewaarde ze in een speciale fotomap. Haar favorieten waren Urleson en zijn vriendin, een wit, roodharig meisje met sproeten, voor een blauw tulpenveld in de Keukenhof, en Urleson met zijn neef en kamergenoot Sady in kerstmannenpak, het gras in het Vondelpark bedekt met een dikke laag sneeuw.

Soms stuurde hij geld mee in de envelop om te laten zien dat het goed met hem ging. Meestal gaf ze het briefje van vijftientig aan haar moeder om de elektriciteitsrekening mee te betalen. Alleen de Yves Saint Laurent-zonnebril had ze van zijn geld gekocht, tegen een speciale prijs, in de dutyfreewinkel van Benancio Lopez, de min-

naar van Sherdamena. De bril die ze nu omhoog schoof op haar hoofd om bij het graf van hun vader zijn brief voor te lezen met een brok in haar keel. Ze hilde snel en makkelijk, dat zat in de familie. Haar moeder had er ook last van. Die stond soms achter de toonbank van haar rumshop weg te dromen met de tranen in haar ogen, zonder dat ze er erg in had, en vergat haar klanten.

‘Luister *dushi*,’ prevelde Ma Mercedes tegen het graf van haar overleden man, ‘hij heeft mij een brief geschreven.’

‘Lieve *may*,’ begon Izaline, ‘ik mis jullie allemaal.’

Met een half oor luisterde Chede naar de rest van de brief. De inhoud kende ze inmiddels uit haar hoofd. Sinds de envelop vorige week was gearriveerd had ze haar thuiswonende dochters meermaals gevraagd de brief aan haar voor te lezen. Door werk had hij geen vakantie en kon hij niet naar huis komen. Maar ze hoefde zich geen zorgen te maken. Alles ging goed met hem. Hij liep stage in het Victoria Hotel. Hij had een lieve vriendin. Ze heette Saskia. Dit is een foto van ons (op de foto, die thuis op het dressoir stond naast het staatsieportret van Betico, omhelsde Urleson een wit meisje aan de voet van de Eiffeltoren). Laat papa de foto ook zien alstublieft, sloot haar zoon de brief af. En vertel hem, mama, dat ik gelukkig ben.

Haar dochter stopte de brief terug in de envelop. Ma Mercedes nam de brief terug, borg hem op in haar tas en reikte Izaline de rozen aan en een plastic waterflesje. Toen haar dochter de aarden vaas bij het graf met water had gevuld en de verwelkte bloemen van vorige week had ver-

verst, vroeg ze Izaline op haar te wachten in de auto. Ze had behoefte aan een moment met haar man alleen.

Haar dochter verdween om de hoek van het pad. Ze schoof de klapstoel een stukje naar voren. Met een van pijn vertrokken gezicht boog ze voorover. Haar vingers volgden de contouren van de uitgebeitelde letters op de grafplaat. Lionel Moises Heyliger. Ze miste zijn stem. Zijn stevige hand op haar schouder. Het getik van zijn proostende rumglas. Het harde klappen van zijn dominostenen op de speeltafel in de hoek van de veranda. Hun gebakkelei over onbetaalde rekeningen en de opvoeding van de kinderen.

Vergeef me *dushi*, zei ze bij zichzelf. Ik maak te weinig tijd voor je vrij. Herinner je je de avonden dat we samen waren? De kinderen waren nog jong en speelden buiten. Maak je geen zorgen over mij. De kinderen missen je, net als ik. Behalve dat is alles oké. Ik heb je nette pak vanochtend uit de kast gehaald en in de ritskoffer gedaan. Sorry als er vouwen in komen.

Haar gemis vertaalde zich als een zeurende pijn in haar botten. Een pijn die af en toe omhoogschoot. Piekte als een steekvlam. Maar toen ze vanochtend zijn kledingkoffer had opengeritst en zijn nette pak boven op zijn stapeltje gestreken pyjama's legde, had ze ook opluchting gevoeld. De muffe, onaangename lucht van de mottenballen in de koffer herinnerde haar aan de medicijnengeur die door het hele huis hing in de maanden dat Lionel thuis ziek in bed had gelegen, geveld door een longziekte. Jarenlang blootgesteld aan de giftige gassen in de oliepijpleidingen van de Lago waren zijn luchtwegen onherstelbaar

aangetast. Ze zag het arsenaal pillenstrips op het nachtkastje liggen. Ze hoorde weer het gepomp van de longmachine naast het bed waardoor hij extra zuurstof kreeg toegediend. Zijn rasperige ademhaling. Zijn kortademige spreken.

Hoe langer zijn ziekbed had geduurd, hoe vaker ze zichzelf erop had betrappt dat ze hem zwak vond en week. In haar gedachten, die ze als zondig had beschouwd, nam ze hem zijn kwakkelende gezondheid kwalijk. Het machinaal naar binnen zuigen van happen zuurstof uit de longmachine. Iedere dag in de aanwezigheid moeten zijn van een aftakelend lichaam. Het was haar steeds zwaarder gevallen. Het vooruitzicht op weer een hele middag van waken en zorgen. Van slokjes gekoeld water en vloeibare pap toedienen. Iedere avond hetzelfde kopje groentebouillon, daar stond hij op, niet te heet, dat had zijn keel niet kunnen verdragen.

Buiten, aan de voorzijde van het huis, had ze Urleson en zijn broers kunnen horen ruziën aan de dominotafel op de veranda. Binnen, in de donkere slaapkamer met de gesloten gordijnen, sloot haar man zijn ogen, moe van de inspanning die het slikken hem had gekost. Ze luisterde naar zijn dunne ademhaling. Haar maag trok zich strak tot een knoop. Het was alsof de wind opstak in de kamer. Alsof een natte sluier over haar rug heen gleed. Zijn puntige, uitgeteerde gierenlijf. Zijn vliesdunne, bijna doorzichtige vleermuisoren. Zijn handen met aders die als volgezogen bloedzuigers door zijn verslapte huid heen staken. Hij en zijn verval lagen aan het hoofdeind, zij en het leven zaten aan het voeteneind. Hij lag daar, aan de andere kant van

een onzichtbare streep getrokken over de groene chenille bedsprei, en zij wilde er niet naartoe. Wat overbleef was haar onuitgesproken frustratie dat Lionel niet langer de man was waarnaar ze verlangde. Dat hij zijn kracht en zijn mannelijkheid aan het verliezen was. Het gemis van zijn opgezwollen geslacht binnen in haar, het maakte haar razend. Een woede die ze onmiddellijk bluste met emmers vol zelfverwijt over haar ongeduld.

Achter de keienmuur, boven op een helling van het kustdal, klonk het gemekker van loslopende geiten. Haar tamme zwarte bok. Zo had ze gefantaseerd over haar stervende man tijdens de laatste weken van zijn leven, als hij sliep in de nacht en zij naast hem zat in een schommelstoel met haar ogen wijd open. De zwarte bok zat bij haar op schoot en ze deed hem een ketting om, zonder dat het dier tegenstribbelde. Ze dwong hem zijn bek te openen, zoals je een zieke hond met geweld zijn bek opentrekt om hem medicijnen te voeren. Soms zat het dociele dier op zijn achterpoten voor haar. Met een hand hield ze zijn omhoog gestoken kop stil. De andere gebruikte ze om zijn sik af te scheren met het uitgeklapte kappersmes van haar man. Of ze duwde de tamme bok ruggelings op de grond, tilde haar jurk op en dwong hem eronder te kijken.

Op twee maart, zijn sterfdag, ze zou het nooit vergeten, stond de radio aan in de aangrenzende kamer. Radio Kelkboom deed verslag van de Grote Carnavalsparade in San Nicolas. Een reporter liet weten dat de voorste praalwagens Aruba Sports Park net waren gepasseerd. Het ene moment had Lionel nog geademd. Toen ze zich omdraaide, een glas water en twee tabletten in haar hand, niet

meer. Geen laatste moment. Geen afscheid. Wat overbleef was de kale schoonheid van zijn stilgevalLEN gezicht, een schoonheid die niets meer deed om te behagen.

Dat was jaren geleden. Lionel was als de passaat nu, geloofde ze. Niet tastbaar. Maar voelbaar des te meer, tot diep in haar vlees.

Chede keek over haar schouder en luisterde. Het was stil op het kerkhof. Beneden rolden de golven hun tongen uit en likten de kustlijn. Met de rug van haar hand veegde ze het zweet van haar benige voorhoofd. Even kwam ze overeind uit het klapstoeltje om de katoenstof van haar jurk, strakgetrokken rond haar heupen, los te trekken. Toen spreidde ze haar benen wijd uiteen. Plantte haar teenslippers stevig in de droge grond. Een gevoel van ontspanning stroomde door haar vermoeide lichaam.

Een ondeugende fonkeling verscheen in haar ogen. Alleen met de doden op het ommuurde kerkhof voelde ze hoe gelukkig ze was dat ze leefde, hoe bevoorrecht. Ze ademde de zilte lucht in. Reichte haar rug op de klapstoel. Iedere porie van haar huid stond wijd open. Iedere vezel van haar lichaam gaf zich over aan de onbeschaamde grond waarin de doden naakt lagen, gestript tot op het bot.

De wind speelde door haar opgestoken haar. De zon brandde als een braambos in haar nek en op haar blote armen. Trossen kaarsvormige cactussen, tot hele bomen vertakt, staken hoog uit boven de rand van de keienmuur achter het graf. In hun schaduw klom een roze hibiscus tegen de gestapelde stenen op. De zware, zoete lucht van de kelkbloemen prikkelde haar. Haar neusvleugels tril-

den. Alles om haar heen zong. Als het lied van een zilveren harp, vergeten in een vorig leven en opnieuw herinnerd. De hibiscus van de wereld opende zich en wasemde wilde geuren uit.

Verlost uit zijn aardse lijden, een en al ziel en zaligheid, bekeek het hemelse oog van Lionel haar lichaam in al haar glorie. Een windvlaag deed haar jurk opbollen. De vingers van de passaat betastten de binnenkant van haar gespreide benen. De wind een tedere hand die omhoogkroop langs haar dijen tot aan haar bloem en de honing die hij gaf. Iedere aanraking een steen in haar vijver. De uitdijende rimpels onderbroken door de toeterende claxon op de parkeerplaats, ten teken dat ze haast moest maken.

In de Cangreustraat stopte Izaline de auto voor de toegangspoort naar de villa van de Mousa's. Haar moeder stapte uit, sloeg het portier dicht en zwaaide naar haar. Izaline zwaaide terug, draaide aan de zenderknop en koos een ander kanaal. Aan het einde van de straat sloeg ze links af, op weg naar het Aruba Bank-filiaal in Noord. Terwijl Chede uit haar achteruitkijkspiegel verdween, draaide ze het volume open. Luidkeels zong ze mee met 'Guantanamo' van Celia Cruz op Latina FM.

Ma Mercedes drukte op de deurbel naast het gietijzeren hek. Karmozijnrode bougainvillea's hingen over de rand van de hoge omheiningsmuur. Door de spijlen kon ze de groene koelte van het gazon zien liggen. Ze hoorde de watersproeiers die het gras langs de brede oprijlaan nat hielden. In de takken van Indische vijgenbomen, verspreid over het gazon, hingen houten kooien waarin witte kake-toes wegdommelden.

Maryam Arrindell, de inwonende huishoudster, groette haar via de intercom en drukte op een knop. De zware poort zoemde open. In de zinderende middaghitte liep ze over de geasfalteerde oprit. De ruwe hengsels van haar rieten tas schuurden over de bezwete huid van haar schouder. Naarmate ze de imposante, stralend witte villa met

boogramen naderde, sloop er een aarzeling in haar tred. Ze voelde zich kleiner worden, inkrimpen. Als dienstmeid, zwart betaald om de vaste huishoudster te helpen met koken voor de kinderen, de was te doen en gevallen bladeren met een net uit het zwembad te vissen, kende ze haar plek. Ze was niet zo'n onbeschaamde, stadse huishoudster, zoals sommige vrouwen die ze kende. Vrouwen die meeaten met de familie aan tafel en dachten dat ze evenveel waard waren als meneer of mevrouw. Zij at alleen als daar tijd voor was, tussendoor, in de bijkeuken. Ze was een werknemster, geen vriendin. Een paar keer had mevrouw cadeautjes voor haar meegebracht. *Bolo pretu*-taartjes van de banketbakker. Een deftige dameshoed uit Miami die mevrouw zelf niet meer droeg. Met veel plichtplegingen had ze geweigerd ze aan te nemen.

In de koelte van de overdekte veranda, behangen met manden paarse orchideeën, kwam de chloorlucht uit het zwembad haar tegemoet. De baklucht van gekruid lamsvlees dreef uit het open raam van de zijkeuken. De nieuwe Jaguar van Badra Mousa, de nicht van mevrouw en suikertante van de vier kinderen des huizes, schitterde in het tropenlicht. Een groen hagedisje schoot weg over de blinkende motorkap. Meneer en mevrouw waren er niet. De brede banden van hun jeeps hadden diepe sporen achtergelaten in het grind aan het einde van de oprit.

Badra Mousa nam altijd zoetigheid mee voor haar nichtjes en neefjes. Te veel suiker maakte de kinderen ongedurig, dacht Ma Mercedes. Vooral de twee jongens Cyrus en Faoud, daar kon je gif op innemen.

In de verte luidde de torenklok van de Sint Anakerk het

Angelus op het middaguur. Drie slagen, pauze, drie slagen, pauze. Voordat Ma Mercedes door de dienstingang de achtertuin in liep, waar koel water over de randen van het zwembad neerklotste op warme terracotta plavuizen, sloeg ze een kruis. Binnensmonds bad ze tot de Zwarte Madonna van Guadalupe dat mevrouw haar vandaag, voor deze ene keer, een voorschot zou geven op haar loon. Het mocht de Grote Leider vanavond aan niets ontbreken in haar rumshop.

*

*Mas ke nos isla ta masba chikitu, Hoe klein ons eiland ook is
Su beyesa ta algu sin igual, Haar schoonheid is zonder gelijke*

Terwijl Ma Mercedes een schone sloop over het donskussen trok in de kamer van Faoud neuriede ze mee met de muziek uit haar zakradio. Mevrouw en meneer waren nog steeds niet thuis. Anders had ze het niet in haar hoofd gehaald het volume hoger te zetten en haar heupen mee te laten wiegen op de deinende vierkwartsmaat. Terwijl zij boven het linnen beddengoed afhaalde in de slaapkamers van de kinderen en de dekbedovertrekken en matrashoezen op een hoop gooide in de gang, liet Maryam de honden uit op het Druifstrand vlakbij. Beneden in de achtertuin lag Badra Mousa onder een parasol op een ligstoel aan de rand van het zwembad. Met een walkman op bladerde ze door een stapeltje Venezolaanse modetijdschriften, die haar man Tamir voor haar meenam als hij op zakenreis was geweest in Caracas.

De draagbare radio, gekocht van het geld dat Urleson maandelijks per postwissel aan haar overmaakte, nam Chede altijd mee naar de Mousa's. Het was haar duurste persoonlijke bezit. Dat zij zich zo iets kostbaars kon veroorloven, verhoogde haar gevoel van eigenwaarde te midden van alle rijkdom en weelde in de villa: de glazen kroonluchter in de ontvangsthal, de geïmporteerde Arabische tapijten op de marmeren vloeren, de kleuren-tv's in alle zeven slaapkamers. Wanneer ze met de radio aan de marmeren badkamervloer dweilde of in de bijkeuken een koffievlek op het overhemd van meneer wegschrobde met een wasborstel, deed ze haar werk met een stille glimlach op haar gezicht. Ze vergat de reuma in haar handen, de steken in haar onderrug, de dikke spataderen rond haar enkels. Dankzij het cadeau dat hij, vanaf de andere kant van de wereld, mogelijk had gemaakt, voelde ze haar verloren zoon dicht bij zich.

Ze knoopte de hoop vuile was vast in een bundel en liep de gang uit naar het washok toen ze hollende voetstappen de trap op hoorde stormen. Cyrus, de jongste van de twee broers, rende op haar af en trok haar mee zijn kamer in aan de andere kant van de gang. Hij en zijn broer kwamen net terug van de koranles aan huis bij oom Tamir, de man van tante Badra, en hij wilde haar laten zien wat hij in de klas had geleerd.

Ze liet de was achter op de overloop. Ze keek toe hoe Cyrus zijn schrijfschrift uit zijn rugzak haalde en een bruinleren doosje waarin hij zijn *qalam*, een inktpen van bamboe, bewaarde. Hij opende het schrift en liet haar de sierlijke Arabische tekens zien die hij helemaal zelf op pa-

pier had gezet. De slangachtige lijnen, dik en dun, lang en kort, kronkelend rondom zwarte stippen, ruiten en bogen, deden Ma Mercedes denken aan de grillige sporen, getrokken door de passaatwind, in de witte zandduinen bij Hudishibana.

Ze trok Cyrus op schoot en leunde haar kin lichtjes op zijn schouder. ‘En wat betekent het,’ vroeg ze, ‘wat je getekend hebt?’

‘God.’

‘En waar is God?’

Cyrus spreidde zijn sprietige armen uit in een weids gebaar. ‘Overal.’

Ma Mercedes sloeg haar stevige armen om zijn smalle middel. Ze was dol op de jongen, op zijn nieuwsgierige geest en zachtaardige karakter. Toen zijn ouders haar aannamen als parttime huishoudster was hij een verlegen jongetje geweest dat zich verstopte achter de rokken van zijn moeder en enkel Arabisch sprak. Nu, zes jaar later, sprak hij de taal van het eiland vloeiend. Zijn tongval en zijn manier van doen waren die van een echte eilandjongen. Soms kon ze bijna vergeten dat hij niet op Aruba was geboren. Dat hij en zijn broer – hun tweelingzusjes waren op Aruba geboren – waren opgegroeid in een stad die meneer ‘het Parijs van het Midden-Oosten’ noemde, een plek die ze waren ontvlucht toen daar een burgeroorlog uitbrak. Chede kende de stad van het rijtje ingelijste foto’s naast de boekenkast beneden in de woonkamer. Op de foto’s poseerden de Mousa’s op het buitenterras van hun Ottomaanse villa aan de kust van de Middellandse Zee.

Wonder boven wonder, had Maryam haar vorige week verteld, stond het familiehuis van de Mousa's in de heuvels van Beiroet nog overeind. Maar toen de huishoudster de foto's van de muur haalde om de lijsten af te stofsen, was ze in tranen uitgebarsten. Ook zij had de ceders van Libanon verruild voor de dividivibomen van Aruba. Met weemoed in haar stem, in een mengelmoes van Engels en Papiaments, sprak ze over de Libanese bergen en de dadelbomen in de tuin van haar grootouders. Van haar geboortehuis in een buitenwijk van Beiroet was niet meer over dan een ruïne.

Cyrus maakte zich los uit haar greep en rende de gang op naar de kamer van Faoud. Ma Mercedes sloeg het kalligrafieschrift dat op bed lag dicht en stopte het terug in zijn *I love Aruba*-rugzak. Ze had te doen met Cyrus en zijn broer, met hun verscheurde levens. Ze zouden opgroeien op het eiland als inheemse waaibomen: in de passaatwind zouden hun takken gelijkmatig één kant op buigen, als kaarsvlammen in de tocht. Maar hun wortels, afgekap en onder het puin bedolven, lagen elders. Zoals de wortels van Urleson ergens anders lagen dan op de plek waar hij nu woonde. Was er daar iemand die hem begreep als hij op zijn kamer in Slotermeer het refrein meezong op de Wereldomroep over het zoete eiland dat hij nooit vergeten zou?

‘Ze zijn thuis!’

Maryam deed haar schort af en snelde de keuken uit. Een sleutel werd in het slot van de voordeur gestoken en omgedraaid. De hoge hakken van mevrouw weerkaatsten

op de zwart-witte plavuizen in de entreehal, gevolgd door het geklepper van teenslippers onder blote kindervoeten en kibbelende meisjesstemmen.

‘Niet elkaar pesten!’ vermaande Rebecca Mousa haar dochters Noura en Sahar. ‘Ik vertel het aan je vader.’

De meisjes stoven uiteen, de één de trap op naar de slaapkamers, de ander langs de keuken de woonkamer in, waar ze zich met een duik op de Italiaanse designbank wierp.

‘O fijn, Maryam. Lunch over twintig minuten alsjeblieft.’

Even later zette Maryam twee zware boodschappentassen van Ling & Sons neer op het keukenaanrecht en begon de inhoud uit te ruimen in de koelkast, de vriezer en de aangrenzende provisiekamer.

‘Mevrouw wil nu koffie,’ zei ze tegen Ma Mercedes, die al was begonnen met het dekken van de lunchtafel. ‘Verse jus voor de meisjes, cola voor de jongens. Eerst vissoep, daarna twee clubsandwiches met lamsvlees en drie inktvis-salades, één wit, één bruin, geen dressing voor mevrouw, saus apart voor Badra. Noura hoeft alleen soep. Meneer eet niet mee.’

Na het voorgerecht haalde Chede de soepborden af en bracht ze terug naar de keuken. Terwijl ze de borden afspoelde, klopte haar hart in haar keel. Ze zocht naar het juiste moment om mevrouw om een voorschot te vragen. Maar aan tafel bekvechtten de jongens met de meisjes over wie er met de elektrische racebaan mocht spelen die ze gisteren van hun vader cadeau hadden gekregen. En mevrouw had een dringend verzoek. Of ze vanmid-

dag haar turquoise jurk bij de stomerij in Noord wilde ophalen. Het moest echt vandaag. Morgen ging haar beste vriendin trouwen in Hotel Paradiso. Ze had meneer beloofd zijn favoriete jurk te dragen.

Op het aanrecht stapelde de afwas zich op. Zij waste, Maryam droogde. Maryam wist waar alles stond, kende de voedselallergieën van de kinderen, de dieetwensen van mevrouw, de agenda van meneer. Chede begon aarzelend over het voorschot. Over hoe hard ze het geld nodig had voor vanavond, voor Betico. Over hoe bang ze was ontslagen te worden, in zes jaar tijd had ze zoiets nog nooit gedaan, bedelen om haar geld.

‘Ik denk niet dat mevrouw daar een probleem van gaat maken,’ stelde Maryam haar enigszins gerust. ‘Maar verzin wel een smoes. De Mousa’s zijn zakenmensen. Ze stemmen avp. Betico vinden ze een oproerkraaiër. *Bad for business*. Dus zeg wat je wil, maar noem zijn naam niet.’

Terug van de stomerij hing ze de jurk van mevrouw op aan de middelste kledingkastdeur in de hoofdslaapkamer. Beneden, rondom het zwembad, ruimde ze het verdwaalde speelgoed van de kinderen op – een barbiepop zonder hoofd, Noura’s kinderfiets met zijwielen, een leren voetbal lekgebeten door de honden.

‘Waar zijn die beesten?’ vroeg ze aan Maryam, die twee bakken met hondenbrokken en water vulde in een hoek van de tuin, waarna Ma Mercedes een grote emmer met vloeibare zeep onder de buitenkraan schoof.

‘Daar.’ De Libanese werkster wees naar een beschaduwde plek onder de amandelboom waar de Jack Russells op hun zij lagen. ‘Ze slapen. De kinderen laten ze niet

met rust. Wil jij zo de was ophangen? Dan zeem ik de ramen.'

Ze spoelde het zeepwater uit over de tuintegels. Schrobde ze schoon met een bezem. Schoof het vuile water met een trekzeem naar het afvoerputje naast het zwembad. Achter de buitenbar schudde Badra Mousa een cocktailshaker als een maracas door elkaar voor haar eerste daiquiri die middag. Weerspiegeld in het spoelwater, dat langzaam wegliep door het met strandzand verstopte putje, vloog een blauw-wit KLM-vliegtuig over.

Ineens, met een steek van schaamte in haar buik, bedacht ze de perfecte smoes: ze zou Urleson een vliegticket naar Aruba cadeau doen voor zijn verjaardag eind deze maand. Het voorschot dekte ongeveer de helft van de ticketprijs, zou ze zeggen, de rest kon haar dochter Izaline haar voorschieten. Een moeder die haar kind bij zich wilde hebben, dat zou mevrouw zeker begrijpen.

Later die middag, achter in de tuin, onder de paarse flamboyant, haalde Ma Mercedes een wasknijper uit haar mond en hing het gewassen Star Trekdekbedovertrek uit Faouds kamer op aan de waslijn. Waterdruppels vielen neer op de dode boombladeren die de tuintegels bedekten. Op het dak van het gastenverblijf warmde een roerloze leguaan zijn bloed in de middagzon, de verdikte huid rondom zijn spleetogen gerijpt in een pauze die duizenden jaren had geduurd.

Maryam had gelijk gehad. Mevrouw had haar zonder problemen het voorschot gegeven. De vier briefjes van vijftig zaten al netjes opgevouwen in haar portemonnee onder in de schoudertas. Straks, als ze naar huis ging, zou

ze één briefje breken bij de *refresqueria* tegenover de Sint Anakerk. Dan had ze genoeg kleingeld om het busje terug naar Zeewijk te betalen.

Maar haar leugentje om bestwil drukte zwaar op haar hart. Ma Mercedes zag haar leven als een pad dat haar voorouders, op hun reis door de eeuwigheid, de weg wees. Zelfs leugentjes om bestwil konden gevaarlijk zijn. Ze vormden zijpaden, doodlopende vertakkingen die de geesten van haar voorvaderen op een dwaalspoor zetten.

Ze bracht de lege wasmand naar het washok naast de gereedschapsschuur. Ze nam de hark, schraapte de gevallen bladeren van de flamboyant bijeen en verbrandde ze in een blauwe olieton. Toen de rook omhoog kronkelde als een geestdanser en ze de knetterende bladeren een dode taal hoorde spreken, deed ze haar ogen dicht en vroeg haar voorvaderen om vergeving.

Verderop in de tuin klom Cyrus uit het zwembad, achtervolgd door de waterstraal uit Sahars waterpistool. Sahar achtervolgde haar broer tot aan de waslijnen, waar hij zich verstopt had tussen het opgehangen beddengoed. Gillend van plezier trok ze het hooslaken weg waarachter ze een schaduw zag bewegen en trof haar broer met een dodelijke straal in zijn borststreek. Cyrus stortte neer. 'Ik heb gewonnen!' gilte zijn zusje en holde weg, terug het zwembad in.

Roerloos als de leguaan bleef Cyrus liggen. Ma Mercedes ging naast hem liggen, in de schaduw van de rode sierboom, en pakte zijn hand beet. De jongen draaide zijn gezicht naar haar toe en opende zijn ogen tot een spleetje.

'Wat doe je?' vroeg hij.

‘Dood zijn is niet zo erg als ze zeggen,’ zei ze met haar ogen dicht. Vlak boven hen waaide de passaat door de rit-selzieke trilkruin van de flamboyant.

‘Maar je bent niet dood,’ zei Cyrus. ‘Ik wel, maar jij niet.’

Ma Mercedes kneepte in zijn hand. ‘Samen dood zijn is fijner, toch?’

*

Rond de klok van vier uur hoorde Ma Mercedes de wagen van meneer de oprit oprijden. Twee autodeuren sloegen dicht. Gehaaste voetstappen op het grindpad voor de ingang van de villa. Onderaan de trap in de ontvangsthal riep meneer naar boven dat Cyrus en Faoud onmiddellijk naar beneden moesten komen. Oom Tamir plukte mevrouw en haar nicht Badra van hun ligstoelen bij het zwembad. Maryam en Faoud renden heen en weer tussen de tuinschuur en de patio met uitklapstoelen onder hun arm. ‘BBC, BBC, war, war!’ zei Cyrus met opgewonden stem terwijl hij Chede vanuit de keuken meetrok door de woonkamer naar de patio.

De hele familie verzamelde zich op de lange, brede veranda aan de achterkant van het huis voor de radio-uitzending van BBC World Service, live vanuit Libanon. Meneer en oom Tamir droegen de zware bakelieten radio de woonkamer uit naar buiten waar de ontvangst van de satellietshotel op het dak het beste was. Mevrouw bewoog de uitgeschoven antenne net zo lang heen en weer totdat een krakerige, Engelssprekende stem hoorbaar werd boven de sirenes van een luchtalarm.

Jong en oud vielen stil. Cyrus, die op schoot zat bij mevrouw, kroop dicht tegen zijn moeder aan. Samen met Maryam liep Ma Mercedes af en aan met glazen muntthee en schalen dadels, vijgen en olijven. Nadat de drankjes en hapjes waren geserveerd, deed Maryam haar schort uit en nam plaats op de vrije tuinstoel. Mercedes trok zich terug in de bijkeuken en at wat dadels van een schoteltje als lunch.

Om de zoveel tijd wierp ze een blik om de hoek. Niemand van de familie sprak tijdens de uitzending. De kinderen beten op hun nagels. De volwassenen staarden glazig voor zich uit of schudden moedeloos hun hoofd. Door de open schuifdeur kon ze de radiogeluiden luid en duidelijk horen. Soms viel de radiostem van de reporter weg door de plotselinge, oorverdovende knal van een explosie.

Ma Mercedes verstijfde. Het angstige geluid bracht haar terug naar de lang vervlogen dagen dat baby Eliana, vastgebonden in een doek op haar rug, hongerig murmelde in haar slaap terwijl ze langs de kustweg tussen San Nicolas en Savaneta strohoeden verkocht in de snikhete zon. Buitenechtelijk zwanger en verstoten door haar familie was ze vanuit Willemstad op de boot naar Aruba gestapt. Ze vond een kamertje in San Nicolas bij een alleenstaande moeder met drie jonge kinderen. 's Avonds, achter het zwarte schot voor het kamerraam, stak ze een kaars aan om de lange avonden door te komen, zoogde haar baby en wiegde haar in slaap. Nergens in de huizen of op straat zag je in die dagen een streepje licht. Het was oorlogstijd. Metalen haaienvinnen van Duitse onderzeeërs doken op

voor de kust. Amerikaanse patrouilleschepen lagen voor anker in de haven. Uit vrees voor een torpedoaanval op de Lagoraffinaderij, die de geallieerde vliegtuigen voorzag van brandstof, moesten alle eilandbewoners na zons-
ondergang hun lichten doven, drie jaar lang.

Als een gigantische foetus had ze avond na avond in het benauwde, donkere hok op een vloermat gelegen. Haar baby dicht tegen zich aangedrukt. Luisterend naar de laag overscherende verkenningsvliegtuigen, de explosies en de huilende sirene van het luchtalarm. Steeds minder eilandbewoners durfden hun huizen uit te komen. Klanten voor haar zelfgevlochten strohoeden werden schaarser. Baby Eliana groeide intussen als kool. Haar zware borsten raakten leeg, maar ze had twee monden om te voeden. Om vijf uur 's ochtends stond ze op, molk de geiten die losliepen in de knoek en gaf haar kind de warme melk, gekookt op houtvuur, te drinken als enige maaltijd van de dag.

Steeds langer duurden haar werkdagen langs de hete kustweg. De kinderen van haar huisbazin bleven bij haar kleintje. Maar zelf hongerig namen ze haar haar eten af. Baby Eliana verzwakte. Had steeds minder kracht in haar mollige lijfje. Een jaar en twaalf dagen oud was ze van de honger gestorven.

Ma Mercedes schrok van het gepluk aan haar schort. Door haar vochtige ogen zag ze Cyrus voor zich staan.

'Mama!' riep hij door de keuken. '*Chede ta yora*', Chede is aan het huilen.

Even later stonden Mevrouw en haar kinderen om haar heen. De radio-uitzending was afgelopen. Cyrus klom op haar been, veegde de tranen van haar gerimpelde gezicht,

sloeg zijn kleine armen om haar nek. Schokschouderend en met horten en stoten kwam het eruit.

‘*Urleson, mi yiu bomber*’, Urleson, mijn zoon, snikte ze. ‘Ik kan niet nog een kind verliezen.’

Mevrouw legde haar gemanicuurde hand op haar schouder. ‘We houden van je, Chede,’ zei ze, ‘precies zoals je bent.’

Inmiddels was de bedrukte stemming onder de Mousa-familie omgeslagen. Iemand legde een lp op de platenspeler. Een engelachtige vrouwenstem, een stem die ook Ma Mercedes in de keuken betoverde, klonk door de boxen. In de woonkamer werd er gelachen en gedronken, gedanst en meegezongen in het Arabisch. Toen Badra en Tamir waren vertrokken en ze de theeglazen van tafel had geruimd, vroeg ze Maryam de naam op de platenhoes voor haar te spellen: F-a-i-r-u-z.

De chauffeur van transportbusje Trenchtown Thunder trapte hard op de rem en draaide het raampje aan de passagierskant open. Zijn busje zat eigenlijk vol, zei hij, maar als de twee *lovely ladies* voorin een stukje dichtert tegen elkaar aanschoven, kon mevrouw er nog wel bij.

Ma Mercedes stapte in, trok het schuifportier dicht en noemde haar bestemming. Haar stem kwam nauwelijks uit boven de Marleyreggae die door de ingebouwde subwoofers pompte. De chauffeur schakelde, trok op en versnelde. De pluchen pop van keizer Haile Selassie, die een hand opstak alsof hij het verkeer een halt toeriep, bungelde hevig heen en weer boven het dashboard. Op hoge snelheid naderde het busje de drukke rotonde bij het vliegveld. Chede vouwde haar handen en bad tot de Zwarte Madonna, Hoedster van wegen en kruispunten, om aan haar te denken in het uur van haar dood.

In het metalen licht van de vroege avondzon stopte het busje bij de eindhalte achter salsaclub Azucar. Schreeuwende kinderen renden blootsvoets door de stofwolken achter het busje aan in de hoop op een fooi als ze hielpen met het uitladen van de bagage, met touwen vastgebonden op het dak. In de schaduw van een indjuboomb leunde een pauserende taxichauffeur tegen de achterbak van zijn

Chevrolet. Met zijn autosleutel probeerde hij de overblijfselen van zijn middagmaaltijd uit zijn kiezen te peuteren.

Mercedes betaalde en stapte uit. Aan de overkant van de weg trok een protestmars van PPA-aanhangers voorbij. Een honderdtal zwarte betogers, oranje partijsjaals om hun hoofden gebonden, scandeerden anti-regeringsleuzen. Op een spandoek stond: 'Laten we realistisch zijn en het onmogelijke eisen'. Vanuit tegenovergestelde richting reed een luidruchtige auto-optocht van MEP-supporters richting het centrum van San Nicolas, wapperende gele linten vastgeknoopt aan de antennes en nationale vlaggen met het portret van Betico gedrapeerd om hun schouders.

Ze sloeg de hoek om, de zandstraat in. Ze groette de Albatros, die voor zijn huis zat op een omgekeerde krat bier. Met een prikvork draaide hij versgevangen zee kreeften om die lagen te braden op het rooster van zijn barbecue. Zijn hangbuik werd geaccentueerd door een broekriem met leren gesp waarin zijn initialen opzichtig pronkten. Verderop in de straat, onder het golfplaten dak van haar verkrotte woning, vervloekte Miranda Marley haar zoon-tje, dat te vlug en behendig was voor haar klappen. Een driebeenige hond huppelde achter zijn rastafaribaasje aan. De dochter van Teresita Enrico lag op haar buik in het zand. Het meisje, gekleed in lompen, hield het uiteinde vast van een touw om de nek van een geit. Alsof ze een slee was, voortgetrokken door een huskeyhond, liet ze zich voortslepen door het zand, de helling af.

Het afgepeigerde lichaam van Ma Mercedes ontspande zich. Ze was weer thuis.

Boven de Zeewijk kwam de volle maan op als het leeggeschraapte bord van een bedelaar. Een stroomstoring doofde het Bacardi-neonbord boven de ingang van Chedes rumcafé. De megafoonstem van de Leider schalde door de donkere zandstraat.

‘Liever vrijheid in armoede dan rijkdom onder de knoet!’

Instemmend gejoel steeg op uit de toegestroomde menigte. Twee uur geleden was de auto-optocht van de MEP tot stilstand gekomen op het parkeerterrein voor Chichi’s supermarkt. Een woordvoerder van de partijleider klom achter in de laadbak van een gele pick-uptruck. Door een megafoon, zijn schelle stem vervormd door het hoge volume, kondigde hij aan dat de Vader des Vaderlands over een uur een toespraak zou houden voor iedereen die Aruba en de Arubanen een warm hart toedroeg. Een koor van claxons beantwoordde de mededeling. Met opgerolde affiches, lijmbussen en borstels onder hun armen trokken de partijleden vervolgens de wijk in. Ze plakten de partijposters op elektriciteitspalen, boomstammen en blinde muren. Deelden Betico-buttons uit aan voorbijgangers. Een enkeling nam de button aan, spuugde erop en smiet hem weg in de doornstruiken. Maar toen de Leider rond de klok van negen uur in de laadbak van de pick-up klom en triomfantelijk zijn vuist balde in de lucht, keek de woordvoerder naast hem tevreden rond. Zeewijk was massaal uitgelopen om de Bevrijder te horen spreken.

De aangekondigde speech gaf Mercedes de tijd de mise-

en-place in haar rumshop tot in de puntjes te verzorgen. De rumglazen werden nauwkeurig met theedoeken gepo-
leerd, de banken en tafels afgestoft en voorzien van onder-
zetters, schone asbakken en tandenstokers. Boven de tafels
werden lampionnen opgehangen in de partijkleur van de
MEP. De romige dipsaus voor bij de geroosterde kreeft die
de Albatros had klaargemaakt, stond in bakjes klaar on-
der in de koelkast. De cassettespeler op de hoek van de
uitklapbare toonbank speelde Arubaanse walsen, de lieve-
lingsmuziek van de eregast. Eerder die avond had ze haar
dochters naar Chichi's gestuurd voor de duurste fles rum.
De Santiago de Cuba xxo kostte meer dan haar maande-
lijkse boodschappen bij elkaar opgeteld.

Haar nagels geknipt en gelakt, haar gezicht bepoederd
en opgemaakt, wachtte Ma Mercedes op de komst van
Betico. Onder haar bloemenschort droeg ze een smette-
loos gestreken gele zondagsjurk met een wit halsboord-
je. Lange goudkleurige oorbellen hingen in haar oren.
De hoge pieptoon van de National Electricity Company
schalde door de wijk. De stroomstoring was voorbij. De
rood-zwarte neonletters BACARDI GOD'S OWN FLAVOUR
sprongen aan boven de rumshop. In de donkerrode neon-
gloed lachte ze nerveus de stralend witte tanden bloot van
haar kunstgebit.

'Je kunt niet zeggen dat ik de Antillen uit elkaar heb
ge-MEP't: de Antillen, zoals Nederland ze dacht, hebben
nooit bestaan!'

Gelach en stormachtig applaus. Vanaf haar plek onder
het golfplaten afdak leek de Leider op de Paus achter op
zijn kogelvrije Jeep. Met de staf van zijn woorden spleet

hij de Caraïbische Zee voor de ogen van zijn volgelingen en wees hun de weg naar het beloofde land.

‘Ons volk’... ‘eer en waardigheid’... ‘onze heilige wens in vervulling gegaan!’

Een woud van vuisten ging de lucht in. De MEP-leider, geholpen door twee partijleden, stapte uit de laadbak en begaf zich onder zijn aanhang. Camera’s van persfotografen flitsten. Beveiligers probeerden het gedrang rondom de Bevrijder in bedwang te houden. Hij schudde handen, groette iedereen, sprak jong en oud aan, man en vrouw. Honderden Arubanen kende hij bij naam, had Lionel haar ooit verteld. Dag en nacht stond zijn huis in Santa Cruz open voor aanhangers die om raad en hulp vroegen.

Vanuit haar rumshop zag ze de Vader des Vaderlands de zandstraat in lopen als een driemaster aan de horizon die, omstuwd door tientallen kleinere schepen, langzaam dichterbij kwam. Zijn naderende verschijning werd spookachtig bijgelicht door de gloed van brandende koolpotten voor de kleine huizen en winkels. Naarmate hij dichterbij kwam, voelde ze het lichter worden in haar hoofd. *Starstruck* door de rijzige gestalte in het crèmewitte pak. Langs de kant van de weg tilden moeders hun jonge kinderen op de schouders. Tieners klommen op schuttingen en boomtakken om een glimp op te vangen van de baas van het eiland. De Albatros, die voor de deur van zijn kraslotwinkel blikken bier uit koelboxen verkocht, deed goede zaken.

Toen hij het buitenterras van de rumshop betrad, gevolgd door zijn zoon en een groepje slippendragers en vertrouwelingen, heette ze de Leider welkom met een hoge, nerveuze stem en maakte een diepe, stijve buiging.

‘Dat is niet nodig, Mercedes,’ zei hij vriendelijk en zacht. ‘Geen plichtplegingen alstublieft.’

Ma Mercedes staarde de Bevrijder aan. ‘U kent mijn naam nog?’

‘Uw man was een trouwe partijgenoot. Het spijt me dat ik niet op zijn begrafenis aanwezig kon zijn. U heeft hoeveel kinderen?’

‘Zeven. Mijn jongste, Urleson, studeert in Hulanda.’

‘Als er iets is wat ik voor ze kan doen, aarzelt u dan niet bij de MEF aan te kloppen en mijn naam te noemen. Ik ben een instrument van het volk.’

Haar tong struikelde over de dankwoorden.

‘Uw wil is mijn wet, mevrouw. Heeft u misschien een glas water voor me? De warmte is uitzonderlijk vandaag, vindt u ook niet?’

Ma Mercedes knipte haar vingers. Jeandrelica, gekleed in haar mooiste batikjurk, een gele hoofddoek om haar uitgekamde kroeshaar gebonden, kwam door het schelpengordijn naar buiten. Voor zich uit droeg ze een dienblad met glazen, twee kannen ijswater en een fruitschaal gevuld met maracuja, schijven watermeloen en gepelde lychees. Sherdamena, donkere eyeliner rond haar ogen, volgde in haar kielzog. In kommen van kalebas serveerde ze geroosterde vis en kip uit, met drie verschillende soorten sauzen en gegarneerd met warme stukken ananas en pinda's.

De Leider depte zijn vettige lippen af met een papieren servet en bedankte Mercedes en haar dochters voor hun voortreffelijke kookkunsten. Charmian en Sharon ruimden de tafel af. Achter de toonbank veegde Ma Merce-

des het zweet van haar hals met een geparfumeerde zakdoek. Onder de toonbank lag een gevuld sigarettenetui van messing dat ze bewaarde voor speciale gelegenheden. De deksel was bedrukt met een portretfoto van haar gestorven echtgenoot, opdat hij nooit zou worden vergeten. Zenuwachtig streek haar hand over haar schortzak. Ze voelde de randen van de envelop waarop Charmian, die van al haar kinderen het mooiste handschrift had, de adresgegevens van Urleson in Amsterdam had geschreven.

Zo meteen, dacht ze, na zijn *afterdinner*-sigaret, geef ik hem de envelop. Als zij iets gedaan had willen krijgen van haar man – meer huishoudgeld, een mildere straf voor een ondeugend kind – was er geen beter moment geweest dan vlak na het eten, wanneer Lionel op de veranda een dun sigaartje rookte bij het vallen van de avond en de spanning van de dag van hem af gleed, om hem te overtuigen van haar gelijk.

Door het rinkelende schelpengordijn stapte ze het buitenterras op. Bij de eretafel klikte ze het sigarettendoosje open en bood de Leider een rokertje aan. Naast haar stond Sherdamena klaar met een stormaansteker, de wakkerende vlam bestand tegen de passaatwind.

Betico hief zijn rechterhand op tot borsthoogte, handpalm naar buiten gekeerd. ‘Doktersadvies,’ bedankte hij beleefd.

Ook haar aanbod van een glas Santiago de Cuba, door Jeandrelica in de keuken uit de luxe verpakking gehaald, waarna ze de fles geopend had zodat de rum alvast kon ademen, werd vriendelijk afgeslagen.

‘Geen drank onder werktijd. Afspraak met mijn vrouw. Mijn zoon houdt me eraan.’

Ma Mercedes trok wit weg. De gedachte aan het verspilde geld deed haar buik draaien van misselijkheid. Niemand van haar vaste klanten verdiende genoeg om een druppel van de xxo-rum te kunnen betalen.

Betico Croes keek op zijn polshorloge. ‘Kunt u mij het toilet wijzen, mevrouw? Wij moeten zo maar weer eens gaan.’

Bijgestaan door zijn zoon, een bleke jongen met schichtige kraalogen, trok Croes zich terug in het houten wchok op de binnenplaats achter de krotwoning. Het toilet was te klein voor twee personen. Zijn rug naar de binnenplaats toegekeerd, stond de zoon in de deuropening, en hielp zijn vader overeind van de wc-pot. Door de raamhor in de keuken, bijgeschenen door het peertje aan het plafond, zag Mercedes voordat de Leider zijn broek omhoog hees een flits van het buiklitteken op de plek waar de kogel naar binnen was gegaan.

Teruglopend naar de voorkant van haar woning oogde de Bevrijder verzwakt. Met pijn in het gezicht gebruikte hij de onderarm van zijn zoon als ondersteuning om de drie treden naar de keuken te beklimmen. In de keuken bood Ma Mercedes ook haar arm aan en hield het schelpengordijn voor hen open.

‘U bent te vriendelijk,’ zei Betico terwijl ze naar buiten liepen het terras op. ‘De omstandigheden hebben mij tot revolutionair bestempeld. Daar betaal ik thans het leergeld voor.’

De Leider en zijn entourage maakten zich op om te

vertrekken. Twee persfotografen wilden nog een plaatje schieten. Spontaan sloeg Betico Croes zijn arm om het middel van Ma Mercedes, trok haar naar zich toe en lachte naar de camera.

Ze rook zijn zure zweetlucht. Voelde zijn hand op haar brede heup. Zag van de zijkant de huidvlekken op zijn glimmende voorhoofd. Nu, dacht ze. Dit is het moment. Voor de flitsende camera's haalde ze de lege envelop, die ze bij zich had gestoken in de zak van haar bloemenschort, tevoorschijn, en drukte hem Betico in zijn hand. Rechts bovenin had ze genoeg postzegels opgeplakt voor de luchtpost naar Nederland.

‘Weet u, meneer,’ zei ze, terwijl haar beide handen zich als een oester om de hand van de Leider sloot, ‘u bent de vader van ons eiland, *tata de nos isla*. Aruba heeft haar kinderen nodig. Maar mijn zoon Urleson zit in Europa. Ik hoor nog maar zo weinig van hem. Misschien komt dat omdat hij geen vader meer heeft, ik weet het niet. Kunt u hem geen briefje schrijven en zeggen dat het eiland op hem wacht? Hem vertellen dat er genoeg werk is voor hem hier? Dat u hotels aan het bouwen bent? Hij is net klaar met de hotelschool, mijn Urleson. Hij kan alles voor u doen. Catering, roomservice, schoonmaken. Hij is een goeie jongen. Een harde werker. Hij maakt overuren, ook op zondag, dat vindt hij helemaal niet erg. Als u hem een briefje schrijft. Hij zal u niet teleurstellen. U kunt op hem rekenen. Ik sta voor hem in. Voor zijn karakter. Hij is betrouwbaar. Loyaal. Als u hem een kans wilt geven, dan...’

De arm van de Bevrijder liet haar middel los. De woordenstroom droogde op in haar schorre keel. Ze kon zich

niet herinneren dat ze ooit zo veel gezegd had in zo'n korte tijd. Ze transpireerde hevig. Het zout prikte in haar ogen. Terwijl ze het zweet uit haar ogen wreef, zag ze het troebele beeld van Betico die, omringd door zijn gevolg, de rumshop verliet. Even later, haarscherp nu, zag ze hoe hij de steile zandstraat in liep, terug omhoog, naar de parkeerplaats bij Chichi's. Hij liep moeilijk. Meermaals greep hij naar zijn buikstreek. Voor de kraslotwinkel van de Albatros stopte hij even om op krachten te komen. De zoon nam de envelop over van zijn vader, vouwde hem twee keer dubbel en propte hem in zijn achterzak.

Het mangrovebos aan het einde van de zandstraat lag aan een smalle, lange inham die van de zee het land in liep. Stokken van ochtendlicht beroerden een dunne boomstam als drumsticks het gespannen geitenvel van een djembé. De varens aan de grond ruisden in de passaat als aanspoelende golven.

Weken waren verstreken zonder nieuws van haar zoon. Vanuit een telefooncel in het postkantoor van San Nicolas had Ma Mercedes twee keer geprobeerd hem collect call te bellen op zijn vaste nummer in Amsterdam Nieuw-West. Na een lange stilte aan de andere kant van de lijn kwam de dame van de telefooncentrale bij haar terug met de mededeling dat het nummer van de opgeroepene niet opnam.

In de bladschaduw van het mangrovebos, haar gezicht gevlekt als een luipaard, zette ze haar plastic emmer neer. Haar zakradio stoorde. Ze schoof de antenne uit voor een betere ontvangst van het radiosignaal dat vrij rondbewoog in de ether. De ruis op de zender nam af. Uit de luidspreker klonken door elkaar pratende stemmen in een hoog oplopende studiodiscussie. Ze spraken over dingen waar ze wel de rode draad van begreep, maar niet de details.

...eerste nationalistische partij met zetel in Nederlandse parlement...

Ze liep tussen de bedden yam en cassave, door haar en de Albatros geplant in een stuk grond waar de zon voldoende bij kon.

...economische malaise...

Met haar handen en ogen peilde ze hun rijpheid.

...toenemende maatschappelijke spanningen tussen autochtone en allochtone jongeren...

In het luipaardlicht hief ze haar kapmes en hakte vier rijpe cassavewortels een halve meter boven de grond af. Zonder hun wortels krulden de bladeren op en lieten hun groene hoofden hangen. Zo moest Urleson zich voelen, dacht Mercedes, ver weg van zijn geboortegrond.

Ze stapte uit het jaguarlicht het zonovergoten strand op. Ze zette de volle emmer neer in het fijne, zachte, witte zand en ging zitten naast de Albatros, een Curaçaoënaar uit Willemstad met wie ze samen was opgegroeid. Zijn zwijgende blik aanbad de barokke pracht van haar stevige borsten en billen. Ze stond hem toe zijn ogen over haar lichaam te laten dwalen. Zeemansogen die de havens van de wereld hadden gezien. Ondanks zijn lamme arm, als gevolg van een kinderziekte, had hij de zeven zeeën bevaren als marconist op een Venezolaanse olietanker. In Sint-Petersburg had hij Russen met hun adem woorden

zien schrijven in de ijskoude winterlucht. In Afrika, zei hij, was zwart een kleur in de regenboog. Voor de liefde was hij vier jaar voor anker gegaan in de haven van Lissabon. Als gescheiden man zonder kinderen was hij een paar jaar geleden teruggekeerd naar Aruba, om een oom te zijn voor de kinderen van zijn broer, die samen met zijn Syrische vrouw een kapperszaak runde in Savaneta. Een paar maanden later was hij een kraslotwinkel begonnen in de zandstraat, schuin tegenover haar rumshop.

Twee ranke visserskano's, de boeg en het achterstevengebogen, staken door de schuimende golven in de branding, op weg naar open zee. Hoewel het nog vroeg in de morgen was hing er een roodkopere waas boven de San Nicolasbaai. Verhit door de brandende ochtendzon trilde het Delfts blauwe water verblindend. Verder op het strand klonk het geblaf van zwerfhonden. Tussen de pirogues, achtergelaten op het droge, speurden ze naar een dode meeuw of tilapia, aangespoeld door het opkomende tij. Ma Mercedes zette het radiovolume een stukje hoger.

Bonki Irausquin hier op Radio Kelkboom. Zo meteen het zevenuurjournaal van zondag 21 augustus. Maar nu eerst...

De Albatros grijnsde vertederd. 'Wat zou je zijn zonder je radio, Chede?' zei hij.

'Laat me,' antwoordde Mercedes, 'het is mijn lijntje naar de wereld.'

Ze wendde haar ogen af van de felle waterglinstering en keek omhoog naar de dunne, langgerekte wolken. Wol-

ken die boven de mangrovebaai van vorm veranderden, eilanden en archipels werden in het uitgestrekte hemelblauw. Wolken die als de witte koppen van paddenstoelen afknaptten van hun steel en meedreven op de golfstroom van de noordoostpassaat.

Vanuit het oosten kroop een grote cruiseboot als een slak langs de kustlijn richting de haven van Oranjestad. Mercedes wisselde een blik van verstandhouding met de Albatros. Toen ze klein waren en opgroeiden in Winchi, een achterbuurt in Willemstad waar alle stegen uitkwamen op de haven, hadden ze op de hoek van de Locostraat voor het eerst een cruiseschip de Curaçaose haven in zien varen. Een drijvende stad hoger dan de kerk en het schoolgebouw. Boeg en bakboord witter dan de suiker over hun funchi.

Dichterbij breidde de wazige luchtspiegeling die boven de baai hing zich uit als een olievlek. De vertroebelende damp vergrootte sommige dingen uit en gumde andere weg. De flamingokolonie op de zeebank in de verte had de scherpte van een fotografisch beeld. Maar de luchtwortels van de mangroven die de baai omzoomden leken slechts een nevelige, groene vlek.

Dus was ze er niet zeker van of ze het radionieuws goed had gehoord. Kon ze niet met zekerheid zeggen welke arm van de Albatros om haar schouders gleed, zijn lamme of zijn goede. Het onderscheid viel niet meer te maken nu alles om haar heen mistig en onwerkelijk was. Ze haar eigen ogen niet meer vertrouwde. Land en zee zowel de vastomlijnde helderheid als vaagheid hadden van een droom op *one happy island*,

t
h
e
m
i
d
d
l
e

the centre

of

everything

n
o
w
h
e
r
e

Verklarende woordenlijst

Achenebbisj – armoedig.

Afgelaje – dronken.

Apegatje – koosnaam voor kind.

Bon dia – goedemorgen.

Bolo pretu – zwarte Antilliaanse taart met gedroogde vruchten en alcohol.

Bo ta lekku boo – je bent lekker schatje.

Canaille – ruw volk.

Dushi – lieverd, schatje.

Een kouwe kont hebben – sterven.

El'an abook – moge je vader worden vervloekt.

Fedayin – Palestijnse commandotroepen die weigeren Israël te erkennen.

Funchi – maisgerecht gegeten als vervanger voor aardappels of rijst.

Geen draad sjoegje – er niks om geven.

Hannekemaaijer – seizoensarbeider uit Duitsland.

Hoefijzerbek – chagrijnig gezicht.

Jalabiya – traditioneel Arabisch gewaad.

Jan-an-de-lat – kruisbeeld.

Je kan me de bout hachelen – loop naar de maan.

Johnnycake – Antilliaans gefrituurd broodje.

Kadushi – een op de ABC-eilanden veelvoorkomende zuilcactus.

Kafir – ongelovige, godslasteraar.
Kanebraaier – domme opschepper.
Keffiyeh – traditionele Arabische hoofddoek.
Knoek/kunuku – veld of platteland.
Konjo – klootzak.
Kruishoer – tippelaarster.
Langgansen – het op een zuipen zetten.
Machochel – lelijke, dikke vrouw.
Madú – oma.
May – mamma.
Makamba – witte Nederlander, soms als scheldwoord
gebruikt.
Maracas – sambaballen.
Mi yiu homber – mijn zoon.
Miesjgasser – smeerlap.
Minnemoer – voedster.
Nakketikker – irritant en arrogant person.
Nargileh – Arabische waterpijp.
Negotie – handel.
Netevreter – ontevreden bordeelbezoeker (scheldwoord).
Oets me togus – kus m'n kont.
Opbokke kut – wegwezen klootzak.
Op de kruk gaan – geslachtsdaad.
Oyada – het boze oog.
Padú – opa.
Peshmerga – Koerdische militaire groepen en
vrijheidstrijders.
Playa – stad of centrum.
Raasdonders – grauwe erwten (scheepsvaartterm).
Refresqueria – frisdrankwinkel.

Robbeklopper – mannelijk geslachtsdeel.
Robinjoonam – Robin mijn leven.
Shank – mes.
Slangenpoetser – vrouw die man oraal bevredigt.
Snorren – bedelen.
Strontgejaagd – erg nerveus.
Swa – vriend.
Temeier – onrein.
Schone maagd met de stinkende adem – historische bijnaam voor Amsterdam.
Smibanese – straatdialect met name gesproken in de Smib, ook bekend als de Bijlmer. Het Smibanese is een versmelting van Surinaams, Engels, Papiaments, Marokkaans-Arabisch, Turks, Ghanees en Nederlands.
Truck'i pan – eettentje op wielen.
Votsen – geslachtsdaad.
Watamula – watermolen. Inham op Curaçao waar drie gevaarlijke zeestromingen samenkomen. Volgens de overlevering werden in de slaventijd tot slaaf gemaakten in dit zeegat gegooid en levend aan de haaien gevoerd.
Wholla – ik zweer bij Allah.
Yiu – kind.
Zemmel – klootzak.

Dank en verantwoording

Mijn dank gaat uit naar mijn Palestijnse vriend Tarek el Assaad, mijn Libanese vrienden Jean Mezher en Fadi Hirzalla en mijn Iraanse vrienden Marzi en Abbas. Joey Moujadeh dank ik voor het delen van zijn kennis van het Levantijs-Arabisch.

GPS is gebaseerd op een waargebeurd verhaal. De Koerdische dichter en journalist Behrouz Boochani zat vanaf 2013 vast in een asielgevangenis op het eiland Manus voor de Australische kust. Zijn bekroonde boek *No Friend But the Mountains* schreef hij via WhatsApp en Messenger op een naar binnen gesmokkelde smartphone. Na zijn detentie op het eiland kreeg Boochani in november 2019 een visum voor Nieuw-Zeeland.

Voor de research die ten grondslag ligt aan *Het silvere koord* heb ik, naast de overzichtswerken over de Nederlandse zeventiende eeuw door Geert Mak, Russell Shorto, Johan Huizinga en Paul Zumthor, onder meer de volgende werken geraadpleegd: *Peter de Grote, een biografie* van Robert K. Massie, *Spaansche Brabander* en *Boertig, amoreus en aendachtigh groot liedboek* van G.A. Bredero, *Het dagboek van Jacob Bicker Raye*, *Het aantekeningenboek van Dirck*

Jansz en Een Toscaanse prins bezoekt Nederland: de twee reizen van Cosimo de' Medici 1667-1669. Daarnaast ben ik de historische gidsen Kees Kroon en Joep de Groot van het Gilde Amsterdam erkentelijk voor hun kennis en expertise.

De host is deels gebaseerd op een wisselwerking met de poëzie van de Palestijnse dichter Mahmoud Darwish (1942-2008): *Legitimatiebewijs* (vertaald door Ed & Wam de Moor), *Staat van beleg* (vertaald door John Nawas, Ward Vloeberghs en Tine de Betue), *Waarom heb je het paard alleen gelaten* (vertaald door Kees Nijland en Asad Jaber) en *A River Dies of Thirst* (eigen vertaling vanuit het Engels). Klinisch psychologe Barbara Jedding dank ik voor het delen van haar decennialange ervaring met DIS-patiënten.

Radio gaga is geschreven ter nagedachtenis van mijn Arubaanse grootmoeder Hilina Petronia Lucas-Ignacio. Het verhaal bevat een verwijzing naar de rascistische moord op de vijftienjarige Antilliaan Kerwin Duinmeijer in de nacht van 20 op 21 augustus 1983 in Amsterdam. Joyce Pereira dank ik voor het aanscherpen van mijn prachtige vadertaal, het Papiaments.

Het werk van de volgende schrijvers, kunstenaars en musici heeft als inspiratie gediend voor dit boek: Bernardo Ashetu, Banksy, Boards of Canada, L.P. Boon, Burial, Nelson Carrilho, Radna Fabias, Fairuz, Jean Genet, Louise Glück, Etti Hillesum, Antjie Krog, Queens of the Stone Age, Paula Rego, Rainer Maria Rilke, Alfred Schaffer, Warsan Shire, Derek Walcott en Dan Witz.

Eerdere versies van *Nader tot jou* en *Het silvere koord* verschenen in literair tijdschrift *Tirade*.

Het graffitipiece op het omslag is ontworpen en uitgevoerd op de NDSM-werf in Amsterdam door Merlijn en Jonathan.

Colofon

Goudjakhals van Julien Ignacio werd in opdracht van Uitgeverij Van Oorschot te Amsterdam gezet uit de Janson door Perfect Service te Reeuwijk, gedrukt en garenloos gebrocheerd door Wilco te Amersfoort. Het omslag werd vervaardigd door Studio Jan de Boer.

Julien Ignacio (1969) studeerde af als literatuurwetenschapper. Hij publiceerde theaterteksten, blogs en korte verhalen. In 2008 ontving hij de El Hizjra-literatuurprijs voor zijn toneelstuk *Hotel Atlantis*. Hij was redacteur van literair tijdschrift *Tirade* en is bestuurslid van de Werkgroep Caraïbische Letteren. Bij Van Oorschot verscheen in 2018 zijn debuutroman *Kus* (nominatie Bronzen Uil). Met collega-schrijver Raoul de Jong stelde hij *Dat wij zongen* samen, een bloemlezing Caraïbische literatuur die in 2022 uitkwam bij uitgeverij Das Mag.

Beluister de playlist van Goudjakhals op Spotify

